

Luottamus eläketurvaan vuonna 2019

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä

Liisa-Maria Palomäki, Ilari Ilmakunnas, Susan Kuivalainen,
Jyri Liukko, Jaakko Mustonen ja Sanna Tenhunen

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA 07/2020

Luottamus eläketurvaan vuonna 2019

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä

Liisa-Maria Palomäki, Ilari Ilmakunnas, Susan Kuivalainen,
Jyri Liukko, Jaakko Mustonen ja Sanna Tenhunen

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin: 029 411 20

Sähköposti: etunimi.sukunimi@etk.fi

Pensionskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon: 029 411 20

E-post: förnamn.efternamn@etk.fi

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS, FINLAND

Phone: +358 29 411 20

E-mail: firstname.surname@etk.fi

Helsinki 2020

ISBN 978-951-691-324-0 (PDF)

ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

SAATE

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten mielipiteitä eläkeasioista. Tutkimus perustuu vuonna 2019 toteutettuun Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyyn. Aiemmin kyselyn pohjalta on julkaistu eläketurvan tuntemista kartoittava tutkimus. Tutkimuksessa keskitytään kyselyn osioihin, joissa käsitellään eläkejärjestelmän yleistä luotettavuutta, eläkejärjestelmän eri osa-alueita, eläkkeisiin liittyviä huolenaiheita ja toimeentulovertailuja. Näiden lisäksi kyselyssä on taloudellista varautumista eläkeiän kartoittava osio.

Kysely toteutettiin postitse lähetettyjen lomakkeiden muodossa. Kyselyyn sai vastata palauttamalla lomakkeen postitse tai kyselylomakkeen yhteydessä lähetettyjen ohjeiden mukaan sähköisen lomakkeen täyttämällä. Kyselyn toteuttamisen ajankohtaan osui postin jakeluun olennaisesti vaikuttanut lakko. Lakon vuoksi postin lajittelussa ja jakelussa ilmeni viivästyksiä. Tästä syystä kyselyn vastausaikaa pidennettiin vuoden 2019 loppuun saakka. Lakko saattoi kuitenkin vaikuttaa kyselyn vastausprosenttiin sitä laskevasti.

Näkemyksiä eläketurvasta -kyselytutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on ollut mukana useita henkilöitä, joita haluamme kiittää. Tutkimus-tie Oy toteutti kyselyn postituksen ja vastausten tallennuksen. Juha Rantala auttoi meitä kommentteillaan sekä kyselylomakkeen suunnittelussa että tulosten raportoinnissa. Lisäksi saimme arvokkaita kommentteja Eläketurvakeskuksen seminaareihin osallistuneilta ja kyselylomakkeen koeversion vastaajilta. Merja Raunis taittoi raportin. Lämmin kiitos kaikille projektiin osallistuneille sekä kyselyyn vastanneille.

Kirjoittajat

TIIVISTELMÄ

Eläketurvaan ja siihen kohdistuvaan luottamukseen liittyvät mielipiteet ja niiden moniulotteisuuden ymmärtäminen ovat tärkeitä tekijöitä eläkejärjestelmän kehittämistyössä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten mielipiteitä eläkeasioista vuonna 2019 toteutetun Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn perusteella. Tutkimuksen lähtökohtana on eläketurvaan kohdistuvan luottamuksen moniulotteisuus, jota tarkastellaan eri näkökulmista. Näitä ovat yksityiskohtaiset mielipiteet eläkejärjestelmän toimivuudesta ja tavoitteiden toteutumisesta, huolestuneisuus eläketurvaan liittyvistä asioista ja eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna muihin ryhmiin. Lisäksi selvitetään luottamusta eläkejärjestelmään yleisemmin ja sitä, millaisia yhteyksiä yksityiskohtaisemmilla eläkejärjestelmään liittyvillä mielipiteillä, huolestuneisuudella sekä eläketiedolla ja kokemuksella eläketurvan tuntemisesta on mielipiteeseen Suomen eläkejärjestelmän luotettavuudesta. Kysely kerättiin loka–joulukuussa 2019 ja siihen vastasi 1 757 henkilöä. Vastausaste oli 35 prosenttia.

Enemmistö luottaa yleisesti eläkejärjestelmään, mutta eläketurvan yksityiskohtiin suhtaudutaan kriittisemmin

Yksityiskohtaisia mielipiteitä eläkejärjestelmän toiminnasta ja tavoitteiden toteutumisesta tarkasteltiin järjestelmän nykytilanteeseen ja tulevaisuuteen liittyvien väitteiden kautta. Nykytilanteen osalta mielipiteitä kysyttiin eläkkeiden riittävydestä, eläkevarojen hoitamisen luotettavuudesta sekä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta ja selkeydestä.

Mielipiteet eläkkeiden riittävydestä olivat jakaantuneita. Vajaa puolet (42 %) vastaajista suhtautui myönteisesti eli oli samaa tai osittain samaa mieltä siitä, että eläke takaa kohtuullisen toimeentulon nykyisille eläkeläisille. Kriittisesti suhtautuvia eli eri mieltä tai osittain eri mieltä tämän väitteen kanssa oli yhtä moni (44 %). Naiset, matalammin koulutetut ja terveytensä heikommaksi arvioivat suhtautuivat eläkkeiden riittävyteen muita kriittisemmin.

Eläkevarojen hoitamisen luotettavuuteen suhtauduttiin useammin myönteisesti kuin kriittisesti. Reilu kolmannes vastaajista piti eläkevarojen hoitoa luotettavana, eri mieltä luotettavuudesta oli joka neljäs. Eläkevarojen

hoitoa pitivät luotettavana muita useammin miehet, korkeammin koulutetut, eläkeläiset, suurempituloiset ja terveytensä hyväksi kokevat. Eläkevarojen hoidon luotettavuuteen liittyi myös epävarmuutta, mikä ilmeni en osaa sanoa -vaihtoehdon valitsemisena.

Mielipiteet eläkejärjestelmän selkeydestä ja oikeudenmukaisuudesta olivat nykytilanteen osalta kriittisimpiä. Vain joka neljäs vastaaja piti järjestelmää selkeänä tai oikeudenmukaisena. Naiset ja terveytensä huonoksi kokevat ajattelivat näin muita harvemmin. Myös matalammin koulutetut kokivat eläkejärjestelmän oikeudenmukaiseksi muita harvemmin.

Tulevaisuuden näkymien kohdalla tarkasteltiin mielipiteitä nuorempien sukupolvien maksutaakasta ja siitä, pystytäänkö eläkkeet maksamaan ja taakaako eläke kohtuullisen toimeentulon myös tulevaisuudessa. Noin neljännes vastaajista oli sitä mieltä, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa ja joka viidennen mielestä eläkkeet ovat riittäviä tulevaisuudessa. Kriittiset mielipiteet olivat yleisempiä naisilla, nuoremmilla ikäryhmillä ja terveytensä huonoksi kokevilla. Myös suurituloisemmat suhtautuivat kriittisesti eläkkeiden maksuun tulevaisuudessa. Noin puolet piti nuorempien sukupolvien maksutaakkaa liian suurena, eri mieltä asiasta oli noin joka viides. Liiallisena maksutaakkaa pitivät useammin nuoremmat ikäryhmät ja vastaajat, joilla on lapsia.

Huolestuneisuus eläkeaiheista laajaa, yleisimmin oltiin huolestuneita pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta

Eläketurvaan liittyviä mielipiteitä tarkasteltiin myös huolestuneisuuden näkökulmasta. Huolen määrää pyydettiin arvioimaan asteikolla 1 (ei lainkaan) – 5 (erittäin paljon) eläkeajan toimeentuloon, päätöksentekoon ja yleisemmin talouteen liittyvistä aiheista. Kysytyistä aiheista huolta (arvio 4 tai 5) koki 60–75 prosenttia vastaajista. Useimmiten huolestuneita oltiin pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta. Aiheesta oli huolissaan kolme neljäsosaa ja erittäin huolissaan (arvio 5) vajaa puolet vastaajista. Muista eläkeajan toimeentuloon liittyvistä aiheista erittäin huolissaan oli joka kolmas vastaaja. Eläkeajan toimeentuloon liittyvät aiheet huolestuttivat yleisemmin naisia, vanhempia ikäryhmiä, matalammin koulutettuja ja huonoksi terveytensä kokevia. Tuloterot huolestuttivat useammin myös matalampituloisia.

Päätöksentekoon liittyvistä aiheista erittäin huolissaan oli noin kolmannes vastaajista. Sekä poliittisten päätösten epävarmuudesta että muutoksista eläkkeelle siirtymisen ehdoissa olivat huolissaan erityisesti terveyten-

sä huonoksi kokevat. Korkeammin koulutetut olivat puolestaan harvemmin huolissaan päätöksenteosta. Muutokset ehdoissa huolestuttivat useammin naisia ja 45–54-vuotiaita, kun taas eläkeläisten huoli ehtojen muutoksista oli palkansaajia vähäisempää.

Talouteen liittyvistä aiheista eli väestön ikääntymisestä, talous- ja työllisyyskehityksestä ja eläkevarojen sijoitustoiminnasta erittäin huolissaan oli noin joka viides vastaaja. Nämä aiheet huolestuttivat yleisemmin naisia. Väestön ikääntyminen huolestutti muita yleisemmin myös vastaajia, joilla on lapsia. Talous- ja työllisyystilanteen osalta esille nousi myös terveytensä huonoksi kokevien yleisempi huolestuneisuus. Mielenpitoisissa sijoitustoiminnasta oli enemmän väestöryhmittäisiä eroja. Sijoitustoiminnan riskit huolestuttivat yleisemmin vanhempia ikäryhmiä, matalammin koulutettuja, pienempituloisia ja terveytensä huonoksi kokevia. Eläkeläisten huoli aiheesta oli palkansaajia vähäisempää.

Eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi jonkin verran työssäkäyviä matalampi

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös mielipiteitä eläkeläisille sopivasta toimeentulon tasosta verrattuna työssäkäyviin, työttömiin, lapsiperheisiin ja opiskelijoihin. Kuusi kymmenestä vastaajasta katsoi, että eläkeläisille sopiva toimeentulon taso olisi hieman työssäkäyviä matalampi. Joka kymmenennen mielestä sopiva taso olisi paljon matalampi ja joka neljännestä vähintään samanlainen kuin työssäkäyvillä. Keski-ikäiset, korkeammin koulutetut ja suurempituloiset katsoivat muita yleisemmin, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi. Vastaavasti perusasteen koulutuksen suorittaneet, pienituloisimmat ja eläkeikää lähestyvät katsoivat useammin, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi vähintään samantasoista kuin työssäkäyvillä.

Eläkeläisten sopivan toimeentulon vertailut työttömiin ja opiskelijoihin olivat suhteellisen samankaltaisia. Suurimman osan mielestä eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi joko hieman tai paljon näitä ryhmiä korkeampi. Työttömien kohdalla näin kertoi kaksi kolmesta ja opiskelijoiden kohdalla noin seitsemän kymmenestä vastaajasta. Hyvin harva katsoi, että eläkeläisille sopiva toimeentulon taso olisi näiden ryhmien toimeentuloa matalampi. Vertailuissa lapsiperheisiin mielipiteet jakautuivat enemmän. Noin joka kolmannen mielestä eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi lapsiperheiden toimeentuloa matalampi ja tätä hieman harvemman mielestä sa-

malla tasolla. Viidenneksen mielestä eläkeläisten sopiva toimeentulo olisi lapsiperheiden toimeentuloa korkeampi.

Luottamusta edistävät myönteiset mielipiteet yhteiskunnan ja talouden toiminnasta

Enemmistö suomalaisista piti eläkejärjestelmää yleisesti ottaen luotettavana. Näin ajatteli seitsemän kymmenestä vastaajasta. Yleisimmin luottamusta koskevan väitteen kanssa oltiin osittain samaa mieltä (42 %), toiseksi suurin osuus (28 %) oli samaa mieltä. Harvempi kuin joka viides suhtautui kriittisesti eläkejärjestelmän luotettavuuteen. Yleisintä korkeampi luottamus oli vanhemmilla ikäryhmillä, parisuhteessa olevilla, korkeammin koulutetuilla ja hyväksi terveytensä kokevilla. Miesten ja naisten luottamuksen tasossa ei ollut eroja.

Luottamuksen moniulotteisuutta kuvastaa se, että yksityiskohtaisemmat mielipiteet eläkejärjestelmästä ja eläketurvaan liittyvät huolenaiheet olivat yhteydessä kokemukseen eläkejärjestelmän yleisestä luotettavuudesta. Luottamus eläkejärjestelmään oli korkeampaa esimerkiksi vastaajilla, jotka luottivat eläkevarojen hoitamiseen. Luottamuksen tasoa heikensivät toisaalta huolet eläkevarojen sijoitustoiminnasta mutta myös ja talous- ja työllisyystilanteesta.

Korkeampaan luottamukseen yhdistyivät lisäksi muunlaiset myönteiset yksityiskohtia koskevat mielipiteet eläkejärjestelmästä, kuten luottamus siihen, että eläkkeitä pystytään maksamaan tulevaisuudessa. Lisäksi käsitykset eläkejärjestelmän selkeydestä, oikeudenmukaisuudesta ja eläkkeiden riittävydestä yhdistyivät korkeampaan luottamukseen. Eläkeasioiden tuntemisen merkitys eläkejärjestelmään luottamisessa jäi vähäiseksi. Eläkejärjestelmää paremmin tuntevat pitivät useammin eläkevarojen hoitoa luotettavana ja eläkejärjestelmää oikeudenmukaisena ja selkeänä ja he ajattelivat useammin, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa. Sen sijaan yleiseen eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen eläkeasioiden tunteminen ei kuitenkaan yhdistynyt, vaan erot heijastelivat väestöryhmittäisiä.

SUMMARY

Views on and trust in pensions and understanding their multidimensional nature are important factors when developing pension systems. In this study, we examine the views on pensions of 25–67-year-old Finns based on a survey (“Views on pensions”) conducted in 2019. The starting point of this study is the multidimensional nature of trust in pensions, reviewed from different angles. The views include specific opinions on how the pension system functions, how well the objectives of the pension system are met, worries relating to pensions, and a comparison of the income level of pensioners relative to that of other population groups. In addition, we outline the overall trust in the pension system and how the more specific views relating to the pension system, the worries and the objective and subjective pension knowledge relate to the views on how trustworthy the Finnish pension system is. The survey was conducted between October and December 2019. A total of 1,757 persons responded to the survey. The response rate was 35 per cent.

Generally, the majority trusts in the pension system, but the specifics are viewed more critically

Specific views on how the pension system functions and how the objectives are met were examined through statements relating to the current and future state of the pension system. As for the current state, the respondents were asked about their views on how adequate pensions are, how reliably pension assets are managed and how fair and clear the pension system is. The views on pension adequacy were mixed. Nearly half (48%) felt that pensions guarantee a reasonable income for retirees (in other words, they agreed or partly agreed with that statement). Equally many (44%) were critical, that is, either disagreed or partly disagreed with the statement. Women, those with a lower education and those who felt their health was poor were more critical about pension adequacy than others.

The respondents were more positive than critical towards the statement of pension assets being managed in a trustworthy way. An ample third of them felt that pension assets are managed in a trustworthy manner, while every fourth felt the opposite. Men, the more educated, those with

a higher income, the retired and those who felt their health to be good trusted pension asset management more than did the other groups. Many respondents also expressed uncertainty by selecting the 'do not know' alternative.

As for the current state, the views on how clear and fair the pension system is were more critical. Only every fourth respondent found the system to be clear or fair. Women and those who felt in poor health were of this opinion less often than others. Also those with a lower educational level found the pension system to be fair less often than others.

Regarding the future outlook, we examined the views on the financial burden of the younger generations, on whether it will be possible to pay out pensions and whether pensions will guarantee a reasonable income also in the future. Around every fourth respondent felt that it will be possible to pay out pensions also in the future, and only every fifth respondent found that pensions will be adequate in the future. Women, the younger age groups and those who found their health to be poor were generally more critical. Also those with a higher income were critical about pension payments in the future. About half of the respondents found the financial burden of the young to be too heavy, and every fifth of the respondents disagreed with this. The younger age groups and those with children more often found the financial burden to be too heavy.

Extensive worry about pension matters, particularly about the livelihood of low-income retirees

Views on pensions were also examined in terms of how worried the respondents were about certain pension issues. The respondents were asked to assess how worried they are on a scale from 1 (not at all worried) to 5 (very worried). Extensive worry was expressed regarding issues relating to income in retirement, decision-making and the economy at large. Of the subjects listed, 60–75 per cent of the respondents were worried (4 or 5 on the scale). Most often, the respondents were worried about the livelihood of low-income retirees. Three out of four worried about this, and nearly half were very worried (5). Every third respondent was very worried about other issues relating to income in retirement. Women, the older age groups, those with a lower education and those who felt in poor health were more generally worried about issues relating to income in retirement. Those with a lower income were more often also worried about income gaps.

Around one third of the respondents was very worried about issues relating to decision-making. Particularly those who felt in poor health were worried about both the uncertainty of political decisions and changes to the conditions of retirement. Women worried more than men and the retired less than those working on changing their conditions. More worried on conditions were also those 45–54 years old. The more highly educated, on the other hand, were less often worried about decision-making.

Around every fifth respondent was very worried about economic issues such as an ageing population, the economic and employment development and pension asset investments. Generally, women were more worried about these issues than men. Those with children were more worried than others about the ageing population. Those who felt in poor health were more worried about the economic and employment situation. As for investment operations, the gaps in views were larger between the different population groups. Older age groups, those with a lower education, those with a lower income and those who feel in poor health more often worry about investment risks. Also retired worried less than employees.

Appropriate income level for retirees slightly below that for the working population

In this study, we also examined the respondents' views on a suitable income level for retirees compared to that for working people, unemployed, families with children and students. Six out of ten respondents found that a suitable income level for retirees would be slightly below that for the working population. Every tenth respondent found that a suitable level would be much below, while every fourth felt it should be at least on the same level as for the working population. The middle-aged, highly educated and those with a higher income found more generally than others that an appropriate income level for retirees would be lower than for the working population. Correspondingly, those with a basic education, those with the lowest income and those approaching their retirement age found more often than others that a suitable income level for retirees would be at least on the same level as for those working.

Most respondents found that a suitable income level for retirees would be either slightly or much higher than the income level of the unemployed and students. Two out of three of the respondents were of this opinion as far as the unemployed were concerned, and seven out of ten regarding

students. Very few found that a suitable income level for pensioners would be lower than the income level for the unemployed or students. The views when compared to families with children were more mixed. Every third respondent found that a suitable income level for pensioners would be lower than that for families with children, and slightly fewer found that it would be at the same level. One fifth of the respondents found that a suitable income level for pensioners would be higher than that for families with children.

Positive views on social and economic measures that promote trust

The majority of Finns found the pension system to be reliable overall. Seven out of ten respondents were of this opinion. The majority (42%) agreed partly with the statement and the second highest share (28%) agreed fully. Less than every fifth was critical about the reliability of the pension system. Older age groups, those in a relationship, those with a higher education and those who felt in good health generally trusted the pension system more. There were no gender gaps in this respect.

The multidimensional nature of trust was reflected by the fact that the more detailed views on the pension system and the concerns relating to pensions were linked to the subjective experience of a generally reliable pension system. The trust in the pension system was higher among those respondents who trusted the management of pension assets. The level of trust was weakened by, on the one hand, the concern relating to pension asset investments and, on the other hand, changes in society's economic and employment situation.

A higher trust in the pension system was linked to other positive specific views of the pension system, such as trusting that pensions will be paid out also in the future. In addition, a higher trust in the system was linked to the notions of how clear and fair the pension system is and how adequate pensions are. The significance of pension knowledge in terms of trust in the pension system played a minor role. Those with a better knowledge of the pension system more often found that pension asset management is reliable, and the pension system is fair and clear. They also more often trusted in pensions being paid out in the future. However, pension knowledge did not correlate to general trust in the pension system. Instead, the gaps reflected the gaps in the trust in pensions that exist between population groups.

SISÄLTÖ

1 Johdanto	17
2 Tutkimusaineiston ja tutkimustehtävän esittely	22
2.1 Aineisto ja vastaajien taustat.....	22
2.2 Eläketurvaan luottamista mittaavat muuttajat ja analyysimenetelmät.....	28
3 Yleinen luottamus eläkejärjestelmään	32
4 Mielipiteitä eläkejärjestelmän nykytilasta ja sen tulevaisuudennäkymistä	37
4.1 Eläkejärjestelmän nykytilanne.....	37
4.2 Eläkejärjestelmän tulevaisuus.....	39
4.3 Mielipiteet eläkejärjestelmän nykytilasta ja tulevaisuudesta taustatekijöiden mukaan.....	41
5 Huolestuneisuus eläketurvasta	48
5.1 Huolestuneisuus eläkeajan toimeentulosta, päätöksenteosta ja taloustilanteesta.....	48
5.2 Huolestuneisuus eläketurvasta taustatekijöiden mukaan.....	50
6 Mielipiteet eläkeläisten toimeentulon tasosta	56
6.1 Toimeentulovertailut työssäkäyviin, lapsiperheisiin, työttömiin ja opiskelijoihin.....	56
6.2 Toimeentulovertailut työssäkäyviin taustatekijöiden mukaan....	58
7 Millaisista mielipiteistä luottamus eläkejärjestelmään rakentuu?	64
7.1 Mielipiteet eläkejärjestelmästä.....	64
7.2 Huolestuneisuus eläketurvasta.....	68
7.3 Eläketiedon merkitys.....	72
7.4 Luottamus instituutioihin, muihin ihmisiin ja omaan tulevaisuuteen.....	82

8 Yhteenveto: Moni luottaa yleisesti eläkejärjestelmään, eläketurvan yksityiskohtiin suhtaudutaan kriittisemmin	84
Lähteet	91
Liitteet	95
Liite 1: Aineiston painottaminen	95
Liite 2: Kyselylomake.....	97

1 Johdanto

Suomalaisten mielipiteet eläkejärjestelmästä, sen toimivuudesta, oikeudenmukaisuudesta, tulevaisuuden näkymistä ja yleisemmin luotettavuudesta ovat merkityksellisiä monelta kannalta. Yksilöiden näkökulmasta mielipiteet voivat vaikuttaa esimerkiksi eläkeaikaa varten säästämiseen (Tenhunen 2012; Ahonen & Liukko 2016), vaikka lakisääteisten eläkkeiden roolia eläkeaikaisen toimeentulon turvaajana pidetään merkittävänä (Tenhunen 2012; Eläketurvakeskus 2019; 2020a) ja yksityistä varautumista on kannatettu varsin vähän (Kallio 2008; Airio ym. 2013). Laajemmin ymmärrettynä mielipiteet voivat kuvastaa eläkejärjestelmän hyväksyttävyyttä tai legitimitettä, esimerkiksi kuinka laaja kannatuspohja järjestelmän rahoituksella on (ks. Muuri & Manderbacka 2014). Tietoa eläkejärjestelmää koskevista mielipiteistä voidaan hyödyntää myös eläketurvan kehittämistyössä. Mielipiteiden painoarvon vuoksi niistä tarvitaan syvällistä ymmärrystä. Aiemman tutkimustiedon perusteella suomalaisten luottamuksesta eläkejärjestelmään on saatu hyvä peruskuva, mutta se on kuitenkin vaillinainen erityisesti luottamuksen moniulotteisuuden ymmärtämisen suhteen.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten mielipiteitä eläketurvasta eri näkökulmista Eläketurvakeskuksen vuonna 2019 toteuttaman Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn perusteella. Lähtökohtana on eläketurvaan kohdistuvan luottamuksen moniulotteisuus. Luottamusta eläketurvaan lähestytään ensinnäkin siitä näkökulmasta, miten luotettavana eläkejärjestelmää pidetään yleisesti ottaen. Toiseksi asiaa tarkastellaan analysoimalla yksityiskohtaisempia näkemyksiä eläkejärjestelmän toimivuudesta ja järjestelmän tavoitteiden toteutumisesta. Kolmanneksi luottamusta eläketurvaan tarkastellaan analysoimalla eläketurvaan liittyviä huolenaiheita. Näitä näkökulmia täydennetään kartoittamalla vastaajien näkemyksiä sopivasta eläkeläisten toimeentulon tasosta muihin ryhmiin verrattuna. Tämän jälkeen luottamuksen moniulotteisuutta tarkastellaan vielä selvittämällä millainen rooli yksityiskohtaisemmilla eläkejärjestelmää koskevilla mielipiteillä, eläketurvaan liittyvällä huolestuneisuudella sekä eläketiedolla ja omalla käsityksellä eläkejärjestelmän tuntemisesta on yleisemmän eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen rakentumisessa. Tuloksena muodostuu aiempaa syväluotaavampi kuva suomalaisten eläketurvaan kohdistamasta luottamuksesta ja väestöryhmien välisistä jakolin-

joista luottamuksen tasossa. Tutkimus on jatkumoa Eläketurvakeskuksen vuosina 2011 ja 2014 toteuttamille Luottamus eläketurvaan -tutkimuksille (Kahma & Takala 2012; Takala 2015).

Luottamuksen ja eläkkeisiin liittyvien mielipiteiden moniulotteisuus

Suomalaisten mielipiteitä eläketurvasta on selvitetty 2000-luvulta alkaen laajemmissa kyselytutkimuksissa (Kahma & Takala 2012; Takala 2015; Airio & Kangas 2017; Tenhunen ym. 2017) ja barometrityyppisissä selvityksissä (TELA 2007; 2010; Hellstén 2017; Eläketurvakeskus 2017; 2018; 2019; 2020a). Aiemmissä tutkimuksissa luottamusta eläkejärjestelmään on tarkasteltu esimerkiksi sen kautta, pidetäänkö järjestelmää oikeudenmukaisena, koetaanko eläkkeet riittäviksi ja uskovatko ihmiset, että luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa (Kahma & Takala 2012; Takala 2015). Näiden mittareiden valossa suomalaisten luottamuksesta eläkejärjestelmään on saatu verrattain kriittinen kuva. Tarkasteltavasta näkökulmasta riippuen noin puolet suomalaisista on kertonut luottavansa järjestelmään.

Eläketurvakeskuksen vuosittain toteuttaman Eläkebarometrin perusteella kuitenkin noin seitsemän kymmenestä kyselyyn vastanneesta on kertonut luottavansa eläkejärjestelmään, kun mielipidettä on kysytty yleisemmällä tasolla (Eläketurvakeskus 2019; 2020a). Havainto osoittaa hyvin eläketurvaan liittyvien mielipiteiden moniulotteisuuden. Luottamus on monitahoinen ja vaikeasti määriteltävissä oleva ilmiö (Hanifi 2010) ja eläketurvan osalta luottamuksen määrittely on erityisen haastavaa sen moniulotteisuuden vuoksi (Vickerstaff ym. 2012).

Tyypillisesti luottamus liitetään ihmisiin tai instituutioihin kohdistuvaan oletukseen positiivisesta lopputulemasta. Instituutioihin liittyen luottamus on määritelty esimerkiksi yksilön käsityksiksi instituutioiden uskotavuudesta, oikeudenmukaisuudesta, pätevyydestä ja läpinäkyvyydestä (Sønderskov & Dinesen 2016). Luottamus voi heijastaa myös tyytyväisyyttä, optimismia ja käsityksiä legitimitetistä (Levi & Stoker 2000; Eurofound 2018). Siitä mitä luottamus eläkejärjestelmän kohdalla Suomessa tarkoittaa ja mistä se muodostuu, on tehty päätelmiä Luottamus eläketurvaan 2014 -kyselyn avovastausten perusteella. Luottamusta näyttävät lisäävän muuan muassa kokemukset eläkejärjestelmän varmuudesta ja jatkuvuudesta ja yleinen luottamus suomalaiseen hyvinvointivaltioon, kun

taas kokemukset eriarvoisuudesta, epäoikeudenmukaisuudesta ja toimeentulon niukkuudesta vähentävät luottamusta (Liukko 2016). Moniulotteisuus koskee luottamuksen ohella myös hyvinvointivaltiota koskevia mielipiteitä (Sihvo & Uusitalo 1995; Gelissen 2000; Svallfors 2011). Hyvinvointivaltiolla asetetut tavoitteet voivat saada laajamittaisempaakin kannatusta, vaikka sen tuloksiin saatetaan suhtautua kriittisemmin.

Hyvinvointivaltioasenteita selvittävässä tutkimuksessa on etuuksien riittävyyden ja tasa-arvon ohella selvitetty mielipiteitä sosiaaliturvan järjestämisen tavoista (Roosma ym. 2013). Kiinnostus kohdistuu silloin siihen, keiden pitäisi maksaa ja keiden hyötyä sekä kuinka paljon ja millä ehdoilla. Jotta hyvinvointivaltiota voitaisiin pitää oikeutettuna, ihmisillä tulisi olla käsitys taakankannon oikeudenmukaisuudesta (Rothstein 1998). Eläketurvan rahoituksen haasteisiin liittyen on esimerkiksi selvitetty, tulisiko työikäisten vai jo eläkkeellä olevien kantaa enemmän taloudellista vastuuta. Mahdollisessa valintatilanteessa työikäisten maksutaakan lisääminen on saanut enemmän kannatusta kuin nykyisten eläkeläisten eläkkeiden pienentäminen (Eläketurvakeskus 2019; 2020a). Suomalaiset kannattavat myös eläkkeen määräytymistä työhistorian ja maksettujen vakuutusmaksujen perusteella, mutta ansiosidonnaisuuteen ja sen kautta tuloeroihin suhtaudutaan vaihtelevammin (Airio & Kangas 2017).

Tutkimuksissa on myös käsitelty mielipiteitä siitä, millaiseen asemaan ihmiset sijoittavat erilaiset haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten ikään tyneet. Ikään tyneet koetaan elinolojen suhteen eniten apua tarvitsevana väestöryhmänä, kun taas esimerkiksi työttömien ja maahanmuuttajien tilanteesta ollaan vähemmän huolissaan. Tällaisten mielipiteiden on tulkittu kertovan epävirallisesta solidaarisuudesta, mikä puolestaan voi heijastua sosiaalipoliittiseen päätöksentekoon (Van Oorschot 2006). Mielipiteitä eläkeläisten toimeentulon tasosta on selvitetty kysymällä eläkkeiden sopivaa suuruutta suhteessa ansioihin (Takala 2015) ja eläkkeiden määrään vuosittain tehtävästä tarkistuksesta eli indeksoinnista (Kahma & Takala 2012). Mielipiteitä sopivasta tasosta on siten haettu suhteessa eläkkeelle siirtymistä edeltävään ansiotasoon ja yleisemmin työssäkäyvien elintasoon, mutta aihetta ei ole lähestytty laajemmin eri väestöryhmien vertailun näkökulmasta.

Hyvinvointivaltioon liittyviä mielipiteitä on tulkittu esimerkiksi yksilöiden sosiaaliseen asemaan liittyvien intressien näkökulmista. Sosiaalinen asema voi muun muassa kuvastaa näkemyksiä erilaisten sosiaalisten riskien toteutumisen todennäköisyydestä omalla kohdalla, hyvinvointipalveluiden

tarvetta tai roolia veronmaksajana (Sihvo & Uusitalo 1995). Iän ja sukupuolen ohella erityisen merkittävänä on pidetty sosioekonomista asemaa, joka kuvastaa monella tavoin yksilöiden intressejä (Kangas & Sikiö 1996; Svallfors 2011). Eläketurvaan liittyvissä mielipiteissä on myös havaittu sukupuolen, iän ja koulutustason mukaisia eroja. Intressien ja mielipiteiden välistä yhteyttä on tulkittu esimerkiksi siten, että luottamus eläketurvaan riippuu elämänvaiheesta ja siitä, miten eläkejärjestelmän kustannuksia ja hyötyjä arvioidaan oman aseman kannalta. Työeläkejärjestelmän ansiosidonnaisuus voi esimerkiksi selittää korkeammin koulutettujen ja suurempituloisten yleisempää luottamusta ja vähäisempää kriittisyyttä eläkkeiden riittävyttä kohtaan (Kahma & Takala 2012; Palomäki 2013).

Eläketiedon ja kontekstin merkitys mielipiteissä

Viime aikoina suomalaisessa eläketutkimuksessa on noussut esille erityisesti eläkeasioiden tuntemisen merkitys (Tenhunen ym. 2017; 2020; Tenhunen & Nivalainen 2018). Tietoa pidetään merkityksellisenä yksilöiden päätöksenteon ja yleisemmin eläkejärjestelmän ymmärtämisen kannalta. Eläkeasioiden tuntemista voidaan lähestyä sekä subjektiivisen käsityksen että objektiivisesti mitatun yksityiskohtien tuntemisen näkökulmasta. Suomalaisten käsitystä oman eläketietämyksen tasosta on selvitty viime vuosikymmenen aikana säännöllisesti (Kahma & Takala 2012; Takala 2015; Eläketurvakeskus 2017; 2018; 2019; 2020a). Tiedon yhteydestä luottamukseen on todettu, että huonoksi koettu tieto vähentää uskoa siihen, että eläkkeitä pystytään maksamaan tulevaisuudessa (Kahma & Takala 2012). Vuoden 2017 eläkeuudistuksesta annetun tiedon on havaittu olevan myös yhteydessä siihen, kuinka oikeudenmukaisiksi muutokset ja uudistus koettiin (Kangas ym. 2020). Suomalaisten yksityiskohtaista eläkejärjestelmän tuntemista on sen sijaan tutkittu vasta Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn yhteydessä (Tenhunen ym. 2020). Käsitystä objektiivisesti mitatun tiedon yhteydestä eläkemieliin tai eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen ei ole aiemmin tarkasteltu.

Mielipiteitä yhteiskunnallisesti tärkeäksi koetuista asioista muokkaavat myös julkinen keskustelu tai jopa yksittäiset aiheeseen liittyvät tapahtumat. Julkinen keskustelu voi vaikuttaa mielipiteisiin erityisesti silloin, kun vastaajalla ei ole omaa kokemusta kysyttävästä asiasta. (Godenhjelm 2005.) Mediassa esillä olevien aiheiden onkin todettu heijastuvan suomalaisten eläketurvaan luottamista koskevissa mielipiteissä (Liukko 2016). Tiedon ja mediakeskustelun ohella kokemuksilla eläkeasioinnista on myös

merkitystä. Väestötasolla eläkeasiat ovat todennäköisesti vieraampia, mutta myös nuoremmilla voi olla kokemusta omien tai läheisten asioiden hoitamisen kautta. Esimerkiksi 18–67-vuotiaista suomalaisista joka neljäs kertoi hoitaneensa eläkkeisiin liittyviä asioita vuonna 2011 ja asiointin havaittiin yhdistyvän ajatukseen siitä, että eläkkeitä voidaan maksaa myös tulevaisuudessa (Kahma & Takala 2012).

Tutkimuksen eteneminen

Luvussa 2 esitetään aineisto ja luottamusta mittaavien muuttujien kuvaus. Luvussa 3 selvitetään, miten yleinen luottamus eläkejärjestelmään jakautuu kaikkien vastaajien keskuudessa ja tarkemmin eri väestöryhmissä. Luvuissa 4, 5 ja 6 luottamusta tarkastellaan sen suhteen, millaisia mielipiteitä vastaajilla on eläkejärjestelmän toimivuudesta ja tälle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta, miten yleisesti erilaisista eläketurvaan liittyvistä asioista ollaan huolissaan ja millaisena eläkeläisten sopivaa toimeentulon tasoa pidetään vertailevasta näkökulmasta. Lukujen päätteeksi tuloksia vertaillaan vuosien 2011 ja 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyjen ja Eläkebarometrien tuloksiin, mikäli mahdollista. Luvussa 7 tarkastellaan, millaisia yhteyksiä eläkejärjestelmän toimintaan ja sen tavoitteiden toteutumiseen liittyvillä yksityiskohtaisemmilla mielipiteillä sekä eläketiedolla ja kokemuksella eläketurvan tuntemisesta on siihen, kuinka luotettavana eläkejärjestelmää yleisesti ottaen pidetään. Viimeiseksi yleistä luottamusta eläketurvaan peilataan toisiin ihmisiin, muihin instituutioihin ja omaan tulevaisuuteen kohdistuvaan luottamukseen. Institutionaalisella luottamuksella, jota myös eläkejärjestelmään luottaminen kuvastaa, on kiinteitä yhteyksiä muunlaiseen luottamukseen, mutta tämä tutkimus rajautuu tarkastelemaan luottamusta eläkejärjestelmän sisällä. Luvussa 8 luottamusta eri näkökulmista kuvaavat tulokset tiivistetään aihepiireittäin. Tiedot tutkimuksessa esitetyistä kuvioista on saatavilla erillisessä dataliitteessä tämän julkaisun verkkosivulla¹.

1 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-324-0>.

2 Tutkimusaineiston ja tutkimustehtävän esittely

2.1 Aineisto ja vastaajien taustat

Aineisto perustuu Eläketurvakeskuksen vuonna 2019 toteuttamaan Näkemysä eläketurvasta -kyselyyn. Kyselyssä kartoitetaan suomalaisten näkemysä eläketurvasta, eläkeasioiden ja vuoden 2017 eläkeuudistuksen tuntemisesta ja taloudellisesta varautumisesta eläkeikaan. Tämä tutkimusraportti käsittelee näistä ensimmäistä, suomalaisten näkemysä eläketurvasta, ja sitä kautta luottamusta eläketurvaan eri näkökulmista. Vastaajien näkemysä ohjattiin kohdistumaan lakisäätöiseen eläkejärjestelmään tiivistämällä Suomen eläkejärjestelmän kuvaus seuraavasti: ”Eläkejärjestelmällä tarkoitamme lakisäätöisiä eläkkeitä, joita ovat työskentelystä kertyvä työeläke sekä perusturvan takaavat kansaneläke ja takuueläke.”

Kysely lähetettiin postitse 5 000:lle satunnaisesti valitulle 25–67-vuotiaalle Manner-Suomen alueella asuvalle henkilölle, joiden äidinkieli oli suomi tai ruotsi. Kyselyyn oli mahdollista vastata joko postitse paperilomakkeella tai täyttämällä sähköinen lomake verkossa. Aineisto kerättiin syys–joulukuun aikana vuonna 2019. Ajanjaksolle sijoittui myös postilakko², mikä on saattanut heijastua kyselyn vastausasteeseen sitä alentavasti. Kyselyyn vastasi 1 757 henkilöä ja vastausasteeksi muodostui 35 prosenttia. Postitse kyselyn palautti 66 prosenttia ja sähköisesti 34 prosenttia vastaajista. Vastauskadon huomioimiseksi aineisto on painotettu siten, että vastanneiden osuudet iän ja sukupuolen mukaan vastaavat osuuksia väestössä. Painotukseen liittyvät taulukot ovat liitteessä 1.

Vastaajien painotetut jakaumat sukupuolen, iän, lasten olemassaolon, parisuhdelantien, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan, kotitalouden tulojen ja koetun terveyden mukaan esitetään taulukossa 2.1. Nämä tiedot ovat vastaajien itse lomakkeella ilmoittamia, pois lukien tieto iästä, joka on lii-

2 Postin lajitteluun ja jakeluun kohdistunut lakko 11.–27.11.2019 aiheutti olennaisia viivästyksiä kyselylomakkeiden muistutuskirjeiden perillemenoon ja vastausten saapumiseen. Posti arvioi lakon vuoksi viivästyneiden lähetyksen saapuvan perille 24.12.2019 mennessä. Tästä syystä kyselyn vastausaikaa jatkettiin 31.12.2019 asti.

tetty rekistereistä. Taulukossa raportoidaan myös taustatietoihin vastaamatta jättäneet. Kotitalouden tuloja ei ilmoittanut 2,2 prosenttia vastaaneista. Muihin taustatietokysymyksiin vastaamatta jättäneitä on alle puoli prosenttia. Tuloksia raportoidaan luokittelemalla sukupuoli, ikä, parisuhdetilanne ja lasten olemassaolo demografisia ominaisuuksia kuvaaviksi tekijöiksi, koulutus, pääasiallinen toiminta ja kotitalouden tulot sosioekonomisia ominaisuuksia kuvaaviksi tekijöiksi ja kokemus terveydestä kuvataan omana kategorianaan.

Demografiset taustatekijät

Vastaajissa oli miehiä ja naisia käytännössä saman verran. Sukupuoleksi oli myös mahdollista ilmoittaa muu, ja näin teki 0,4 prosenttia vastaajista. Muun sukupuolen ilmoittaneiden osuus aineistossa on sen verran pieni, että he eivät ole mukana analyyseissa. Vastaajat on luokiteltu iän perusteella viiteen ryhmään, joista neljä ensimmäistä koostuu kymmenen vuoden ikäluokista. Viidenteen ikäryhmään kuuluvat 65–67-vuotiaat henkilöt. Kolmeen ensimmäiseen ryhmään kuuluu kuhunkin reilu viidennes vastaajista. Hieman yli neljännes vastaajista oli iältään 55–64-vuotias, ja 65–67-vuotiaita oli noin seitsemän prosenttia.

Parisuhteessa oli hieman yli 70 prosenttia vastaajista. Parisuhteessa oleviin luetaan siviilisäädykseen avio- tai avoliiton ja rekisteröidyn parisuhteen ilmoittaneet. Ei parisuhteessa -ryhmään lukeutuvat naimattomat, eronneet ja lesket. Ei parisuhteessa olevista suurin osa (63 %) on naimattomia, eronneita on vajaa kolmasosa ja leskiä kuusi prosenttia. Vastaajista 66 prosenttia ilmoitti, että heillä on lapsia. Lapsia koskevassa kysymyksessä pyydettiin laskemaan mukaan myös aikuiset lapset.

Sosioekonomiset taustatekijät

Koulutusta tarkastellaan neljässä ryhmässä. Yleisin vastaajien ilmoittama koulutus oli alempi korkea-aste (38 %), reilu viidennes oli suorittanut ylemmän korkea-asteen tutkinnon. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita oli hieman yli neljännes vastaajista. Hieman useampi kuin joka kymmenes oli suorittanut korkeintaan perusasteen opinnot. Useamman koulutusasteen ilmoittaneet luokiteltiin korkeimman koulutuksen mukaan.

Pääasiallista toimintaa tarkastellaan viidessä ryhmässä. Palkansaajiin kuuluvat sekä yksityisen että julkisen sektorin palkansaajat. Heitä on yhteensä

64 prosenttia vastaajista. Toiseksi suurin ryhmä (14 %) on eläkeläiset. Yrittäjien osuus vastaajista oli noin kahdeksan prosenttia ja työttömien kuusi prosenttia. Muut-ryhmän osuus oli noin seitsemän prosenttia. Tähän lukeutuvat opiskelijat kolmen prosentin osuudella ja muusta syystä pois työelämästä olevat neljän prosentin osuudella. Mikäli vastaaja oli valinnut kaksi tai useampia vaihtoehtoja, pääasialliseksi toiminnaksi on luokiteltu palkansaaja tai yrittäjä. Työttömyys tai eläkkeellä olo ovat ensisijaisia luokitteluperusteita silloin, kun muusta syystä pois työelämästä on myös ollut valittuna.

Tulojen osalta lomakkeella kysyttiin kotitalouden yhteenlaskettuja nettotuloja (tulot verojen jälkeen) kuukausitasolla. Valittavana oli kahdeksan tuloryhmää, joista alin viittasi alle 1 000 euron ja ylin vähintään 6 500 euron kuukausituloihin. Tulojen vertailukelpoisuus erikokoisten kotitalouksien välillä toteutettiin jakamalla tuloluokan yläraja kotitalouden koon neliöjuurella. Tämä skaalaus on vakiintunut tapa saada erikokoisten kotitalouksien tulot vertailtaviksi. Kaksi ylintä tuloluokkaa on yhdistetty, ja niiden ylärajaksi on valittu toiseksi ylimmän tuloluokan yläraja. Yhteismitallistettujen tulojen perusteella vastaajat on jaettu viiteen eri tuloryhmään. Enemmistö vastaajista sijoittuu 2 200–2 799 ja 2 800–3 500 euron kuukausituloilla eläviin kotitalouksiin.

Kokemus terveydestä

Vastaajien terveyttä kartoitettiin kysymällä heidän käsitystään nykyisestä terveydentilastaan. Vastausvaihtoehtoina esitettiin hyvä, melko hyvä, kohtalainen, melko huono ja huono. Kokemusta terveydestä käsitellään 3-portaisena siten, että hyvä ja melko hyvä on yhdistetty luokaksi hyvä ja vastausvaihtoehdot melko huono ja huono luokaksi huono. Kohtalainen esitetään omana ryhmänään.

Selvä enemmistö vastaajista (78 %) koki terveydentilansa vähintään melko hyväksi. Kohtalaiseksi terveytensä koki 16 prosenttia ja vähintään melko huonoksi viisi prosenttia vastaajista.

Taulukko 2.1.

Vastaajien demografiset ja sosioekonomiset taustatekijät ja kokemus terveydestä, painotetut osuudet, % (lkm=1 757).

	Osuus (%)
Sukupuoli	
Mies	50,0
Nainen	49,4
Muu	0,3
Ei vastausta	0,4
Ikä	
25–34	22,3
35–44	22,5
45–54	22,3
55–64	25,6
65–67	7,3
Parisuhdetilanne	
Parisuhteessa	71,7
Ei parisuhteessa	28,2
Ei vastausta	0,1
Lapsia	
Kyllä	66,1
Ei	33,6
Ei vastausta	0,3
Koulutus	
Perusaste	13,4
Keskiaste	26,6
Alempi korkea-aste	37,4
Ylempi korkea-aste	22,3
Ei vastausta	0,4
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja	64,4
Yrittäjä	8,1
Työtön	6,0
Eläkkeellä	14,1
Muut	7,1
Ei vastausta	0,3
Kotitalouden tulot	
Alle 1 500 €/kk	13,8
1 500–2 199 €/kk	15,5
2 200–2 799 €/kk	31,8
2 800–3 500 €/kk	21,2
Yli 3 500 €/kk	15,6
Ei vastausta	2,2
Kokemus terveydestä	
Hyvä	78,3
Kohtalainen	16,0
Huono	5,3
Ei vastausta	0,3

Eläkeasioiden tunteminen

Kyselyssä on tarkasteltu vastaajien eläkeasioiden tuntemista sekä subjektiivisen, omaan arvioon perustuvan kokemuksen että objektiivisesti mitattavissa olevan eläkejärjestelmän yksityiskohtien tuntemisen näkökulmista (taulukko 2.2). Eläkeasioiden tuntemista on käsitelty yksityiskohtaisemmin Tenhunen ym. (2020) tutkimusraportissa.

Subjektiivisella eläketiedolla tarkoitetaan vastaajien omaa käsitystä siitä, kuinka hyvin he kokevat tuntevansa eläketurvaa. Noin kymmenen prosenttia arvioi tuntevansa eläketurvaa hyvin tai melko hyvin. Kolmannes piti eläketurvan tuntemistaan melko huonona ja lähes neljännes huonona.

Eläkejärjestelmää koskevat väitteet oli muotoiltu oikein/väärin -väittämiksi. Osa niistä piti paikkaansa, osa ei. Väitteet olivat: ”Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja opiskeluun johtavasta tutkinnosta” (pitää paikkaansa), ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama” (ei pidä paikkaansa), ”Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä” (ei pidä paikkaansa), ”Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan” (pitää paikkaansa) sekä ”Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen” (pitää paikkaansa).

Parhaiten tunnettiin vanhuuseläkkeen ikärajaa koskeva väite, jonka tunnisti oikein lähes kolme neljästä vastaajasta. Seuraavaksi parhaiten tiedettiin yrittäjien työtulon vaikutus vanhempain- ja sairauspäivärahaan sekä eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen. Hieman yli puolet vastaajista tunnisti nämä oikein. Työttömien oikeuden osittaiseen vanhuuseläkkeeseen tiesi noin kaksi viidestä. Huonoiten tunnettiin eläkkeen karttuminen lapsen kotihoidosta ja opiskelusta. Neljänneksellä vastaajista oli oikea käsitys asiasta, yli puolet oletti virheellisesti, ettei näistä karttuisi eläkettä.

Monipuolisemman kuvan saamiseksi eläkejärjestelmän yksityiskohtien tuntemisesta selittäväenä muuttujana käytetään myös oikein tiedettyjen väitteiden yhteenlaskettua lukumäärää. Vain viisi prosenttia vastaajista tunnisti oikein kaikki viisi väitettä. Useampi kuin joka viides kyselyyn vastanneista ei tunnistanut yhtään tai tunnisti korkeintaan yhden väittämistä oikein. Reilu puolet vastaajista tunnisti oikein kaksi tai kolme väitettä. Keskimäärin vastaajat tunnistivat oikein 2,4 väitettä.

Eläketietoa koskeviin kysymyksiin vastattiin kattavasti. Vastaamatta jättäneiden osuudet vaihtelivat 0,2 prosentin ja yhden prosentin välillä. Vaih-

toehtoina oli myös En osaa sanoa. Näiden vastausten osuudet vaihtelivat subjektiivisen näkemyksin vajaasta kahdesta prosentista työttömien oikeutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen koskevan väitteen 43 prosenttiin.

Taulukko 2.2.

Vastaaajien eläkeasioiden tunteminen, % (lkm=1 757).

	Osuus (%)
Subjektiivinen eläketieto	
Hyvin	1,7
Melko hyvin	8,7
Kohtaisesti	31,2
Melko huonosti	33,1
Huonosti	23,2
Ei osaa sanoa	1,9
Ei vastannut	0,2
Objektiivinen eläketieto	
Eläkettä karttuu lapsen kotihoidosta ja opiskelusta	
Oikea käsitys	24,1
Väärä käsitys	52,3
Ei osaa sanoa	22,7
Ei vastannut	0,9
Vanhuuseläkkeen ikäraja	
Oikea käsitys	72,1
Väärä käsitys	19,6
Ei osaa sanoa	7,8
Ei vastannut	0,5
Työttömien oikeus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen	
Oikea käsitys	40,1
Väärä käsitys	15,7
Ei osaa sanoa	43,2
Ei vastannut	1,0
Yrittäjien työtulo vaikuttaa myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan	
Oikea käsitys	54,4
Väärä käsitys	9,1
Ei osaa sanoa	35,7
Ei vastannut	0,8
Eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen	
Oikea käsitys	53,7
Väärä käsitys	20,1
Ei osaa sanoa	25,2
Ei vastannut	1,0
Oikein vastattujen väitteiden summa	
0 väitettä	7,3
1 väite	15,8
2 väitettä	28,5
3 väitettä	26,8
4 väitettä	16,9
5 väitettä	4,7

2.2 Eläketurvaan luottamista mittaavat muuttajat ja analyysimenetelmät

Tässä tutkimuksessa selvitetään suomalaisten eläketurvaan kohdistuvaa luottamusta erilaisista näkökulmista. Näitä ovat yleinen luottamus eläkejärjestelmään, mielipiteet eläkejärjestelmän toimivuudesta ja tälle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta, eläkeaiheista koettu huolestuneisuus ja eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna muihin väestöryhmiin. Vastajien näkemyksiä selvitettiin kyselyssä neljässä eri osiossa, joista esitetään kuvaukset alla.

Muuttujien kuvauksen yhteydessä nostetaan myös esille, miten kysymykset ja vastausvaihtoehdot mahdollisesti eroavat vuosien 2011 ja 2014 Luottamus eläketurvaan -tutkimusten kysymyksistä ja muita keskeisiä, tulosten tulkinnassa huomioitavia seikkoja. Muuttujien kuvauksen lopussa kerrotaan myös Luottamus eläketurvaan -kyselyjen otannasta. Myös otantaan liittyvät erot on hyvä pitää mielessä, kun Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn tuloksia verrataan aikaisempien kyselyjen tuloksiin tulososioiden lopussa. Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn kyselylomake on esitetty liitteessä 2.

Tutkimuksessa luottamusta eläketurvaan mitataan ensinnäkin yleisellä kysymyksellä eläkejärjestelmän luotettavuudesta. Tätä selvitettiin kysymällä mielipidettä väitteestä: ”Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava.” Vastaus pyydettiin ilmaisemaan asteikolla: samaa mieltä, osittain samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, osittain eri mieltä, eri mieltä tai en osaa sanoa. Samassa kysymyspatteristossa selvitettiin myös luottamusta julkisiin instituutioihin³, muihin ihmisiin ja omaan tulevaisuuteen. Vuoden 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyssä yleistä luottamusta eläkejärjestelmään selvitettiin kysymällä: ”Onko Suomen eläkejärjestelmä mielestäsi yleisesti ottaen luotettava”. Arvio pyydettiin kertomaan asteikolla 1–10.

Toiseksi luottamusta mitataan kysymyspatteristolla, joka sisältää eläkejärjestelmän toimintaan ja tavoitteiden saavuttamiseen liittyviä väitteitä. Osiossa kysyttiin: ”Mitä mieltä olet seuraavista eläkkeisiin liittyvistä väittämistä?” Mielipide pyydettiin esittämään seuraaviin seitsemään väitteeseen: 1) Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon nykyisille eläkeläisille, 2) Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon myös tulevaisuudessa, 3) Eläk-

3 Esimerkkeinä julkisista instituutioista esitettiin oikeusjärjestelmä, eduskunta ja Kela.

keet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa, 4) Eläkejärjestelmä on oikeudenmukainen, 4) Eläkevaroja hoidetaan luotettavasti, 6) Nuoremmat sukupolvet joutuvat liiaksi eläkkeiden maksajiksi ja 7) Eläkejärjestelmä on selkeä. Analyyseissa mielipiteet on ryhmitelty eläkejärjestelmän nykytilan-
netta (eläkkeiden riittävyys, oikeudenmukaisuus, selkeys, eläkevarojen luotettava hoito) ja tulevaisuutta (eläkkeiden riittävyys tulevaisuudessa, eläkkeiden maksu tulevaisuudessa ja nuorten maksutaakka) kuvaaviksi. Taulukoissa ja kuvioissa käytetään muuttujista näitä lyhenteitä silloin kun väitettä ei esitetä. Vastaus pyydettiin ilmaisemaan asteikolla: samaa mieltä, osittain samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, osittain eri mieltä, eri mieltä tai en osaa sanoa. Tässä osiossa kysytyihin mielipiteisiin viitataan kokonaisuudessaan käsitteellä (eläkejärjestelmään liittyvä) mielipide.

Verrattuna aikaisempien Luottamus eläketurvaan -tutkimusten väitteisiin (Kahma & Takala 2012; Takala 2015), eläkelajikohtaisuuden (vanhuus, työkyvyttömyys, perheenhuoltajan kuolema) sijaan eläkkeiden riittävyttä koskevassa väitteessä viitattiin eläkeläisiin yleisesti. Järjestelmän kykyä maksaa eläkkeitä tulevaisuudessa koskevaa väitettä on tarkennettu siten, että ”luvattujen eläkkeiden” sijaan kysytään, pystytäänkö eläkkeet maksamaan myös tulevaisuudessa. Nuorten maksutaakkaa koskeva väite on sukupuolineutraali, eikä enää kysytä maksumiehenä toimimisesta. Lisäksi verrattaessa Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn tuloksia Luottamus eläketurvaan -kyselyjen tuloksiin on huomioitava ero väitteiden vastausvaihtoehdoissa. Luottamus eläketurvaan -kyselyissä vastaajille ei esitetty vaihtoehtoa ei samaa eikä eri mieltä.

Kolmantena luottamusta mitataan kysymyspatteristolla, jossa selvitetään eläketurvaan liittyviä huolenaiheita kysymällä: ”Huolestuttavatko seuraavat eläketurvaan liittyvät asiat sinua asteikolla yhdestä viiteen, siten että 1 = ei lainkaan ja 5 = erittäin paljon?” Erilaisia mahdollisesti huolta herättäviä asioita esitettiin kahdeksan: 1) väestön ikääntyminen, 2) talous- ja työllisyystilanteen kehitys, 3) pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävyys, 4) eläkeläisten väliset tuloerot, 5) muutokset eläkkeelle siirtymisen ehdoissa, 6) poliittisiin päätöksiin liittyvä epävarmuus, 7) eläkevarojen sijoitustoiminnan riskit ja 8) kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalouden saatavuus eläkeaikana. Analyyseissa huolenaiheet on luokiteltu kolmeen ryhmään: eläkeajan toimeentuloa, päätöksentekoa ja yleisesti taloutta kuvaaviksi. Mahdollisesti huolestuneisuutta aiheuttavat tekijät perustuvat Luottamus eläketurvaan (2014) -kyselyn avovastauksiin, joiden perusteella tunnistettiin luottamusta eläkkeisiin vähentäviä teemoja (Liukko 2016).

Näiden teemojen lisäksi mukaan otettiin myös kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuus, jonka tiedetään vaikuttavan eläkeläisten toimeentuloon (Ahonen ym. 2018; Vaalavuo 2018).

Neljänneksi luottamusta mitataan kysymyspatteristolla, jossa selvitetään mielipiteitä eläkeläisten toimeentulosta vertailevasta näkökulmasta kysymällä: ”Mikä olisi mielestäsi sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna seuraaviin väestöryhmiin?” Vertailuryhminä esitettiin 1) työssäkäyvät, 2) työttömät, 3) opiskelijat ja 4) lapsiperheet. Mielipide pyydettiin ilmaisemaan asteikolla: paljon matalampi, hieman matalampi, samanlainen, hieman korkeampi, paljon korkeampi tai en osaa sanoa. Aiemmissa Luottamus eläketurvaan -kyselyissä mielipiteitä eläkeläisten toimeentulon sopivasta tasosta on kysytty eläkkeen ja eläkettä edeltäneen vakiintuneen ansiotulon suhteen (Takala 2015) ja yleiseen elintasoon liittyen indeksoinnin (Kahma & Takala 2012) kautta. Kysymyksenasettelua on Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä muutettu niin, että eläkeläisten tilannetta verrataan työssäkäyviin ja muihin etuudensaajaryhmiin ja eläkkeiden sijaan kysytään toimeentulosta laajemmin.

Kyselyn tuloksia vertaillaan mahdollisuuksien mukaan vuosien 2011 ja 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyjen ja Eläkebarometrin tuloksiin. Vastausvaihtoehtojen ja kysymysten muotoilun erilaisuuden lisäksi on huomioitava, että tutkimuksen kohdejoukoissa ja otantamenetelmissä on eroja. Aiemmat Luottamus eläketurvaan -kyselyt kohdistettiin 18–67-vuotiaille, eli tutkimuksessa oli mukana myös hieman nuorempia vastaajia kuin Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä, jossa alaikäraja oli 25 vuotta. Eläkebarometrissa vastaajien ikäjakauma on vielä laajempi. Siihen vastanneet ovat iältään 18–79-vuotiaita. Vuoden 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyn otanta oli myös ositettu siten, että mukaan saatiin enemmän nuorempia vastaajia. Lisäksi vuosien 2011 ja 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyjen katoa korjaavat painot huomioivat sukupuolta ja ikää moninaisemmat tekijät vastausaktiivisuudessa.

Analyysimenetelmät

Aineistoa analysoidaan ensin esittämällä sekä mielipiteiden jakaumat kaikkien vastaajien keskuudessa että ristiintaulukoimalla nämä väestöryhmittäin. Jälkimmäisessä huomioidaan sukupuolen, iän, parisuhdetilanteen, lasten olemassaolon, koulutustason, pääasiallisen toiminnan, kotita-

louden tulojen ja koetun terveyden mukaiset erot. Väestöryhmittäisten erojen tilastollinen merkitsevyys ilmaistaan χ^2 -testisuureen avulla.

Ristiintaulukoinnin avulla muodostettua kuvaa väestöryhmittäisistä eroista tarkennetaan mallinnusten avulla. Näin on mahdollista tarkastella taustatekijöiden ja luottamuksen välistä yhteyttä muiden taustatekijöiden yhteydet vakioituina. Menetelmänä sovelletaan pääsääntöisesti järjestysasteikollista logistista regressioanalyysia, joka huomioi vastausten järjestysasteikollisuuden, mutta ei tee esimerkiksi oletetusta näiden välimatkasta. Tulokset esitetään ristitulosuhteina (odds ratio, OR), joka ilmaisee ryhmän mielipiteen suhteessa vertailuryhmään. Esimerkiksi eläketurvaa koskevien mielipiteiden kohdalla selitetään samaa mieltä olemista ja ristitulosuhteet alle yhden tarkoittavat, että ryhmässä ollaan harvemmin väitteen kanssa samaa mieltä kuin vertailuryhmässä. Ristitulosuhteet yli yhden tarkoittavat puolestaan, että ryhmässä ollaan useammin samaa mieltä väitteen kanssa kuin vertailuryhmässä. Toimeentulovertailujen mallinnuksessa menetelmänä sovelletaan kaksiluokkaista logistista regressioanalyysia. Mallinnuksissa yhteyksien tilastollinen merkitsevyys on merkitty tähdillä, ja ero on tilastollisesti merkitsevä viiden prosentin (*), yhden prosentin (**) tai 0,1 prosentin (***) merkitsevyystasolla.

3 Yleinen luottamus eläkejärjestelmään

Eläketurvaan liittyvien mielipiteiden tarkastelu aloitetaan selvittämällä, miten vastaajat arvioivat Suomen eläkejärjestelmää yleisemmin ja millaisia väestöryhmittäisiä eroja arvioissa on. Näin voidaan saada kiinni luottamuksesta yleisellä tasolla, ikään kuin erilaisten eläketurvaan liittyvien mielipiteiden lopputulemana. Kokemus luottamuksesta eläkejärjestelmään voi olla yhteydessä yksityiskohtaisempiin mielipiteisiin eläketurvasta (ks. luku 7), tai sitä voidaan pitää kokonaan omana arvioinnin ulottuvuutena.

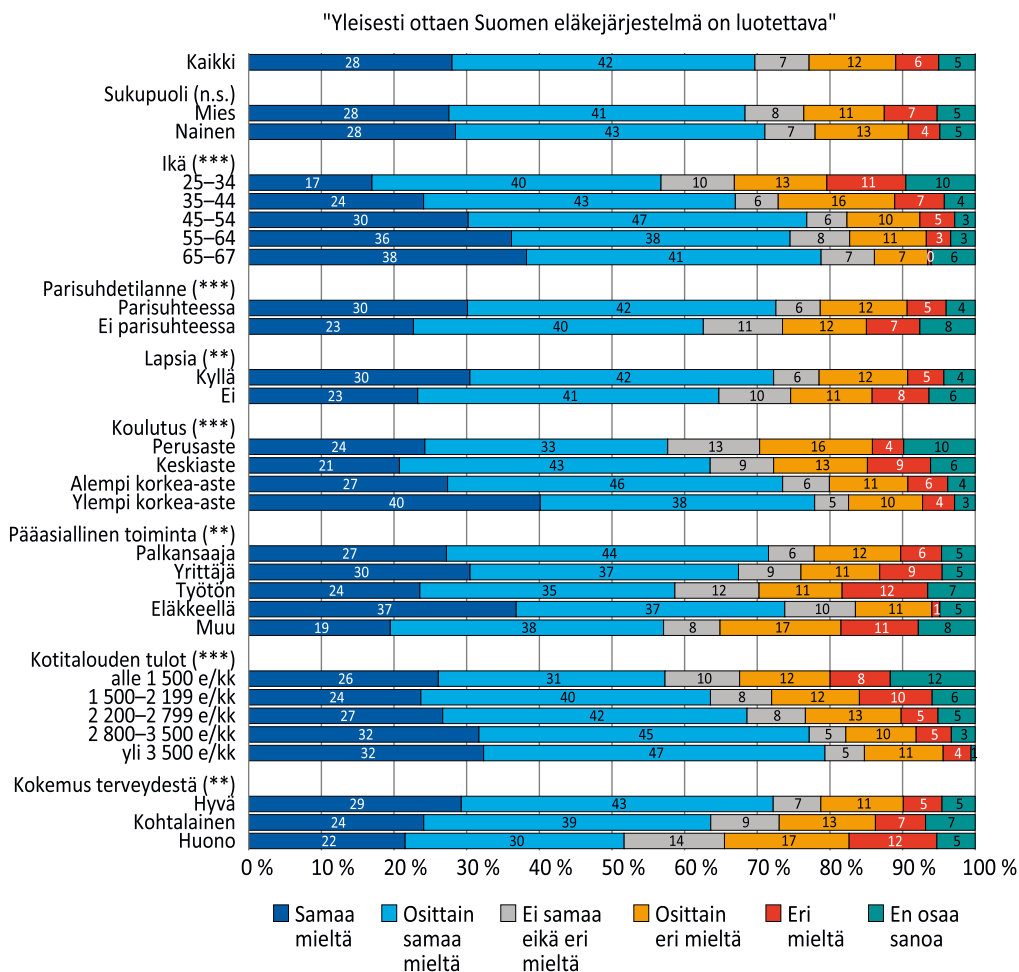
Yleistä luottamusta eläkejärjestelmään mitattiin pyytämällä vastaajia ottamaan kantaa väitteeseen ”Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava”. Tutkimukseen vastanneista yhteensä seitsemän kymmenestä oli samaa tai osittain samaa mieltä tämän väitteen kanssa (kuvio 3.1). Yleisimmin oltiin osittain samaa mieltä, näin ilmaisi 42 prosenttia vastaajista. Väitteen kanssa eri mieltä oli yhteensä vajaa viidennes vastaajista.

Luottamuksen taso vaihteli väestöryhmittäin. Esille nousevat tilastollisen merkitsevyyden perusteella demografisista tekijöistä erityisesti ikä ja parisuhdetilanne ja sosioekonomisista tekijöistä koulutus ja tulot. Yleisen luottamuksen kannalta oli myös merkityksellistä, oliko vastaajalla lapsia, mikä oli hänen pääasiallinen toimintansa ja millainen kokemus hänellä oli terveydestään. Huomionarvoista on, että naiset ja miehet luottivat samassa määrin eläkejärjestelmään, kun asiaa kysyttiin yleisellä tasolla.

Yleisintä luottamus eläkejärjestelmään oli ikääntyneimmässä ja vähäisintä nuorimmassa ikäryhmässä. Samaa mieltä väitteen kanssa olevien osuus kasvoi selkeästi iän myötä. Nuorimmassa ikäryhmässä oli eniten väitteen kanssa eri mieltä olevia, mutta toisaalta myös ei samaa eikä eri mieltä ja en osaa sanoa -vaihtoehdon ilmaisseita. Jälkimmäisten valitseminen voi kertoa esimerkiksi siitä, että nuoremmat ikäryhmät ovat epävarmempia eläkejärjestelmään liittyvistä mielipiteistään, vaikka tietoa heillä eläkkeistä onkin uusimman tutkimustiedon mukaan yhtä paljon tai jopa enemmän kuin vanhemmilla ikäryhmillä (Tenhunen ym. 2020). Parisuhteessa olevat ja vastaajat, joilla on lapsia, luottivat useammin eläkejärjestelmään kuin ei parisuhteessa olevat ja lapsettomat.

Kuvio 3.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään, kaikki ja väestöryhmittäiset erot, %
(lkm=1 745).

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevää,
* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Sosioekonomisista tekijöistä esille nousivat erityisesti koulutustason mukaiset erot. Ainakin osittainen luottamus lisääntyi koulutustason kasvaessa. Suuremman epäluottamuksen lisäksi alemman koulutustason suorittaneet kokivat myös muita useammin epävarmuutta mielipiteestään. Eläkejärjestelmään luottivat yleisimmin jo eläkkeellä olevat, palkansaajat ja yrittäjät. Yleisintä syvempi luottamus oli eläkeläisillä, heistä väitteen kanssa täysin samaa mieltä oli reilu kolmannes. Pääasiallisen toiminnan mukaiset

erot luottamuksen tasossa ovat pitkälti päällekkäisiä iän kanssa. Ikääntyneemmistä suurempi osa on jo eläkkeellä ja keski-ikäisistä enemmistö on palkansaajia. Korkeammat tulot olivat yhteydessä suoraviivaisesti vähintään osittaiseen luottamukseen. Matalatuloiset kokivat puolestaan enemmän epävarmuutta eläkejärjestelmän luotettavuuteen liittyvästä mielipiteestään.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään vaihteli myös terveyden mukaan. Hyväksi terveytensä kokevista selkeä enemmistö luotti eläkejärjestelmään ainakin osittain, kun taas huonoksi terveytensä kokevista vain noin puolet kertoi samoin.

Mallitarkastelu yleisestä luottamuksesta eläkejärjestelmään

Taustatekijöiden ja yleisen eläkejärjestelmään luottamuksen välisiä yhteyksiä tarkastellaan seuraavaksi järjestysasteikollisen logistisen regressioanalyysin avulla. Mallitarkastelussa luottamusta mitataan vastausasteikolla 1 (eri mieltä) – 5 (samaa mieltä), eli selitettävänä ilmiönä on vertailuryhmää suurempi luottamus eläkejärjestelmään. Taustatekijöiden yhteyksien samanaikainen tarkastelu toi esille keskeisiä tarkennuksia edellä havaittuihin väestöryhmittäisiin eroihin. Korkeampi ikä ja parisuhteessa oleminen olivat itsenäisesti yhteydessä korkeampaan luottamukseen tasoon. Korkeammin koulutetut luottivat enemmän kuin matalammin koulutetut, mutta luottamuksen tasossa ei ollut eroa perus- ja keskiasteen koulutustaus- taisten välillä. Huonoksi terveytensä kokevien luottamus eläkejärjestelmää kohtaan oli vähäisempää.

Mallinnus toisaalta osoittaa, että lasten olemassaolo, pääasiallinen toiminta ja tulot eivät ole yhteydessä luottamuksen tasoon, kun muut taustatekijät vakioidaan. Ristiintaulukoinnin perusteella esimerkiksi eläkeläisten havaittiin luottavan muita useammin eläkejärjestelmään. Eläkkeellä olon ja yleisemmän luottamuksen yhteys voi selittyä esimerkiksi sillä, että eläkkeellä olevat ovat ikääntyneempiä ja iän huomioiminen mallissa tarkentaa pääasiallisen toiminnan merkityksestä saatua kuvaa.

Taulukko 3.1.

Taustatekijöiden ja yleisen eläkejärjestelmään luottamisen väliset yhteydet, järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi, (OR).

Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava	
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	1,01
Ikä	
25–34	0,44***
35–44	0,58***
45–54 (ref.)	1
55–64	1,44**
65–67	1,63*
Parisuhdetilanne	
Parisuhteessa (ref.)	1
Ei parisuhteessa	0,76*
Lapsia	
Kyllä (ref.)	1
Ei	1,09
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	1,17
Alempi korkea-aste	1,63**
Ylempi korkea-aste	2,77***
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja (ref.)	1
Yrittäjä	0,82
Työtön	0,72
Eläkkeellä	1,22
Muu	0,84
Kotitalouden tulot	
Alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 199 e/kk	0,77
2 200–2 799 e/kk	0,86
2 800–3 500 e/kk	0,97
Yli 3 500 e/kk	0,76
Kokemus terveydestä	
Hyvä (ref.)	1
Kohtalainen	0,65**
Huono	0,44**
Lkm	1 607

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Yleisempää luottamusta eläketurvaan on tutkittu aiemmin vuoden 2014 Luottamus eläketurvaan -kyselyn (Takala 2015) sekä vuosittain toteutettavan Eläkebarometrin (Eläketurvakeskus 2020a) perusteella. Luottamus eläketurvaan -kyselyssä yleistä luottamusta pyydettiin arvioimaan asteikolla 0–10 ja luottamuksen keskiarvoksi muodostui 6,5 (Takala 2015). Eläkebarometrissa luottamusta arvioidaan olemalla samaa tai eri mieltä 5-portaisella asteikolla väitteen ”Luotan suomalaisen eläkejärjestelmään” kanssa. Eläkebarometrinen perusteella ainakin osittain samaa mieltä väitteen kanssa olleiden osuus on kasvanut 59 prosentista 74 prosenttiin vuosien 2017 ja 2020 välissä (Eläketurvakeskus 2020a).

Aiempiin tutkimuksiin verrattuna Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn antama kuva eläkejärjestelmään yleisesti kohdistuvasta luottamuksesta on lähes samantasoinen. Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyyn vastanneista 70 prosenttia ja puhelimitse samana vuonna toteutettuun Eläkebarometriin (2019) vastanneista 67 prosenttia kertoi luottavansa eläkejärjestelmään. Ilmiön yleisyydestä saatu kuva vaikuttaa siis luotettavalta ja samalla voidaan päätellä, että vastaaminen väitteeseen eläkejärjestelmän yleisestä luotettavuudesta ei näytä erityisesti riippuvan kyselytavasta. Eläkebarometri toteutetaan osana laajempaa kyselyä, joten vastaajien fokus ei ole pelkästään eläkeasioissa. Näin ollen kyselyn kontekstillaakaan ei näyttäisi olevan kovin suurta merkitystä arvioon eläketurvaan luottamisesta.

Tuloksia väestöryhmittäisistä eroista on mahdollista vertailla esimerkiksi samana vuonna toteutetun Eläkebarometrin (2019) tuloksiin. Eläkebarometrin mukaan naisten ja miesten luottamuksen tasossa oli eroja; naisista noin 60 prosenttia ja miehistä reilu 70 prosenttia oli ainakin jossain määrin samaa mieltä luottamusta koskevan väitteen kanssa. Luottamus eläketurvaan -kyselyssä sukupuolten välillä sen sijaan ei havaittu eroja. Iän yhteydestä luottamukseen saatiin samansuuntainen kuva niin Eläkebarometrissa ja Luottamus eläketurvaan -kyselyssä kuin tässä kyselyssä, mutta luottamus eläkejärjestelmään ei näyttänyt lisääntyvän Eläkebarometrissä yhtä suoraviivaisesti iän mukana. Myös ylemmän korkea-asteen koulutustaustaisten korkeampi luottamus eläkejärjestelmään näkyi sekä tässä kyselyssä että Luottamus eläketurvaan -kyselyssä.

4 Mielenpitoita eläkejärjestelmän nykytilasta ja sen tulevaisuudennäkymistä

4.1 Eläkejärjestelmän nykytilanne

Kyselyssä selvitettiin myös yksityiskohtaisempia mielenpitoita eläkejärjestelmän toiminnasta ja sille asetettujen tavoitteiden⁴ toteutumisesta esittämällä väitteitä sekä järjestelmän nykytilanteeseen että tulevaisuuteen liittyen. Molemmat näkökulmat ovat tärkeitä ja välttämättömiä, sillä eläketurvassa on kyse paitsi siitä, miten sen tavoitteet toteutuvat tällä hetkellä, myös siitä, miten järjestelmän nähdään toimivan tulevien vuosikymmenien kuluessa. Luottamusta eläketurvaan on perinteisesti tulkittu juuri tällaisten väitteiden kautta.

Ensimmäinen eläkejärjestelmän nykytilaan liittyvä väite koski eläketurvan takaamaa toimeentulon riittävyttä (kuviota 4.1). Vajaa 45 prosenttia vastaajista oli samaa tai osittain samaa mieltä väitteen ”Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon nykyisille eläkeläisille” kanssa, mutta eri tai osittain eri mieltä olevien osuus oli käytännössä yhtä suuri (44 %). Harva oli valinnut ei samaa eikä eri mieltä tai en osaa sanoa -vaihtoehdon. Eläkeläisten toimeentulo näyttää siis olevan asia, jossa mielenpitoet jakautuvat kahtia ja josta useimmilla kyselyyn vastanneista on selkeä mielenpito.

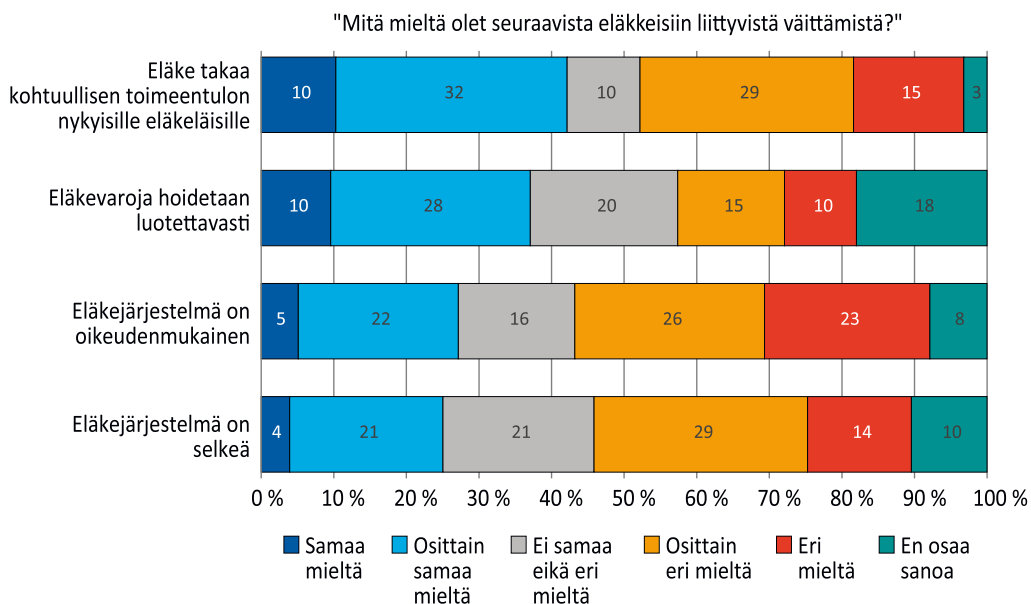
Moni sen sijaan oli epävarma siitä, mitä eläkevarojen hoitamisen luotettavuudesta ajattelee. Melkein joka viides oli valinnut en osaa sanoa -vaihtoehdon väitteen ”Eläkevaroja hoidetaan luotettavasti” kohdalla. Lisäksi suurin piirtein yhtä suuri osa vastaajista kertoi, että ei ole samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa. Myös tämän vaihtoehdon valitseminen voi kertoa jonkinlaisesta epävarmuudesta tai epätietoisuudesta. Kuitenkin vastaajista yhteensä reilu kolmannes oli samaa tai osittain samaa mieltä väitteen kanssa. Eri tai osittain eri mieltä oli vain joka neljäs. Toisin sanoen luottamus eläkevarojen hoitoon oli yleisempää kuin siihen liittyvä epäluottamus.

⁴ Eläkejärjestelmän keskeinen tehtävä on eläkeajan toimeentulon turvaaminen. Lakisääteisiä eläkkeitä maksetaan työ-, kansan- ja takuueläkejärjestelmien kautta. Työnteosta kertyvän työeläkkeen tarkoitus on turvata kulutustason säilyminen kohtuullisena ja kansan- ja takuueläkkeellä turvataan vähimmäistoimeentulo.

Sen sijaan eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuteen ja selkeyteen kriittisesti suhtautuvia oli huomattavasti enemmän kuin myönteisesti suhtautuvia. Noin puolet vastaajista oli eri tai osittain eri mieltä väitteen ”Eläkejärjestelmä on oikeudenmukainen” kanssa. Samaa tai osittain samaa mieltä olevia oli vain noin reilu neljännes vastaajista. Väitteen ”Eläkejärjestelmä on selkeä” kanssa eri tai osittain eri mieltä oli 43 prosenttia ja samaa tai osittain samaa mieltä 25 prosenttia vastaajista. Myös tämän väitteen kohdalla epävarmuudesta kertovia vastauksia oli suhteellisen paljon, yhteensä noin kolmannes. Tiivistäen voi todeta, että suhteellisen pieni osa vastaajista pitää eläkejärjestelmää selkeänä tai oikeudenmukaisena.

Kuvio 4.1.

Mielipiteet eläkejärjestelmän nykytilanteesta, %.

Tässä kyselyssä eläkkeiden riittävyys koettiin heikommaksi kuin aiemmissa aiheita käsitelleissä kyselyissä. Eläkebarometreissä on selvitetty mielipiteitä eläkkeiden riittävydestä väitteen ”Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon vanhuudessa” avulla vuosina 2017–2020. Alimmillaan väitteen kanssa täysin tai jossain määrin samaa mieltä on ollut 45 prosenttia vastaajista vuonna 2018. Ylimmillään osuus on ollut noin 60 prosenttia vuosina 2019 ja 2020 (Eläketurvakeskus 2020a). Luottamus eläketurvaan tutkimuksissa eläkkeiden riittävydestä kysyttiin saman väitteen avulla ja samaa tai osittain samaa mieltä olevien osuus oli 63 prosenttia vuonna 2011 ja 54 prosenttia vuonna 2014 (Kahma & Takala 2012; Takala 2015).

Luottamus eläketurvaan -kyselyissä on selvitetty myös mielipiteitä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta ja eläkevarojen hoidon luotettavuudesta. Samaa ja osittain samaa mieltä olevien osuus oikeudenmukaisuutta koskevan väitteen kanssa oli 36 prosenttia vuonna 2011 ja 30 prosenttia vuonna 2014 (Kahma & Takala 2012; Takala 2015). Tässä tarkasteltavan Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn perusteella 27 prosenttia vastaajista oli samaa tai osittain samaa mieltä siitä, että eläkejärjestelmä on oikeudenmukainen.

Eläkevarojen hoitamisen luotettavuutta koskevan väitteen kanssa samaa tai osittain samaa mieltä olevien osuus Luottamus eläketurvaan -kyselyssä oli 40 prosenttia vuonna 2011 ja 38 prosenttia vuonna 2014 (Kahma & Takala 2012; Takala 2015). Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä näin ajatteli 38 prosenttia vastaajista. Kokemukset oikeudenmukaisuudesta ja eläkevarojen luotettavasta hoitamisesta eivät ole juurikaan muuttuneet edellisistä vuosista.

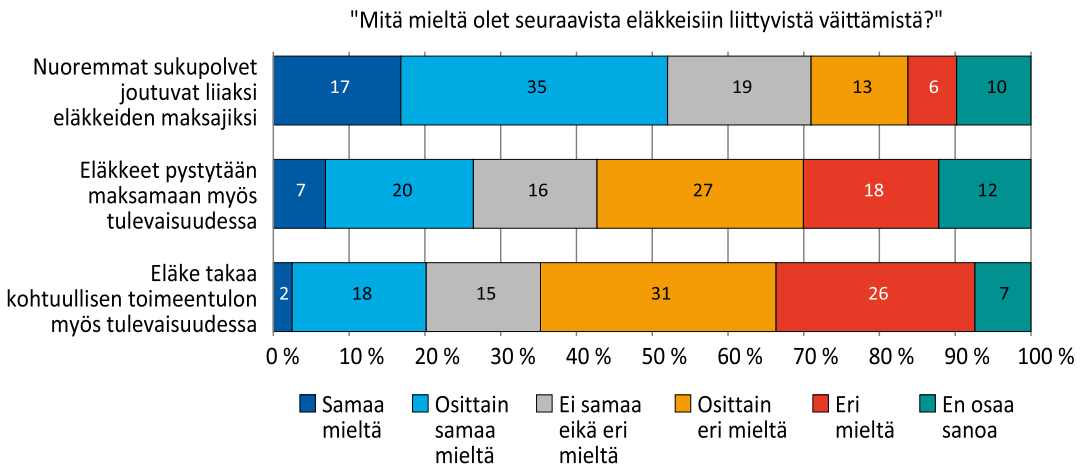
4.2 Eläkejärjestelmän tulevaisuus

Mielipiteet eläkejärjestelmän tulevaisuudesta olivat myös kriittisiä. Kysymyksen nuoremman sukupolven maksutaakasta voi ymmärtää mielipiteenä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta sukupolvien välillä. Reilu puolet vastaajista oli nuorten liiallista maksutaakkaa koskevan väitteen ”Nuoremmat sukupolvet joutuvat liiaksi eläkkeiden maksajiksi” kanssa samaa tai osittain samaa mieltä (kuviot 4.2). Kuitenkin kohtalaisen moni, eli noin joka viides, ei ollut samaa eikä eri mieltä ja en osaa sanoa -vaihtoehdon valitsi joka kymmenes.

Melkein puolet vastaajista (45 %) oli eri tai osittain eri mieltä väitteen ”Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa” kanssa. Vain noin joka neljäs vastaaja arvioi, että eläkkeet pystytään maksamaan jatkossakin. Kun mielipiteitä kysyttiin eläkkeiden riittävydestä tulevaisuudessa, oli reilu puolet vastaajista (57 %) eri tai osittain eri mieltä väitteen ”Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon myös tulevaisuudessa” kanssa. Huomionarvoista, joskin ymmärrettävää, on, että mielipiteissä eläkkeiden riittävydestä tulevaisuudessa oli enemmän epävarmuudesta kertovia vastauksia (ei samaa eikä eri mieltä ja en osaa sanoa) kuin mielipiteessä eläkkeen riittävydestä nykyisille eläkeläisille. Matala myönteisesti eläkkeiden maksamista koskevaan väitteeseen suhtautuvien osuus kertoo jälleen luottamuksen tasosta saatavan kuvan moniulotteisuudesta. Luottamuksesta saadaan erilainen kuva, kun sitä lähestytään yleisemmin tai yksityiskohtaisemmin.

Kuvio 4.2.

Mielipiteet eläkejärjestelmän tulevaisuudennäkymistä, %.

Mielipiteitä nuorten maksutaakasta ja eläkejärjestelmän mahdollisuudesta maksaa eläkkeitä tulevaisuudessa on tutkittu aiemmin sekä Luottamus eläketurvaan 2011 ja 2014 -kyselyissä (Kahma & Takala 2012a; Takala 2015b) että Eläkebarometreissa vuosina 2019 ja 2020⁵ (Eläketurvakeskus 2019; 2020a). Vuonna 2019 Eläkebarometrissa nuorten maksutaakkaa liiallisena pitävien osuus oli täysin samansuuruinen kuin Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä. Molemmissa 52 prosenttia vastaajista oli väitteen kanssa ainakin osittain samaa mieltä. Vuoden 2020 eläkebarometrissa samaa mieltä olevien osuus oli yhteensä 48 prosenttia. Luottamus eläketurvaan 2011 ja 2014 -kyselyissä nuorten maksutaakkaa koskevan väitteen kanssa ainakin osittain samaa mieltä olevien osuudet olivat 61 prosenttia vuonna 2011 ja 53 prosenttia vuonna 2014. Nuorten maksutaakkaa koskevan mielipiteen yleisyys näyttää siten kohtuulliseen vakiintuneelta 2010-luvulla. Noin puolet kyselyihin vastanneista kokee sukupolvien välisessä taakanjaossa epäoikeudenmukaisuutta.

5 Eläkebarometrin väitteet: ”Nuoremmat sukupolvet joutuvat liiaksi eläkkeiden maksamiseksi” ja ”Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa”. Vastausvaihtoehdot: täysin samaa mieltä, jossain määrin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jossain määrin eri mieltä, täysin eri mieltä, ei osaa sanoa.

Sen sijaan mielipiteissä eläkkeiden maksusta tulevaisuudessa on havaittavissa enemmän vaihtelua kyselyjen tuloksissa. Sekä vuoden 2019 että 2020 Eläkebarometreissa 63 prosenttia vastaajista oli samaa tai osittain samaa mieltä väitteen ”Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa” kanssa (Eläketurvakeskus 2019; 2020a). Tässä kyselytutkimuksessa samoin kokevien osuus jäi 27 prosenttiin. Eroa voi osittain selittää kyselyiden eri-ikäiset vastaajaryhmät. Eläkebarometrissa mielipiteitä on kysytty 18–79-vuotiailta, tässä kyselyssä vastaajat olivat 25–67-vuotiaita. Eläkebarometrissa sekä alle 25-vuotiaat että yli 65-vuotiaat kokivat selvästi keskimääräistä useammin, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa.

Luottamus eläketurvaan 2011 ja 2014 -tutkimusten tulokset ovat hieman enemmän yhdenmukaisia tämän kyselyn tulosten kanssa, vaikka kysymyksen muotoilu on erilainen. Vuonna 2011 samaa tai osittain samaa mieltä väitteen ”Luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa” kanssa oli 35 prosenttia vastaajista, ja vuonna 2014 vastaava luku oli 30 prosenttia (Kahma & Takala 2012; Takala 2015).

4.3 Mielipiteet eläkejärjestelmän nykytilasta ja tulevaisuudesta taustatekijöiden mukaan

Seuraavaksi tarkastellaan väestöryhmittäisiä eroja eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskevissa mielipiteissä. Taulukossa 4.1 on esitetty samaa mieltä ja osittain samaa mieltä väitteiden kanssa olevien osuudet. Tähdillä ilmoitetut väestöryhmien tilastollisista eroista kertovat ristiintaulukoiden p-arvot on laskettu jakaumista, jotka sisältävät myös en osaa sanoa -vastaukset.

Demografisista tekijöistä sukupuolten väliset erot olivat selkeitä. Naiset suhtautuivat miehiä kriittisemmin kaikkiin luottamusta eläkejärjestelmään yksityiskohtaisemmin mittaaviin näkökulmiin. Suurimmillaan sukupuolten väliset erot olivat eläkevarojen hoitamista ja eläkkeiden maksua tulevaisuudessa koskevissa mielipiteissä. Näiden väitteiden kanssa samaa tai osittain samaa mieltä olevien naisten osuus oli noin kymmenen prosenttiyksikköä matalampi kuin miehillä. Esimerkiksi miehistä eläkevarojen hoitamiseen luotti 42 prosenttia ja naisista vain 32 prosenttia. Pienimmillään, noin kolme prosenttiyksikköä, sukupuolten väliset erot olivat mielipiteissä nuorten maksutaakasta ja nykyisten eläkeläisten toimeentulon riittävydestä.

län suhteen esille nousee erityisesti nuorempien ikäryhmien yleisempi huoli eläkkeiden tulevaisuudesta. Alle 45-vuotiaat olivat nuorten liiallista maksutaakkaa koskevan väitteen kanssa useammin samaa mieltä kuin vanhemmat ikäryhmät. Ikäryhmien väliset erot olivat suurimmillaan eläkkeiden maksua tulevaisuudessa koskevan väitteen kohdalla. Väitteen kanssa samaa tai osittain samaa mieltä oli 25–34-vuotiaista vain 14 prosenttia, kun 65–67-vuotiaista samaa tai osittain samaa mieltä oli 37 prosenttia. Nuorin ikäryhmä myös luotti muita harvemmin eläkevarojen hoitoon. Eläkejärjestelmää oikeudenmukaisena pitivät yleisimmin 35–54-vuotiaat. Mieli-piteet eläkkeiden riittävydestä nykyisille eläkeläisille olivat yllättävän samansuuntaisia. Kuitenkin esille nousee eläkeikää lähestyvien, 55–64-vuotiaiden, muita kriittisempi mielipide eläkkeiden riittävydestä. Parisuhteessa olevat ja vastaajat, joilla on lapsia, luottivat eläkevarojen hoitoon muita useammin.

Sosioekonomisten erojen tarkastelu osoittaa koulutuksen ja tulojen olevan yhteydessä erityisesti mielipiteisiin eläkejärjestelmän nykytilanteesta. Esille nousevat esimerkiksi perusasteen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden väliset erot koskien eläkkeiden riittävyttä, eläkevarojen hoidon luotettavuutta ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Korkeammin koulutetut olivat näitä asioita koskevien väitteiden kanssa ainakin osittain samaa mieltä huomattavasti useammin kuin perusasteen koulutuksen suorittaneet. Mielipide-erot koulutusryhmien välillä olivat hyvin suuria, yli 30 prosenttiyksikköä esimerkiksi eläkkeiden riittävydestä. Vastaavanlaiset erot tulivat esille myös tuloryhmittäisessä tarkastelussa. Suurempituloiset suhtautuvat eläkkeiden riittävyteen, eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuteen ja eläkevarojen hoitoon myönteisemmin kuin pienituloisemmat. Mielipiteet eläkejärjestelmän selkeydestä olivat kuitenkin verrattain yhdenmukaisia koulutusryhmien välillä. Tuloryhmien osalta on havaittavissa, että alempiin tuloryhmiin kuuluvat kokivat muita harvemmin eläkejärjestelmän selkeäksi.

Pääasiallisen toiminnan mukainen tarkastelu osoittaa työttömien pitäneen eläkkeitä muita riittämättömämpinä. Erityisen iso ero mielipiteissä oli työttömien ja sekä palkansaajien että yrittäjien välillä. Esille nousee myös työttömien muita harvinaisempi luottamus eläkevarojen hoitoon. Eläkevarojen hoitoon luottivat yleisimmin yrittäjät.

Taulukko 4.1.

Eläkejärjestelmää koskevien väitteiden kanssa samaa tai osittain samaa mieltä olevat väestöryhmittäin, %.

	Eläkkeiden riittävyys	Oikeudenmukaisuus	Selkeys	Eläkevaarojen luotettava hoito	Eläkkeiden riittävyys tulevaisuudessa	Eläkkeiden maksu tulevaisuudessa	Nuorten maksutaakka
Sukupuoli	(**)	(***)	(**)	(***)	(***)	(***)	(*)
Mies	44	30	28	42	22	31	53
Nainen	41	24	22	31	18	22	51
Ikä	(***)	(**)	(n.s.)	(***)	(n.s.)	(***)	(***)
25–34	43	25	21	29	17	14	59
35–44	46	31	24	37	17	22	57
45–54	45	30	26	41	22	30	50
55–64	36	24	27	39	23	34	44
65–67	42	25	31	43	27	37	49
Parisuhdetilanne	(*)	(n.s.)	(n.s.)	(***)	(n.s.)	(**)	(n.s.)
Parisuhteessa	44	29	26	40	21	28	54
Ei parisuhteessa	37	23	23	30	18	23	48
Lapsia	(*)	(*)	(*)	(**)	(n.s.)	(*)	(n.s.)
Kyllä	43	27	26	39	21	28	54
Ei	40	27	24	33	18	23	49
Koulutusaste	(***)	(***)	(**)	(***)	(n.s.)	(*)	(**)
Perusaste	26	23	24	29	17	29	46
Keskiaste	34	18	24	28	17	23	51
Alempi korkea-aste	44	28	24	38	21	26	50
Ylempi korkea-aste	58	39	27	50	25	28	61
Pääasiallinen toiminta	(***)	(**)	(**)	(**)	(n.s.)	(***)	(*)
Palkansaaaja	45	29	25	37	21	26	54
Yrittäjä	43	25	26	46	20	24	54
Työtön	28	21	18	23	16	27	46
Eläkkeellä	37	24	32	40	23	37	44
Muu	36	21	15	35	15	13	52
Kotitalouden tulot	(***)	(***)	(*)	(***)	(*)	(**)	(***)
alle 1 500 e/kk	32	20	19	26	14	27	41
1 500–2 199 e/kk	32	20	24	30	18	25	48
2 200–2 799 e/kk	41	27	23	34	21	27	53
2 800–3 499 e/kk	49	33	30	45	22	25	56
yli 3 500 e/kk	54	33	28	51	22	26	56
Kokemus terveydestä	(***)	(***)	(**)	(***)	(***)	(*)	(***)
Hyvä	47	30	26	41	23	27	54
Kohtalainen	26	18	21	24	13	22	48
Huono	24	14	16	23	9	27	38
Lkm	1 747	1 747	1 745	1 743	1 746	1 746	1 747

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevä,

* p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Sosioekonomiset erot eivät nousseet yhtä järjestelmällisesti esiin eläkejärjestelmän tulevaisuutta koskevissa mielipiteissä. Esimerkiksi koulutusryhmiä verrattaessa vain ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneet kokivat muita useammin nuorten maksutaakan liialliseksi. Ajatus liiallisesta maksutaakasta oli yleisempi myös suurempien tulojen myötä. Eläkeläiset näkivät muita useammin, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa. He myös pitivät nuorten maksutaakkaa muita harvemmin liiallisena.

Myös terveydellä oli selkeä yhteys yksityiskohtaisempiin mielipiteisiin eläkejärjestelmästä. Hyväksi terveytensä kokevat suhtautuivat myönteisimmin sekä nykytilannetta että tulevaisuutta koskeviin väitteisiin ja terveytensä huonoksi kokevat kriittisimmin. Terveyden mukaiset erot olivat vähäisiä ainoastaan mielipiteissä eläkkeiden maksusta tulevaisuudessa.

Mallitarkastelu eläkejärjestelmään liittyvien mielipiteiden taustatekijöistä

Taustatekijöiden yhteyksiä mielipiteisiin eläkkeistä tarkastellaan seuraavaksi järjestysasteikollisen logistisen regressioanalyysin avulla (taulukko 4.2). Mielipiteiden vastausasteikko on 1 = eri mieltä, 5 = samaa mieltä, eli mallinnuksessa selitetään vertailuryhmää myönteisempää suhtautumista eläkkeitä koskeviin väitteisiin.

Demografisista tekijöistä mallin tulokset tukevat näkemystä naisten miehiä kriittisemmistä mielipiteistä. Miehet kokivat naisia useammin eläkejärjestelmän takaavan kohtuullisen toimeentulon nykyisille ja tulevaisuuden eläkeläisille, ja että eläkkeitä pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa, kun muut taustatekijät vakioitiin. Miehet myös kokivat eläkejärjestelmän oikeudenmukaisemmaksi, selkeämmäksi ja eläkevarojen hoidon luotettavammaksi. Sen sijaan naisten ja miesten mielipiteissä nuorten maksutaakasta ei ollut eroa, kun muut taustatekijät vakioitiin. Myös vastaajat, joilla ei ole lapsia, pitivät nuorten maksutaakkaa liiallisena muita harvemmin.

Mallitarkastelu tukee myös iän merkityksestä saatua kuvaa erityisesti eläkejärjestelmän tulevaisuutta koskevissa mielipiteissä. Muiden tekijöiden, kuten ikääntyneempien yleisempien terveysongelmien ja matalamman koulutustason, huomioimisen jälkeen edellä havaitut ikäryhmien väliset erot mielipiteissä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta, eläkeva-

rojen luotettavasta hoitamisesta ja eläkkeiden riittävydestä nykyisille eläkeläisille eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kuitenkin iällä oli suora yhteys tulevaisuutta koskeviin mielipiteisiin siten, että alle 45-vuotiaat kokivat muita huomattavasti useammin nuorten maksutaakan liialliseksi. Nuoremmat ikäryhmät ajattelivat myös muita harvemmin, että eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa tai että eläkkeet takaisivat kohtuullisen toimeentulon tulevaisuudessa.

Sosioekonomisista tekijöistä mallitarkastelu vahvistaa näkemystä koulutuksen merkityksestä. Korkeammin koulutetut kokivat perusasteen suorittaneita useammin sekä nykyisten että tulevaisuuden eläkeläisten eläkkeet riittäväksi, eläkejärjestelmän oikeudenmukaisemmaksi ja eläkevarojen hoidon luotettavammaksi. Mielipiteet koulutusryhmien välillä erosivat poikkeuksellisen paljon väitteissä eläkkeiden nykyisestä riittävydestä ja eläkevarojen hoidon luotettavuudesta. Sen sijaan koulutuksella oli vain vähäinen merkitys tulevaisuutta koskevissa mielipiteissä. Kuitenkin ylemmän korkeasteen tutkinnon suorittaneet näkivät perusastetaustaisia useammin eläkkeen takaavan kohtuullisen toimeentulon myös tulevaisuudessa. Mielienkiintoista on, että koulutus ei näytä muokkaavan käsitystä eläkejärjestelmän selkeydestä.

Huomionarvoista on myös, että pääasiallisella toiminnalla ja kotitalouden tuloilla ei muutamaa poikkeusta lukuunottamatta ollut suoraa yhteyttä eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskeviin mielipiteisiin. Työttömät kuitenkin luottivat palkansaajia harvemmin ja eläkkeellä olevat palkansaajia useammin eläkevarojen hoitoon. Eläkeläiset myös pitivät eläkejärjestelmää palkansaajia useammin selkeänä. Tulotason merkityksestä esille nousi suurempituloisten yleisempi luottamus eläkevarojen hoitoon. Samalla suurempituloiset kuitenkin ajattelivat pienituloisimpia harvemmin, että eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa.

Mallitarkastelu vahvistaa kuvaa terveyden ja mielipiteiden voimakkaasta yhteydestä. Terveytensä huonoksi kokeminen oli yhteydessä kriittisempään suhtautumiseen laajasti kysytyistä asioista. Erot terveytensä hyväksi ja huonoksi kokevien välillä olivat isoimmillaan mielipiteissä eläkevarojen luotettavasta hoitamisesta ja eläkkeiden riittävydestä tulevaisuudessa. Kokemus terveydestä ei kuitenkaan näytä erottelevan mielipiteitä nuorten liiallisesta maksutaakasta, mutta tulos voi liittyä myös siihen, että terveyden erot eivät tule tilastollisesti merkitseviksi tapausten pienestä lukumäärästä johtuen.

Taulukko 4.2.

Eläkejärjestelmään liittyvien mielipiteiden ja taustatekijöiden väliset yhteydet, järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi, (OR).

	Eläkkeiden riittävyys	Oikeudenmukaisuus	Selkeys	Eläkevarojen luotettava hoito	Eläkkeiden riittävyys tulevaisuudessa	Eläkkeiden maksu tulevaisuudessa	Nuorten maksutaakka
Sukupuoli							
Mies (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Nainen	0,69***	0,80*	0,77**	0,69***	0,74**	0,70***	0,87
Ikä							
25–34	1,09	0,95	0,92	0,85	0,64*	0,49***	2,34***
35–44	0,96	0,99	0,98	0,88	0,63**	0,57***	1,49**
45–54 (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
55–64	0,87	0,83	1,15	1,08	1,25	1,57***	0,76*
65–67	1,01	0,72	1,12	1,19	1,34	1,46	0,93
Parisuhtetilanne							
Parisuhteessa (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Ei parisuhteessa	0,91	0,89	0,89	1,00	0,93	0,93	1,04
Lapsia							
Kyllä (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Ei	0,90	1,10	1,29	1,02	1,03	1,03	0,60***
Koulutus							
Perusaste (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Keskiaste	1,15	0,95	1,10	1,14	1,06	0,91	0,89
Alempi korkea-aste	1,74***	1,43*	1,24	1,87***	1,33	1,12	0,86
Ylempi korkea-aste	3,18***	1,95**	1,22	3,25***	1,61*	1,24	1,03
Pääasiallinen toiminta							
Palkansaaja (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Yrittäjä	0,94	0,87	0,87	1,25	0,92	0,71	1,17
Työtön	0,92	0,66	0,68	0,54*	0,70	0,57	1,17
Eläkkeellä	0,99	1,24	1,48*	1,51*	1,20	1,12	1,00
Muu	1,00	1,04	0,90	1,50	1,09	0,58*	0,76
Kotitalouden tulot							
Alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
1 500–2 199 e/kk	0,85	0,90	1,22	1,10	1,03	0,76	1,05
2 200–2 799 e/kk	1,06	1,22	1,11	1,40	1,28	0,79	1,22
2 800–3 500 e/kk	1,19	1,45	1,30	1,71*	1,10	0,61*	1,36
Yli 3 500 e/kk	1,15	1,31	1,07	1,60*	1,20	0,63*	1,35
Kokemus terveydestä							
Hyvä (ref.)	1	1	1	1	1	1	1
Kohtalainen	0,54***	0,72**	0,73*	0,60***	0,54***	0,60***	1,20
Huono	0,45**	0,47**	0,57*	0,41**	0,39***	0,69	0,76
Lkm	1 640	1 560	1 520	1 398	1 563	1 466	1 522

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Mallitarkastelun tuloksia on mahdollista verrata Luottamus eläketurvaan (2011)⁶ -kyselyn perusteella toteutettuihin mallinnuksiin eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta, eläkevarojen hoitamisen luotettavuudesta ja eläkkeiden maksusta tulevaisuudessa (Kahma & Takala 2012). Tulokset ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen kanssa sen suhteen, että korkea-asteen koulutus yhdistyy yleisemmin kokemuksiin eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta ja eläkevarojen hoidon luotettavuudesta. Myös alle 35 vuoden ikä yhdistyy molemmissa tutkimuksissa harvemmin ajatukseen, että eläkkeitä pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa.

Tutkimusten tuloksissa on myös eroja. Vuoden 2011 kyselyssä korkeammin koulutetut kokivat harvemmin, että eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa ja ikääntyneemmät pitivät nuorempia harvemmin eläkejärjestelmää oikeudenmukaisena. Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä sen sijaan ei havaita koulutusryhmien välillä tilastollisesti merkitseviä eroja mielipiteissä eläkkeiden maksusta tulevaisuudessa tai ikäryhmän mukaisia eroja järjestelmän oikeudenmukaisuudesta.

Luottamus eläketurvaan (2011) -kyselyn perusteella on mallinnettu myös riittämättömäksi koettua eläkettä vanhuudessa (Palomäki 2013). Päätelemät taustatekijöiden merkityksestä ovat yhdenmukaisia tämän kyselyn kanssa. Molemmissa kriittinen suhtautuminen eläkkeiden riittävyyteen yhdistyy naisiin, erityisesti perusasteen koulutuksen suorittaneisiin ja huonoksi terveytensä kokeviin. Mielenkiintoinen havainto on, että vuonna 2011 mielipide riittävydestä ei yhdistynyt tuloihin, vaikka niitä kysyttiin henkilökohtaisella tasolla. Vuonna 2011 kriittinen mielipide eläkkeiden riittävydestä yhdistyi myös vanhempaan ikään, toisin kuin tässä kyselyssä, jossa ikä ei ollut tilastollisesti merkitsevä selittäjä.

6 Luottamus eläketurvaan 2014 -kyselyn perusteella ei tehty mallitarkasteluja.

5 Huolestuneisuus eläketurvasta

Seuraavaksi luottamusta eläketurvaan tarkastellaan huolestuneisuuden näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, kuinka yleisiä eläketurvaan liittyvät huolet ovat väestötasolla ja millaisia väestöryhmittäisiä eroja huolenaiheissa on. Eläkeaiheisten huolten tasoa pyydettiin arvioimaan 5-portaisella asteikolla, jossa arvio 1 merkitsi, että huolta ei koeta lainkaan, ja arvio 5, että aihe huolestuttaa erittäin paljon. Huolestuneisuuden tasojen 2 ja 3 tulkinta on hieman epävarma, mutta arvion 4 voi selkeästi tulkita kertovan jonkinasteisesta huolestuneisuudesta. Seuraavissa tarkasteluissa huolestuneiksi on määritelty vastaajat, jotka valitsivat suurinta (arvio 5) tai toiseksi suurinta (arvio 4) huolestuneisuutta kuvaavan vaihtoehdon.

5.1 Huolestuneisuus eläkeajan toimeentulosta, päätöksenteosta ja taloustilanteesta

Pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävyys oli huolenaiheista yleisin (kuvio 5.1). Aiheesta oli ainakin melko huolissaan (arviot 4 ja 5) 75 prosenttia vastaajista. Erittäin huolissaan (arvio 5) olevien osuus oli korkein tässä aiheessa, 40 prosenttia. Tulos on huomionarvoinen, kun sitä verrataan edellisen osion kysymykseen eläkkeiden riittävydestä nykyisille eläkeläisille. Vajaa puolet vastaajista oli eri tai osittain eri mieltä ja vajaa puolet samaa tai osittain samaa mieltä väitteen ”Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon nykyisille eläkeläisille” kanssa. Tämän perusteella voi päätellä, että mielipiteet eläkkeiden riittävydestä ovat kahtiajakautuneet. Kun tarkastelu kohdistetaan pienituloisiin, huoli eläkeläisten toimeentulosta on yleisempi.

Muita hieman selkeämmin esille nousevia huolenaiheita olivat kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalvaiden saatavuus eläkeaikana ja poliittisiin päätöksiin liittyvä epävarmuus. Yhteensä noin kaksi kolmasosaa vastaajista arvioi olevansa näistä aiheista huolissaan arvioiden 4 tai 5 verran. Ensimmäinen ei suoraan liity eläkkeisiin, mutta sillä on selkeä yhteys eläkeläisten toimeentulon kokonaisuuteen. Ikääntymisen myötä terveystalvaiden tarve kasvaa ja mikäli kohtuuhintaisia palveluja ei ole, lisääntyvät toimeentulovaikeudet todennäköisesti myös muillakin kuin pienituloisilla.

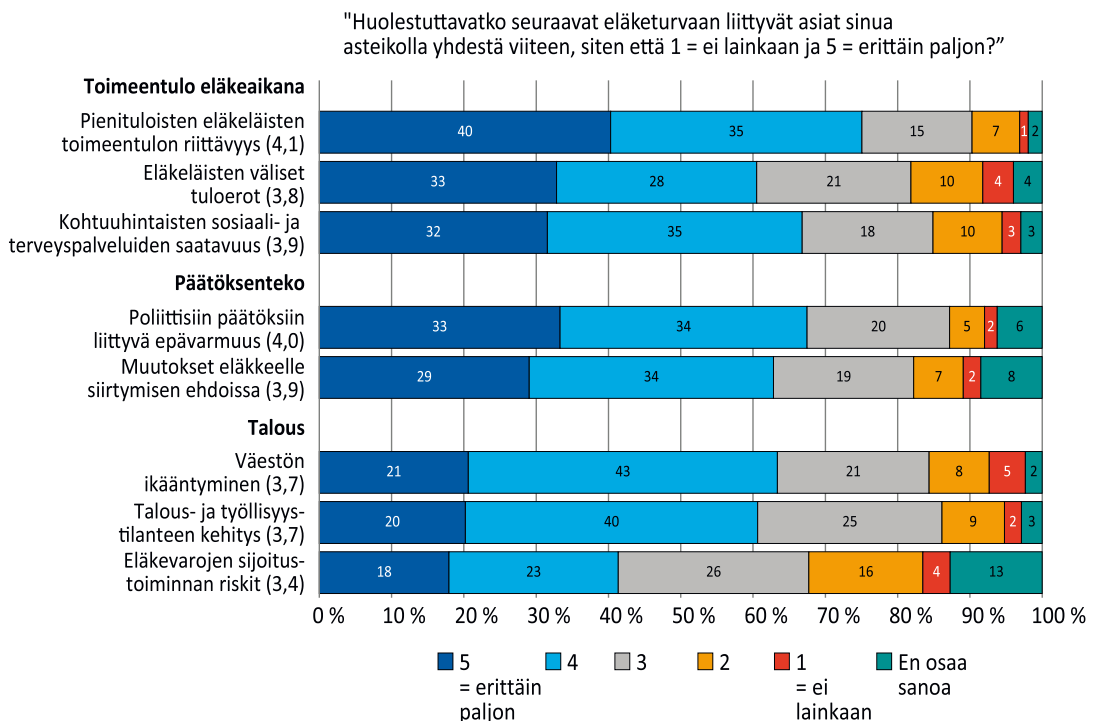
Talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä ja eläkeläisten välisistä tuloeroista oltiin hieman harvemmin ainakin melko huolissaan. Eläkevarojen sijoi-

tustoiminnan riskeistä oltiin sen sijaan selkeästi muita aiheita harvemmin huolissaan. Toisaalta moni oli valinnut kysymyksessä en osaa sanoa -vaihtoehdon. Tämä kertonee siitä, että monelle sijoitustoiminta ei ole tuttua, eikä kysymykseen ole silloin osattu ottaa kantaa.

Kun katsotaan erikseen, kuinka moni oli erittäin huolissaan (arvio 5) esitellyistä aiheista, suurimmat huolenaiheet liittyvät eläkeajan toimeentuloon ja päätöksentekoon. Sen sijaan talouden alle luokitelluista aiheista, väestön ikääntymisestä, työllisyys- ja taloustilanteesta tai eläkevarojen sijoitustoiminnasta, oltiin harvemmin erittäin huolissaan. Nämä ovat mahdollisesti itselle kaukaisempia, vaikkakin julkisuudessa paljon esillä olleita aiheita. Toimeentuloon ja päätöksentekoon liittyvät kysymykset voidaan kokea henkilökohtaisempina, suuremmin omaan tilanteeseen ja eläkkeelle siirtymisen mahdollisuuksiin vaikuttavina asioina.

Kuvio 5.1.

Huolestuneisuus eläketurvasta, %.

Keskiarvot (suluissa) eivät sisällä en osaa sanoa -vastauksia.

Huomionarvoista on, että tällaisella asteikolla kysyttynä huolestuneisuus näyttää laajalta ilmiöltä. Vain hyvin harva on ilmaissut, että ei koe lainkaan huolta tai on vain hyvin vähän huolestunut esitellyistä aiheista (arviot 1

tai 2). Huomio on samansuuntainen kuin Airion ja Tenhusen (2017) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin huolestuneisuutta eläkkeiden riittävydestä, eläkeiän nousemista ja eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä asteikolla 1–10. Vähintään arvon 7 verran huolestuneita eläkkeiden riittävydestä ja eläkeiän nousemisesta oli noin puolet vastaajista. Eläkejärjestelmän taloudellisesta kestävydestä vähintään arvon 7 antaneita oli kolme viidestä. Tähän tutkimukseen verrattuna Airion ja Tenhusen (2017) tutkimuksessa huolestuneisuutta mitattiin erilaisin sanamuodoin, joten tulokset eivät ole suoraan verrattavissa toisiinsa. Karkeasti arvioiden kuva huolestuneisuudesta on kuitenkin molemmissa tutkimuksissa samansuuntainen: noin puolet vastanneista on arvioinut olevansa eläkeasioista huolestuneita annetusta asteikosta puoliväliä korkeamman arvion verran.

5.2 Huolestuneisuus eläketurvasta taustatekijöiden mukaan

Seuraavaksi tarkastellaan väestöryhmittäisiä eroja huolenaiheissa ristiintaulukoinnin avulla. Taulukossa 5.1 on esitetty niiden vastaajien yhteenlasketut osuudet, jotka ovat ilmaisseet huolta aiheesta valitsemalla arvion 4 tai 5. Arvion 1–3 tai en osaa sanoa vastanneita ei esitetä taulukossa. Tähdillä ilmoitettu tilastollinen merkitsevyys kertoo taustatekijöiden mukaisista eroista huolenaiheita kuvaavien muuttujien alkuperäisessä luokituksessa (1, 2, 3, 4, 5 + eos).

Demografisista tekijöistä sukupuolen mukaiset erot olivat jälleen selkeitä, naiset kokivat miehiä enemmän huolta eläketurvaan liittyvistä aiheista. Ainoastaan poliittisiin päätöksiin liittyvä epävarmuus huolestutti naisia ja miehiä yhtä usein. Suurimmat erot naisten ja miesten huolestuneisuudessa liittyvät eläkeajan toimeentuloon. Naisista noin neljä viidestä ja miehistä noin kaksi kolmesta oli huolestunut pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta. Myös tuloerot huolestuttivat naisia huomattavasti yleisemmin kuin miehiä.

Myös ikäryhmittäiset erot huolestuneisuudessa olivat selkeitä. Pääosin huoli lisääntyi iän myötä, mutta yhteyden suoraviivaisuus erosi aiheittain. Suurimmat erot ikäryhmien välillä liittyivät kysymyksiin pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta, tuloeroista ja eläkevarojen hoidosta. Nuoremmat ikäryhmät kokivat huomattavasti harvemmin huolta näistä aiheista kuin vanhemmat ikäryhmät. Kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudesta ja poliittisten päätösten epävarmuudesta olivat yleisimmin

huolissaan eläkeikää lähestyvät eli 55–64-vuotiaat. Muutokset eläkkeelle siirtymisen ehdoissa huolestuttivat yleisimmin 45–54-vuotiaita.

Parisuhdetilanteen ja lapsien mukaiset erot huolestuneisuudessa olivat vähäisempiä. Kuitenkin esille nousee esimerkiksi parisuhteessa olevien ja vastaajien, joilla on lapsia, muita yleisempi huoli talouden alle luokitelluista aiheista, kuten väestön ikääntymisestä. Parisuhdetilanne ei kuitenkaan erotellut huolestuneisuutta eläkevarojen sijoitustoiminnan riskeistä.

Sosioekonomisista tekijöistä erityisesti koulutustausta erotteli huolenaiheita. Koulutuksen osalta selkeimpinä erot näyttäytyivät perusasteen ja korkea-asteen koulutustaustaisten välillä, mikä näkyy esimerkiksi huolestuneisuudessa pienituloisten toimeentulosta. Perusasteen suorittaneista noin neljä viidestä ja korkea-asteen suorittaneista noin kaksi kolmesta oli aiheesta huolissaan. Joissakin aiheissa koulutustaso ja huolestuneisuus olivat suoraviivaisemmin yhteydessä kuin toisissa. Esimerkiksi perusasteen suorittaneista miltei kolme neljästä ja ylemmän korkea-asteen suorittaneista vain alle puolet oli huolissaan tuloeroista. Myös huoli sijoitustoiminnasta väheni koulutuksen myötä. Väestön ikääntyminen oli ilmiö, joka erotteli perusastetaustaisten ja korkea-asteen suorittaneiden huolestuneisuutta. Poliittisesta päätöksenteosta ja eläkkeelle siirtymisen ehtojen muutoksista olivat yleisimmin huolissaan puolestaan keskiasteen koulutuksen suorittaneet.

Myös pääasiallinen toiminta oli yhteydessä huolestuneisuuteen. Työttömät ja eläkeläiset erottuivat ryhminä, jotka olivat muita huolestuneempia eläkeajan toimeentuloon liittyvistä aiheista. Poliittiset päätökset huolestuttivat työttömiä muita ryhmiä useammin. Yrittäjät puolestaan olivat muita harvemmin huolissaan esimerkiksi pienituloisten eläkeläisten toimeentuloista, kohtuuhintaisten terveyspalvelujen saatavuudesta, poliittisista päätöksistä ja talous- ja työllisyyskehityksestä. Palkansaajat eivät sijoittuneet huolestuneisuuden yleisyydessä kumpaankaan ääripäähän. Ainoastaan eläkkeelle siirtymisen ehdoissa tapahtuvat muutokset huolestuttivat palkansaajia työttömien ohella muita ryhmiä useammin.

Tuloryhmien väliset erot huolestuneisuudessa olivat pienempiä verrattuna koulutusryhmien välisiin eroihin. Pienempituloiset olivat kuitenkin huolestuneempia eläkeajan toimeentuloon liittyvistä aiheista ja eläkevarojen sijoitustoiminnan riskeistä. Myös suhtautuminen väestön ikääntymiseen erosi tulojen mukaan. Suurempituloiset olivat aiheesta useammin huolissaan kuin pienempituloiset.

Taulukko 5.1.

Huolestuneisuus eläkeajan toimeentulosta, päätöksenteosta ja talouteen liittyvistä aiheista väestöryhmittäin, %.

	Toimeentulo eläkeaikana			Päätöksenteko		Talous		
	Pieni- tuloisten toimeen- tulo	Sos.- ja terv.pal- velut	Tulo- erot	Pol. pää- tökset	Muutok- set eh- doissa	Väestön ikäänny- minen	Tal. ja työllis- yys	Eläke- varat
Sukupuoli	(***)	(***)	(***)	(n.s.)	(***)	(*)	(***)	(***)
Mies	69	61	54	68	59	59	56	37
Nainen	81	72	67	67	67	68	66	46
Ikä	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(*)	(***)	(***)
25–34	65	56	46	59	60	60	51	25
35–44	69	63	50	62	63	67	60	29
45–54	77	70	61	70	71	64	61	49
55–64	84	77	77	76	64	63	67	55
65–67	87	67	79	72	43	61	68	56
Parisuhtetilanne	(*)	(***)	(*)	(**)	(n.s.)	(***)	(*)	(n.s.)
Parisuhteessa	75	67	60	69	63	66	62	41
Ei parisuhteessa	76	67	63	64	61	58	58	42
Lapsia	(**)	(***)	(***)	(*)	(n.s.)	(***)	(***)	(***)
Kyllä	76	70	64	69	64	68	64	45
Ei	72	61	54	64	61	55	53	34
Koulutus	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)
Perusaste	83	72	73	70	54	57	61	49
Keskiaste	81	73	66	75	70	58	62	45
Alempi korkea-aste	75	65	60	67	65	64	63	40
Ylempi korkea-aste	63	58	46	59	56	71	56	35
Pääasiallinen toiminta	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(**)	(**)	(***)
Palkansaaja	73	67	58	67	67	65	60	41
Yrittäjä	69	55	58	57	56	62	55	41
Työtön	82	72	71	75	67	53	62	50
Eläkkeellä	85	70	77	72	46	60	64	49
Muu	74	66	47	67	59	64	63	26
Kotitalouden tulot	(***)	(***)	(***)	(**)	(**)	(***)	(n.s.)	(***)
alle 1 500 e/kk	79	70	71	68	58	56	64	46
1 500–2 199 e/kk	77	69	68	70	64	58	61	42
2 200–2 799 e/kk	76	68	60	65	64	60	58	41
2 800–3 499 e/kk	71	62	57	66	66	73	63	40
yli 3 500 e/kk	71	64	49	70	59	69	62	36
Kokemus terveydestä	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)	(***)
Hyvä	72	63	57	66	62	64	59	39
Kohtalainen	85	79	74	74	66	61	65	51
Huono	91	80	77	73	70	59	70	52
Lkm	1 739	1 745	1 745	1 741	1 743	1 740	1 742	1 746

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevä,

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Terveyden mukaiset erot huolestuneisuudessa olivat pääsääntöisesti selkeitä. Väestön ikääntymistä lukuun ottamatta terveytensä huonoksi kokevat olivat terveytensä paremmaksi kokevia useammin huolissaan kaikista esille nostetuista aiheista. Mielipiteet erosivat erityisesti koskien tuloeroja ja pienituloisten eläkeläisten toimeentuloa. Kokonaisuudessaan huonoksi terveytensä kokevien eläkeajan toimeentuloon liittyvien huolten yleisyys oli erittäin suurta.

Mallitarkastelu eläkeaiheisten huolten taustatekijöistä

Taustatekijöiden yhteyksiä huolenaiheisiin tarkastellaan seuraavaksi järjestysasteikollisen logistisen regressioanalyysin avulla (taulukko 5.2). Huolestuneisuutta mitataan asteikolla 1 = ei lainkaan ja 5 = erittäin paljon, eli selitettävänä ilmiönä on vertailuryhmää suurempi huolestuneisuus kysytystä aiheesta.

Mallitarkastelu vahvistaa käsitystä naisten yleisemmästä huolestuneisuudesta. Esille nousevat erityisesti naisten suurempi huolestuneisuus pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta, eläkeläisten välisistä tuloeroista ja sijoitustoiminnan riskeistä. Naisten huoli eläkkeiden riittävydestä voi liittyä esimerkiksi naisten keskimäärin matalampaan eläketasoon, jonka taustalla ovat usein naisten miehiä matalammat työuran aikaiset ansiot ja perhevapaista johtuvat miehiä lyhyemmät työurat. Mahdollisesti ajatus siitä, että itse eläkeläisenä jää heikompaan tuloasemaan, voi heijastua naisten yleisempänä huolena eläkeläisten välisistä tuloeroista ja pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta.

Huoli eläkeläisten välisistä tuloeroista yleistyi selkeästi myös iän myötä. Iän merkitystä voi selittää esimerkiksi se, että nuorille aihe on todennäköisesti vielä kaukainen. Moni muu ikäryhmittäinen ero huolenaiheissa selittyi muilla mallitarkastelussa huomioiduilla tekijöillä. Kuitenkin myös pienituloisten eläkeläisten toimeentuloon, kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuteen ja eläkevarojen sijoitustoiminnan riskeihin liittyvät huolet olivat vähäisempiä nuoremmilla. Myös poliittisiin päätöksiin ja talous- ja työllisyystilanteen kehitykseen liittyvässä huolestuneisuudessa vaikuttaa olevan ero kaikista nuorimpien ja vanhimpien välillä. Koska mallissa näitä ikäryhmiä verrataan keskimmäiseen ikäryhmään, eivät kyseiset ikäryhmittäiset erot näyttäytyä tilastollisesti merkitsevinä.

Parisuhdetilanne tai lapsien olemassaolo eivät juurikaan olleet suoraan yhteydessä eläkeaiheisiin huoliin, kun muut taustatekijät vakioitiin. Huo-

li väestön ikääntymisestä oli kuitenkin vähäisempää vastaajilla, joilla ei ole lapsia.

Sosioekonomisten ryhmien väliset erot selittyvät koulutusta lukuun ottamatta pitkälti muilla mallissa huomioiduilla tekijöillä. Koulutuksella oli siis itsenäinen yhteys huolestuneisuuteen, mikä ei liity esimerkiksi korkeammin koulutettujen suurempiin tuloihin. Alemman tai ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaminen yhdistyi vähäisempään huoleen kaikista eläkeaikaiseen toimeentuloon liittyvistä aiheista, päätöksenteosta ja sijoitustoiminnan riskeistä. Eläkkeelle siirtymisen ehtoihin liittyvässä huolestuneisuudessa eroja oli vain perus- ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden välillä. Selkein ero perusasteen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden huolestuneisuudessa koski pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävyttä.

Kotitalouden tulojen osalta esille kuitenkin nousee suurempituloisten vähäisempi huoli eläkeläisten välisistä tuloeroista. Tulos voi kuvastaa esimerkiksi keskusteluja ylisuurista eläkkeistä, joilla voi olla suurempi merkitys pienituloisempien mielipiteissä. Kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, että pienituloiset suhtautuvat tuloeroihin kriittisemmin kuin korkeampia tuloja saavat (Roex ym. 2019) ja että tuloerojen näkökulmasta erityisesti korkeat tulot koetaan ylimitoitetuiksi (Orton & Rowlingson 2007). Suuremmat tulot yhdistyivät myös vähäisempään huoleen sijoitustoiminnasta. Eläkkeelle siirtyminen näyttää myös muokkaavan huolenaiheita, sillä eläkeläisyys yhdistyi vähäisempään huoleen sijoitustoiminnasta ja muutoksista eläkkeelle siirtymisen ehdoissa. Eläkkeelle siirtymisen ehtojen muuttaminen ei enää vaikuta tähän vastaajaryhmään. Matalampaa huolta sijoitustoiminnan riskeistä voi puolestaan selittää se, että eläkeläiset kokevat eläkkeen tasonsa turvatuksi riippumatta eläkevarojen kehityksestä.

Terveys oli myös keskeinen eläkeaiheisia huolia erotteleva tekijä. Esille nousee erityisesti terveytensä huonoksi kokevien suurempi huoli eläkkeelle siirtymisen ehdoissa tapahtuvista muutoksista. Kyse on todennäköisesti mahdollisuuksista siirtyä eläkkeelle jo ennen vanhuuseläkeiän saavuttamista. Huolet voivat kohdistua esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeelle pääsyn ehtoihin tai yleisemmin eläkeiän nousuun. Terveytensä huonoksi kokevat olivat myös huolestuneempia toimeentuloon liittyvistä aiheista, mikä voi kertoa rikkonaisemmista työurista ja siten oletetusti matalammaksi jäävästä eläkkeestä. Kokemus huonommasta terveydestä yhdistyi myös huoliin poliittisista päätöksistä ja talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä.

Taulukko 5.2.

Huolestuneisuus eläkeaiheista, yhteydet taustamuuttujiin, järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi, (OR).

	Toimeentulo eläkeaikana			Päätöksenteko			Talous	
	Pieni- tuloisten toimeen- tulo	Sos.- ja terv. palve- lut	Tulo- erot	Pol. pää- tök- set	Muutok- set eh- doissa	Väestön ikään- ty- minen	Tal. ja työllis- yys	Eläke- varat
Sukupuoli								
Mies (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Nainen	2,14***	1,78***	2,16***	1,14	1,53***	1,37**	1,69***	2,18***
Ikä								
25–34	0,43***	0,61**	0,49***	0,70	0,72	1,12	0,70	0,37***
35–44	0,61**	0,93	0,57***	0,84	0,75	1,10	0,84	0,53***
45–54 (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
55–64	1,27	1,28	1,68***	1,19	0,72*	0,97	1,02	1,25
65–67	1,55	1,20	1,79*	1,24	0,66	1,11	1,25	1,49
Parisuhtetilanne								
Parisuhteessa (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Ei parisuhteessa	0,98	0,94	1,01	0,94	0,88	1,07	0,86	0,88
Lapsia								
Kyllä (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Ei	1,21	1,00	1,04	0,90	0,96	0,63***	0,84	1,12
Koulutus								
Perusaste (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Keskiaste	0,67	1,00	0,85	0,85	1,36	0,82	1,04	0,77
Alempi korkea-aste	0,41***	0,70*	0,57**	0,62*	1,07	0,97	0,94	0,70*
Ylempi korkea-aste	0,27***	0,51***	0,38***	0,38***	0,66*	1,05	0,77	0,45***
Pääasiallinen toiminta								
Palkansaaaja (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Yrittäjä	0,81	0,72	0,81	0,83	0,69	1,03	0,84	0,92
Työtön	1,18	1,39	1,22	1,33	0,91	0,85	1,17	1,30
Eläkkeellä	1,03	0,85	0,96	0,84	0,39***	1,15	1,02	0,67*
Muu	0,87	0,96	0,59*	1,12	0,78	1,01	1,12	0,54*
Kotitalouden tulot								
Alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
1 500–2 199 e/kk	1,01	0,89	1,07	0,84	1,18	0,88	0,78	0,86
2 200–2 799 e/kk	0,87	0,83	0,64*	0,73	0,94	1,06	0,71	0,73
2 800–3 500 e/kk	0,71	0,71	0,55**	0,85	1,03	1,57*	0,88	0,58**
Yli 3 500 e/kk	0,74	0,88	0,42***	1,04	0,86	1,44	0,85	0,55**
Kokemus terveydestä								
Hyvä (ref.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Kohtalainen	1,69***	1,81***	1,45*	1,42*	1,62***	1,18	1,53**	1,36*
Huono	2,81***	2,21**	2,22**	1,83*	3,69***	1,36	1,93**	1,75
Lkm	1 649	1 643	1 631	1 584	1 539	1 644	1 635	1 484

* p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

6 Mielenpitoet eläkeläisten toimeentulon tasosta

Luottamusta eläkejärjestelmään arvioidaan seuraavaksi tarkasteleamalla eläkeläisille sopivaksi katsottua toimeentuloa verrattuna muihin väestöryhmiin. Mielenpitoita toimeentulon tasosta selvitettiin kysymällä: ”Mikä olisi mielestäsi sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna seuraaviin väestöryhmiin?” Vertailuryhminä esitettiin 1) työssäkäyvät, 2) työttömät, 3) lapsiperheet ja 4) opiskelijat. Toimeentulovertailut perustuvat mielenpitoihin sopivaksi koetusta toimeentulosta eri ryhmissä ja näiden välisistä suhteista, eikä vastaajilla oletettu olevan tarkempaa tietoa eri väestöryhmien toimeentulon tasosta. Vertailujen voidaan ajatella kuvaavan mielenpitoita eläkeläisten toimeentulon tasosta ja eläkejärjestelmän oikeidenmukaisuudesta hieman eri tavalla kuin aiemmissa luvuissa. Näkemysten pohjalta on mahdollista tarkastella, miten eläkeläisten nykyinen keskimääräinen toimeentulo vastaa näkemyksiä sopivaksi katsotusta toimeentulon tasosta.

6.1 Toimeentulovertailut työssäkäviin, lapsiperheisiin, työttömiin ja opiskelijoihin

Mielenpitoet eläkeläisille sopivasta toimeentulon tasosta verrattuna eri väestöryhmiin tuovat esille kolmenlaisia näkemyksiä (kuvio 6.1). Ensinnäkin suurin osa vastaajista katsoi, että eläkeläisille sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyvien toimeentuloa matalampi. Kuusi kymmenestä koki sopivaksi tasoksi hieman matalamman ja joka kymmenes paljon matalamman. Vajaa viidennes vastaajista oli sitä mieltä, että sopiva eläkeläisten toimeentulo olisi samalainen kuin työssäkäyvillä. Vajaa kymmenes koki, että sopiva eläkeläisten toimeentulo olisi korkeampi kuin työssäkäyvillä.

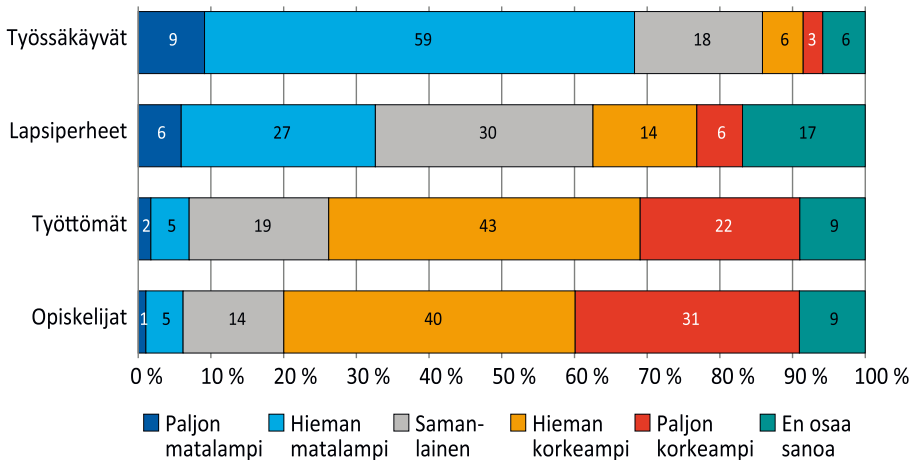
Toiseksi vertailuissa lapsiperheisiin nousee esille mielenpitojen jakautuminen ja vertailujen haastavuus. Noin kolmannes vastaajista koki, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi lapsiperheiden toimeentuloa matalampi ja vajaan kolmanneksen mielestä eläkeläisten toimeentulon taso voisi olla samanlainen. Viidennes koki, että eläkeläisten sopiva toimeentulo olisi lapsiperheiden toimeentuloa korkeampi. Verrattain moni eli noin joka viides kuitenkin valitsi en osaa sanoa -vaihtoehdon.

Kolmanneksi vertailut työttömiin ja opiskelijoihin näyttävät suhteellisen samankaltaisilta. Suurin osa kertoi, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi joko hieman tai paljon näiden ryhmien toimeentuloa korkeampi. Työttömien kohdalla näin ajatteli kaksi kolmesta vastaajasta ja opiskelijoiden kohdalla noin seitsemän kymmenestä. Hyvin harva koki, että eläkeläisille sopiva toimeentulon taso olisi matalampi kuin näissä edunsaajaryhmissä.

Kuvio 6.1.

Sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna eri väestöryhmiin, %.

"Mikä olisi mielestäsi sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna seuraaviin väestöryhmiin?"

Mielipiteiden tulkinnessa nousee esille kysymys siitä, mitä toimeentulolla tarkoitetaan. Yleistä määritelmää ei ole, mutta usein toimeentulo on käsitetty esimerkiksi tuloina, jotka eläkeläisillä koostuvat pääosin eläkkeistä, mutta myös muista lähteistä, kuten ansioista, etuuksista ja omaisuudesta saatavista tuloista (Rantala 2020). Eläkeläisten käytettävissä olevat tulot ovat keskimäärin 80 prosenttia ammatissa toimivien tuloista (Rantala & Riihelä 2017). Tähän suhteutettuna mielipiteet eläkeläisten sopivasta toimeentulosta vastaavat melko yleisesti havaintoja eläkeläisten keskimääräisestä toimeentulosta työssäkäyviin verrattuna. Jos vertailun ajatellaan kohdistuvan kapeammin eläkkeiden ja ansiotulojen tasoihin, mielipiteet eroavat enemmän nykytilanteesta, esimerkiksi työeläkkeelle siirtyneiden eläk-

keiden korvausasteiden⁷ näkökulmasta. Vuonna 2019 työeläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen korvausaste oli 56 prosenttia (Eläketurvakeskus 2020b).

Lapsiperheiden, työttömien ja opiskelijoiden kohdalla päätelmiä voidaan tehdä ryhmien tulojen ja perusturvaetuuksien tasojen näkökulmasta. Enemmistö vastaajista koki, että eläkeläisten toimeentulo voisi olla työttömien ja opiskelijoiden toimeentuloa korkeampi. Tämä vastaa vallitsevaa tiilannetta: eläkeläisten keskimääräiset tulot ovat selvästi korkeammat kuin opiskelijoiden ja työttömien tulot (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2020) ja perusturvaetuuksia saavista ryhmistä eläkeläisten tulot ovat näitä ryhmiä korkeampia (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019). Lapsiperheiden osalta mielipiteet jakaantuivat ja niissä oli muihin vertailuihin nähden enemmän epävarmuutta. Tämä kuvanee sitä, että lapsiperheiden taloudellinen tilanne vaihtelee paljon vanhempien työmarkkina-aseman, lapsilukumäärän ja sen mukaan, onko perheessä kaksi vai yksi huoltajaa. Keskimäärin lapsiperheiden tulot ovat hieman korkeammat kuin eläkeikäisten tulot (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2020).

6.2 Toimeentulovertailut työssäkäyviin taustatekijöiden mukaan

Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin näkemyksiä eläkeläisille sopivasta toimeentulosta työssäkäyviin verrattuna analysoimalla näiden väestöryhmittäisiä eroja (taulukko 6.1). Demografisista tekijöistä sukupuolten väliset erot olivat kokonaisuudessaan pieniä, mutta miehet näkivät hieman naisia useammin eläkeläisten sopivan toimeentulon tason paljon työssäkäyviä matalampana. Esille nousee myös 35–54-vuotiaiden muita yleisempi samansuuntainen ajatus: 15 prosenttia heistä katsoi, että eläkeläisille sopiva toimeentulo olisi paljon työssäkäyviä matalampi. Mielenkiintoista on, että myös eläkeikäisistä ja sitä lähestyvistä noin puolet kertoi, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi. Parisuhteessa olevat ajattelivat muita useammin eläkeläisten sopivan toimeentulon hieman matalampana.

⁷ Eläkkeen korvausaste kuvaa työstä työeläkkeelle siirtyneen henkilön työeläkkeen prosenttiosuutta eläkettä edeltävästä ansiotasosta. Ansiotasoa määritellään esimerkiksi kaksi tai kolme vuotta ennen eläkkeen alkamisvuotta saatujen ansioiden perusteella. (Eläketurvakeskus 2020b.)

Taulukko 6.1.

Sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna työssäkäyviin väestöryhmittäin, %.

	Paljon matalampi	Hieman matalampi	Samantoinen	Hieman korkeampi	Paljon korkeampi	En osaa sanoa	Kaikki
Sukupuoli (**)							
Mies	11	59	19	4	2	5	100
Nainen	7	59	16	7	3	7	100
Ikä (**)							
25–34	9	57	18	7	2	6	100
35–44	15	61	14	0	3	7	100
45–54	8	67	14	5	3	4	100
55–64	6	55	22	9	3	5	100
65–67	5	52	21	7	3	12	100
Parisuhtetilanne (**)							
Parisuhteessa	9	62	17	5	2	5	100
Ei parisuhteessa	9	53	20	6	4	9	100
Lapsia (n.s.)							
Kyllä	10	60	17	6	3	5	100
Ei	8	57	19	5	3	8	100
Koulutus (***)							
Perusaste	4	38	25	13	6	13	100
Keskiaste	6	55	24	5	3	6	100
Alempi korkea-aste	11	62	15	6	2	4	100
Ylempi korkea-aste	12	71	11	1	1	4	100
Pääasiallinen toiminta (***)							
Palkansaaja	10	61	16	5	3	4	100
Yrittäjä	8	64	18	3	2	6	100
Työtön	10	56	24	8	1	2	100
Eläkkeellä	5	48	22	10	3	12	100
Muu	11	57	18	2	4	8	100
Kotitalouden tulot (***)							
Alle 1 500 e/kk	7	46	23	10	3	10	100
1 500–2 199 e/kk	4	58	23	4	3	8	100
2 200–2 799 e/kk	10	60	17	6	3	5	100
2 800–3 500 e/kk	13	60	15	6	2	4	100
Yli 3 500 e/kk	10	71	13	1	2	3	100
Kokemus terveydestä (***)							
Hyvä	11	61	16	5	3	5	100
Kohtalainen	4	56	23	8	3	7	100
Huono	6	48	25	6	4	11	100

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevää,

* p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Sosioekonomisista tekijöistä nousee jälleen esille koulutuksen merkitys. Korkeammin koulutetut ajattelivat muita huomattavasti yleisemmin, että sopiva eläkeläisten toimeentulon taso olisi paljon tai hieman työssäkäyviä matalampi. Ylemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneista useampi kuin neljä viidestä katsoi näin, perusasteen suorittaneista noin kaksi viidestä. Vastaavasti perusastetaustaiset ajattelivat useammin sopivan eläkeläisten toimeentulon samanlaiseksi tai korkeammaksi kuin työssäkävillä. Myös eläkeläiset näkivät verrattain usein oman ryhmän toimeentulon vähintään samanlaisena tai korkeampana, mutta heistäkin puolet mielsi ryhmän sopivan toimeentulon hieman tai paljon työssäkäyviä matalammaksi. Suurempituloiset ajattelivat muita yleisemmin, että eläkeläisten sopiva toimeentulo olisi ainakin hieman matalampi kuin työssäkävillä. Korkeimmassa tuloryhmässä näin ajatteli neljä viidestä, alimmassa tuloryhmässä noin puolet. Pienituloisimmilla oli muita yleisemmin päinvastainen näkemys. Heistä noin 13 prosenttia ajatteli sopivan eläkeläisten toimeentulon työssäkäyviä korkeammaksi, korkeimmassa tuloryhmässä näin ajatteli vain kolme prosenttia vastaajista.

Myös kokemus terveydestä heijastui toimeentulovertailuihin. Terveytensä hyväksi kokevat olivat terveytensä huonoksi kokevia yleisemmin sitä mieltä, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi.

En osaa sanoa -vaihtoehdon valitseminen eli jonkinlainen epävarmuus mielipiteestä oli verrattain yleistä ikääntyneiden, perusasteen koulutuksen suorittaneiden, pienituloisimpien ja huonoksi terveytensä kokevien keskuudessa.

Yleisesti ottaen korkeammin koulutetut, korkeampituloiset, parisuhteessa olevat ja terveytensä paremmaksi kokevat ajattelivat muita useammin, että eläkeläisille sopiva toimeentulo olisi työssäkäyviä matalampi. Sen sijaan eläkeläiset, eläkeikäiset ja eläkeikää lähestyvät, perusasteen koulutuksen suorittaneet ja alimpaan tuloryhmään kuuluvat ajattelivat eläkeläisten sopivan toimeentulon useammin työssäkäyviä korkeammaksi. Nämä tekijät liittyvät usein toisiinsa ja ryhmät ovat suurelta osin päällekkäisiä.

Mallitarkastelu työssäkäyviin tehtyjen toimeentulovertailujen taustatekijöistä

Taustatekijöiden yhteyksiä työssäkäyviin tehtyihin toimeentulovertailuihin tarkennetaan seuraavaksi logistisen regressioanalyysin avulla (taulukko 6.2). Mielipiteet on ryhmitelty kahteen luokkaan: eläkeläisten sopiva toi-

meentulon taso olisi 1) jonkin verran tai paljon matalampi ja 0) samanlainen, jonkin verran tai paljon korkeampi työssäkäyviin verrattuna. En osaa sanoa -vaihtoehdon ilmaiseet eivät ole mukana analyysissa.

Demografisista tekijöistä mallitarkastelu tukee ainoastaan havaintoa eläkeikää lähestyvien eli 55–64-vuotiaiden 35–54-vuotiaita harvinaisemmas-ta mielipiteestä, jonka mukaan eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi. Mielipide voi heijastaa oman eläkeajan lähestymistä ja huolta sen myötä mahdollisesti tapahtuvasta toimeentulon heikentymisestä.

Sosioekonomisista tekijöistä koulutuksen merkitys nousee jälleen esille. Korkeampi koulutus oli suoraviivaisesti yhteydessä mielipiteeseen, jonka mukaan sopiva eläkeläisten toimeentulo olisi työssäkäyviä matalampi. Ero näkemyksissä perusasteen ja ylemmän korkea-asteen välillä oli huomiota herättävän suuri. Korkeammin koulutettujen mielipiteet eivät selittyneet esimerkiksi heidän korkeammilla tuloillaan, vaan koulutuksella oli itsenäinen yhteys mielipiteeseen. Myös suurempituloisilla oli samansuuntaisia näkemyksiä eläkeläisten toimeentulon suhteellisesta tasosta. Eläkkeellä olo ei ollut suoraan yhteydessä mielipiteeseen eläkeläisten toimeentulon suhteellisesta tasosta. Pääasiallinen toiminta ei ollut suoraan yhteydessä myöskään luvussa kolme tarkasteltuun mielipiteeseen eläkkeiden riittävydestä. Tulkinnoissa on hyvä huomioida, että tarkastelu koskee verrattain nuoria eläkeläisiä.

Analyytit toteutettiin myös siten, että selitettävänä oli mielipide samanlaisesta tai korkeammasta toimeentulosta työssäkäyviin verrattuna. Oletettiin eläkeläisten suhteellisen toimeentulon tason vähintään samanlaisena näkivät muita yleisemmin perusasteen koulutuksen suorittaneet, pienituloisimmat ja eläkeikää lähestyvät. Järjestysasteikollisessa mallinnuksessa nousi esille myös se, että naiset ajattelivat miehiä harvemmin, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi.

Taulukko 6.2.

Taustatekijöiden ja työssäkäyviin tehtyjen toimeentulovertailujen väliset yhteydet, logistinen regressioanalyysi, (OR).

Eläkeläisten toimeentulon taso paljon/hieman matalampi kuin työssäkäyvillä	
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	0,82
Ikä	
25–34	0,72
35–44	1,20
45–54 (ref.)	1
55–64	0,62**
65–67	0,79
Parisuhdetilanne	
Parisuhhteessa (ref.)	1
Ei parisuhhteessa	1,02
Lapsia	
Kyllä (ref.)	1
Ei	0,82
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	1,68**
Alempi korkea-aste	2,75***
Ylempi korkea-aste	4,60***
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja (ref.)	1
Yrittäjä	1,07
Työtön	1,37
Eläkkeellä	1,05
Muu	1,31
Kotitalouden tulot	
Alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 199 e/kk	1,23
2 200–2 799 e/kk	1,56*
2 800–3 500 e/kk	1,49
Yli 3 500 e/kk	2,20**
Kokemus terveydestä	
Hyvä (ref.)	1
Kohtalainen	0,90
Huono	0,90
Lkm	1 584

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Edellä havaitut väestöryhmittäiset erot toimeentulovertailuissa työssäkäyviin vaikuttavat hyvin samankaltaisilta verrattuna vuosien 2011 ja 2014 Luottamus eläketurvaan -tutkimusten korvaussuhdetta ja eläkkeiden vuosittaista korotustapaa eli indeksointia koskeviin tuloksiin (Kahma & Takala 2012; Takala 2015). Vuoden 2014 kyselyssä vastaajia pyydettiin ilmaisemaan sopiva eläkkeen suuruus suhteessa ansioihin⁸. Sukupuolen, iän ja pääasiallisen toiminnan mukaisia eroja ei juurikaan ollut, mutta ylemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneet ja ylimpään ja alimpaan tuloviidennekseen⁹ kuuluvien ilmoittama korvausaste oli muita koulutus- ja tulo-ryhmiä matalampi. Vuonna 2011 kysyttiin mielipidettä eläkkeiden vuosittaisen korotuksen määräytymistavasta¹⁰. Tuloksista voi nostaa esille havainnon, jonka mukaan erityisesti korkea-asteen koulutuksen suorittaneet mutta myös miehet, nuorimmat ja suurituloisimmat kannattivat muita yleisemmin taitetun indeksin eli nykyisen tilanteen säilyttämistä.

8 Kysymys: ”Tällä hetkellä työeläkkeelle jäävien vanhuuseläke on keskimäärin 60 prosenttia eläkettä edeltävistä ansioista. Mikä on mielestäsi sopiva eläkkeen suuruus suhteessa ansioihin?”

9 Vuoden 2014 Luottamus eläketurvaan -tutkimuksessa tiedot tuloista olivat rekistereistä ja ne kattoivat vakuutetut ansio- ja yrittäjätulot. Tulotiedosta puuttui esimerkiksi pääomatulot.

10 Kysymys: ”Eläkkeiden vuosittainen korotus määräytyy 80-prosenttisesti hintojen ja 20-prosenttisesti palkkojen muutoksen perusteella. Tätä kutsutaan taitetuksi indeksiksi. Miten eläkkeiden vuosittaisen korotuksen pitäisi mielestäsi määräytyä?” 1) nykyistä enemmän palkkojen perusteella, 2) nykyinen indeksi pitäisi säilyttää, 3) nykyistä enemmän hintojen perusteella, 4) en osaa sanoa.

7 Millaisista mielipiteistä luottamus eläkejärjestelmään rakentuu?

Edellä on tarkasteltu mielipiteitä yleisemmästä eläkejärjestelmään luottamisesta ja yksityiskohtaisempia mielipiteitä eläkejärjestelmän toiminnasta ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta ja huolestuneisuutta eläkeaiheista. Seuraavaksi tarkastellaan millaisia yhteyksiä yksityiskohtaisemmillä eläkejärjestelmään liittyvillä mielipiteillä ja huolestuneisuudella on yleiseen eläkejärjestelmään luottamiseen. Näiden lisäksi yleistä eläkejärjestelmään luottamista tarkastellaan suhteessa eläketietoon. Lopuksi eläkejärjestelmään luottamista tarkastellaan vielä suhteessa julkisiin instituutioihin, muihin ihmisiin ja omaan tulevaisuuteen kohdistuvaan luottamukseen.

7.1 Mielipiteet eläkejärjestelmästä

Seuraavaksi tarkastellaan eläkejärjestelmän toimivuuteen ja tavoitteiden saavuttamiseen liittyvien mielipiteiden yhteyttä siihen, miten luotettavaksi eläkejärjestelmä koetaan yleisesti. Yksityiskohtaisemmat mielipiteet eläkkeistä on luokiteltu neljään ryhmään: 1) samaa mieltä (sisältää myös osittain samaa mieltä olevat), 2) ei samaa eikä eri mieltä olevat, 3) eri mieltä (sisältää myös osittain eri mieltä olevat) ja 4) en osaa sanoa -vastausvaihtoehdon valinneet.

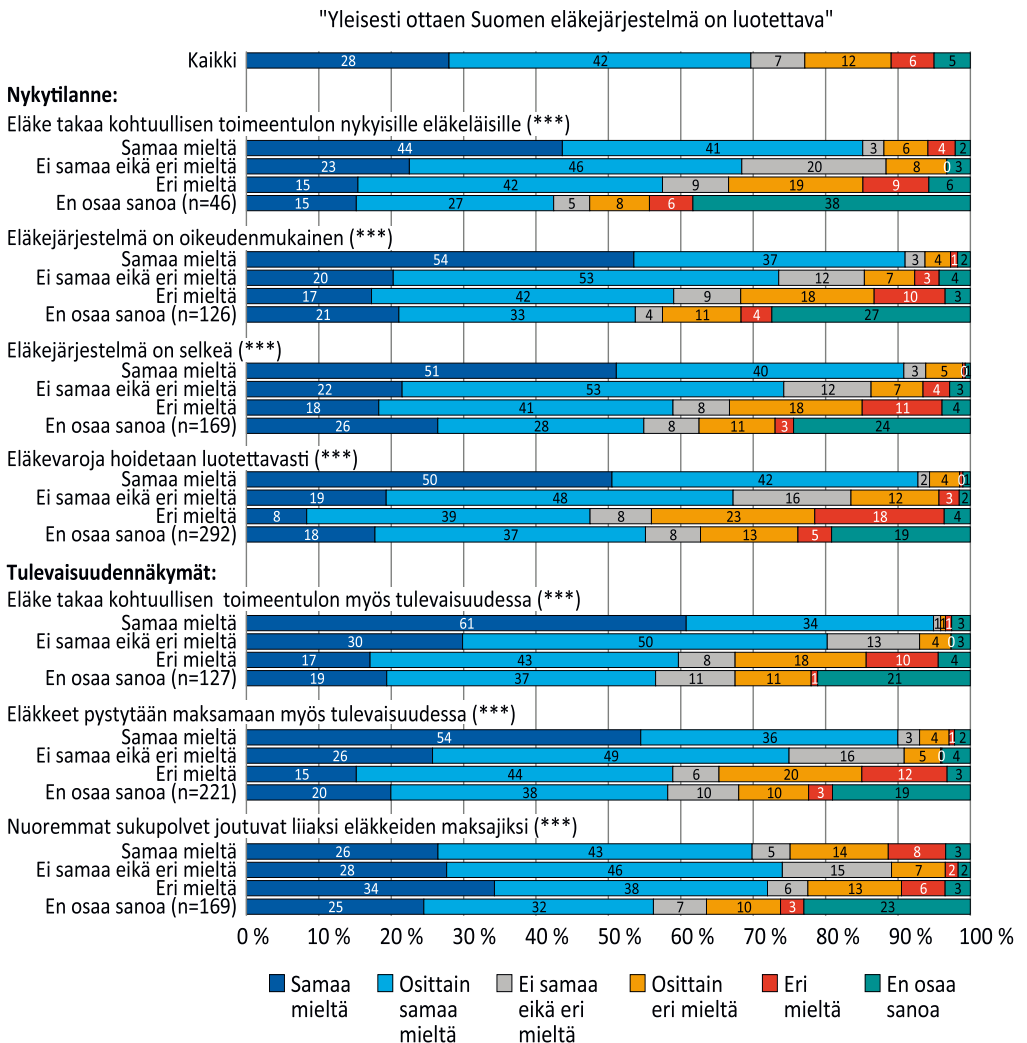
Eläkejärjestelmän eri yksityiskohtia myönteisemmin arvioivat pitivät eläkejärjestelmää muita useammin myös yleisesti ottaen luotettavana (kuvio 7.1.1). Tämän suuntaisia yhteyksiä voidaan pitää jokseenkin ennalta arvattavina, mutta kuviosta havaitaan myös monitahoisempia havaintoja yksityiskohtaisempien mielipiteiden ja yleisemmän eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen yhteydestä. Jokaisen yksityiskohtaisen mielipiteen yhteys yleisempään eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen on tilastollisesti merkitsevä. Toisin sanoen jokaisella näistä eläketurvan tai -järjestelmän eri osa-alueita koskevilla mielipiteillä on merkitystä kokemukselle eläkejärjestelmän luotettavuudesta yleisesti.

Huomionarvoista on myös, että sekä ei samaa eikä eri mieltä olevista että kriittisesti eläkejärjestelmän yksityiskohtiin suhtautuvista huomattava osa kuitenkin luottaa eläkejärjestelmään yleisellä tasolla. Esimerkiksi eri mieltä eläkkeiden riittävyttä koskevan väitteen kanssa olevista kuitenkin yli puo-

let oli samaa tai osittain samaa mieltä siitä, että yleisesti ottaen eläkejärjestelmä on luotettava. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että yleisen luottamuksen ainesosat ovat moninaisia, eivätkä ne palaudu vain mielipiteisiin eläkejärjestelmän toiminnasta tai sille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta.

Kuvio 7.1.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään, kaikki vastaajat sekä eläkejärjestelmän nykytilannetta ja tulevaisuudennäkymiä koskevien mielipiteiden mukaan, % (lkm=1 745–1 749).

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevää,

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Yksityiskohtaisempien mielipiteiden ja yleisemmän luottamuksen yhteys oli pääosin myös suoraviivainen. Samaa mieltä eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskevien väitteiden kanssa olevat olivat hyvin usein samaa tai osittain samaa mieltä yleistä luotettavuutta koskevan väitteen kanssa. Vastaa- vasti eri mieltä yksityiskohdista olevat pitivät järjestelmää muita harvemmin luotettavana. Ei samaa eikä eri mieltä olevien mielipiteet sijoittuivat näiden ryhmien väliin. Kuitenkin kun katsotaan täysin samaa mieltä eläkejärjestelmän yleisestä luotettavuudesta olevia, on yhteyden johdonmukaisuudessa eroja yksityiskohtaisten mielipiteiden välillä. Esimerkiksi eläkevarojen hoidon luotettavuuden osalta yhteys oli johdonmukainen, eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja selkeyden osalta epäselvempi.

Seuraavaksi tarkastellaan yksityiskohtaisempien mielipiteiden yhteyksiä yleiseen eläkejärjestelmään luottamiseen järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin avulla (taulukko 7.1). Mallin selitettävässä muuttujassa ovat mukana vain ne vastaajat, jotka olivat ilmaisseet mielipiteensä yleisestä eläkejärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta. Koska eläke- mielipiteissä on suhteellisen paljon en osaa sanoa -vaihtoehdon valinnoita, ovat nämä vastaajat mukana mallinnuksessa omana ryhmänään. Edellä havaittiin eläketurvan osatekijöitä myönteisemmin arvioivien kokevan eläkejärjestelmän yleisesti ottaen luotettavammaksi ja mallin ristitulosuhteet ovat oletetusti suurempia eläkejärjestelmää myönteisemmin arvioivilla kuin muilla. Keskeinen mallitarkastelun viesti koskeekin sitä, kuinka suuria erot yleisessä luottamuksessa ovat eläkejärjestelmän yksityiskohtia eri tavoin arvioivien välillä. Mallitarkastelussa taustatekijöiden ja luottamuksen väliset yhteydet on vakioitu.

Mallien kertoimien tilastolliset merkitsevyydet osoittavat yksityiskohtaisempien mielipiteiden olevan pääosin merkityksellisiä yleisessä eläkejärjestelmään luottamisessa. Keskeisin havainto koskee mielipidettä eläkevarojen hoitamisen luotettavuudesta, mikä oli erittäin merkityksellinen yleisen luottamuksen kannalta. Kun taustatekijöiden ja muiden mielipiteiden yhteydet luottamuksen tasoon vakioitiin, oli eläkevarojen hoitamiseen luottavien ristitulosuhde yli viisinkertainen suhteessa vastaajiin, jotka olivat eri mieltä eläkevarojen hoitamisen luotettavuudesta. Lisäksi yleinen luottamus eläkejärjestelmään yhdistyi hieman muita näkökulmia vahvemmin myös mielipiteeseen eläkejärjestelmän selkeydestä ja ajatukseen siitä, että eläkkeitä pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa.

Taulukko 7.1.

Eläkejärjestelmään liittyvien mielipiteiden ja yleisen eläkejärjestelmään luottamisen väliset yhteydet, järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi, (OR).

Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava	
Nykytilanne:	
Eläkkeiden riittävyys	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	1,15
Samaa mieltä	1,41*
Ei osaa sanoa	1,07
Oikeudenmukaisuus	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	1,13
Samaa mieltä	1,72**
Ei osaa sanoa	1,41
Selkeys	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	1,24
Samaa mieltä	2,18***
Ei osaa sanoa	1,87*
Eläkevarojen luotettava hoito	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	2,30***
Samaa mieltä	5,64***
Ei osaa sanoa	1,98**
Tulevaisuudennäkymät:	
Eläkkeiden riittävyys tulevaisuudessa	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	1,55*
Samaa mieltä	1,82**
Ei osaa sanoa	0,98
Eläkkeiden maksu tulevaisuudessa	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	1,63**
Samaa mieltä	2,45***
Ei osaa sanoa	1,68*
Nuorten maksutaakka	
Eri mieltä (ref.)	1
Ei eri eikä samaa mieltä	0,87
Samaa mieltä	0,95
Ei osaa sanoa	1,03
Lkm	1 591

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Myös muut myönteiset mielipiteet eläkejärjestelmästä tukevat tai ovat osaltaan muodostamassa yleistä luottamusta eläkejärjestelmään. Myös näkemykset eläkkeiden riittävydestä nykyisille eläkeläisille ja tulevaisuudessa ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta yhdistyivät korkeampaan järjestelmään kohdistuvaan yleiseen luottamukseen. Eläkkeiden nykyisen riittävyyden ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuden kohdalla ei samaa eikä eri mieltä olevien luottamuksen taso ei eronnut eri mieltä olevien luottamuksesta. Kuitenkaan sillä, millaiseksi nuorten tulevaisuuden maksutaakka koetaan, ei itsessään ollut yhteyttä yleiseen luottamukseen.

Yhteyksien tulkinnessa on huomioitava, että ne eivät välttämättä kerro eläkejärjestelmän eri osa-alueita koskevien mielipiteiden ja yleisemmän eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen välisen yhteyden kausaalisesta suunnasta. On kuitenkin luontevaa ajatella, että myönteiset mielipiteet yksityiskohtaisemmista eläkkeisiin liittyvistä asioista lisäävät yleisempää luottamusta eläkejärjestelmään tai vähintäänkin ne ovat osa kokonaisuutta. Yleensä eläkejärjestelmän luotettavuutta on arvioitu oikeudenmukaisuutta, eläkkeiden riittävyyttä ja tulevaisuuden eläkkeiden maksamista koskevien mielipiteiden kautta (Kahma & Takala 2012; Takala 2015). Tämän tutkimuksen mallinnuksen perusteella eläkejärjestelmään kohdistuvaan yleiseen luottamukseen näyttävät olevan erityisesti yhteydessä mielipiteet eläkevarojen hoidosta ja järjestelmän selkeydestä, mutta myös ajatus siitä, että eläkkeitä ylipäänsä pystytään maksamaan tulevaisuudessa. On myös huomioitava, että luottamuksen tarkastelu rajautuu tässä yksittäisiin näkökulmiin eikä välttämättä sisällä joitakin keskeisiä luottamuksen elementtejä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi mielipiteet eläkejärjestelmän lakisääteisytydestä tai jatkuvuudesta (Liukko 2016).

7.2 Huolestuneisuus eläketurvasta

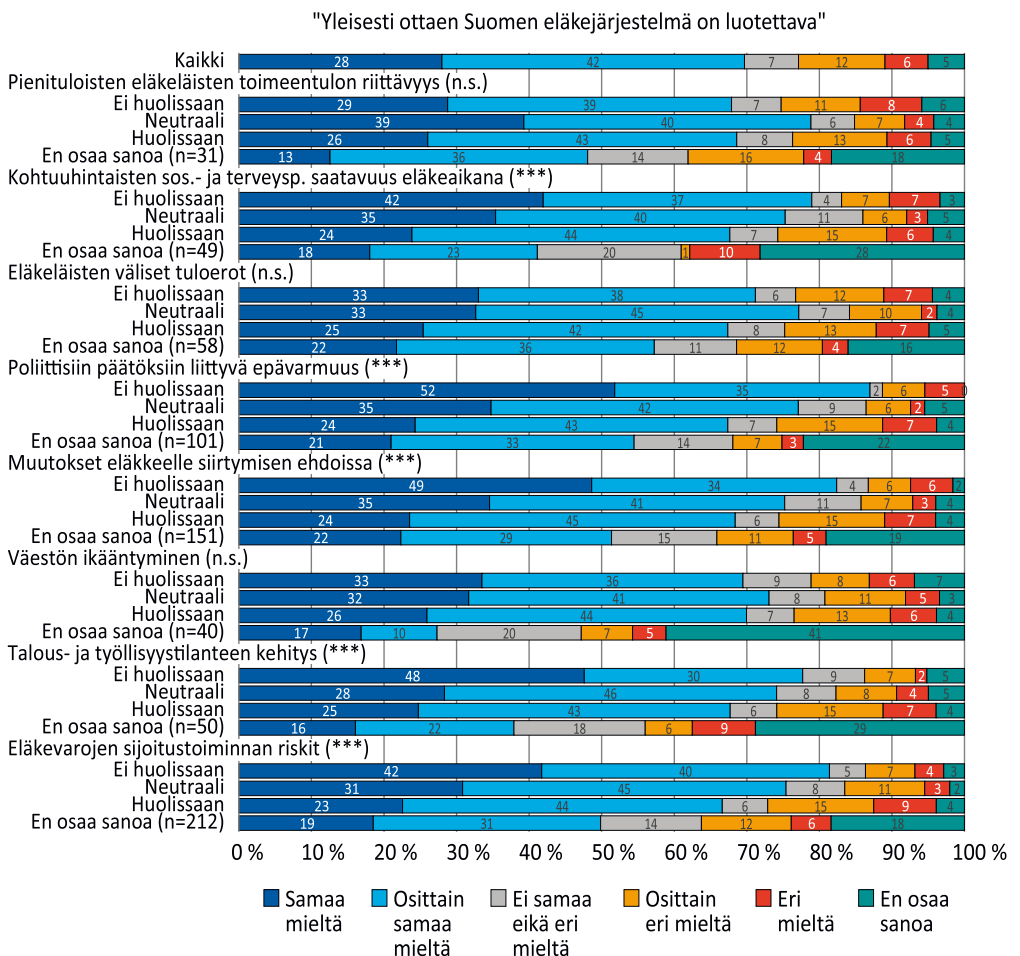
Seuraavaksi tarkastellaan eläkeaiheisten huolien ja yleisen eläkejärjestelmään luottamisen välisiä yhteyksiä. Huolestuneisuuden taso on luokiteltu kolmeen ryhmään ja nimetty tasoerojen havainnollistamiseksi seuraavasti: 1) ei huolissaan -ryhmässä ovat arvion 1 ja 2 valinneet, 2) neutraali-ryhmässä ovat arvion 3 valinneet ja 3) huolissaan-ryhmässä arvion 4 ja 5 valinneet.

Eläkeaiheisten huolten merkitys yleisessä eläkejärjestelmään luottamisessa vaihteli huoltenaiheiden mukaan (kuvio 7.2.1). Toisilla huoltenaiheilla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys eläkejärjestelmään luottamiseen, toisil-

la puolestaan ei ollut merkitystä. Yleisesti eläketurvaan luotettiin useammin, jos kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudesta, poliittisista päätöksistä, eläkkeelle siirtymisen ehdoista, työllisyys- ja talustilanteen kehityksestä tai eläkevarojen sijoitustoiminnasta ei oltu huolissaan tai huolta koettiin vähemmän. Eläketurvaan luottamisen tasoa ei kuitenkaan erotellut se, koetaanko huolta pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävydestä, eläkeläisten välisistä tuloeroista tai väestön ikääntymisestä. Näiden huolenaiheiden yhteydet yleiseen luottamukseen eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 7.2.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään, kaikki vastaajat ja huolenaiheiden mukaan, % (lk=1 741–1 748).

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevää,

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Seuraavaksi tarkennetaan vielä kuvaa huolenaiheiden ja yleisen eläkejärjestelmään luottamiseen yhteyksistä järjestysasteikollisen logistisen regressiomallinnuksen avulla (taulukko 7.2.1). Ensimmäisessä mallissa yleistä luottamusta eläkejärjestelmään selitetään huolten yhteenlasketulla lukumäärällä. Huoli kustakin esitetystä asiasta saa arvon yksi, jos kysytystä aiheesta oltiin huolissaan arvion 4 tai 5 verran (= huolissaan) ja arvon nolla, jos huolen määräksi ilmaistiin 1, 2, 3 tai en osaa sanoa (= muut). Huolten yhteenlaskettu enimmäismäärä on kahdeksan. Toisessa mallissa esitetään huolenaiheiden ja yleisen luottamuksen väliset yhteydet edellä muodostettujen arvon nolla tai yksi saavien huolta kuvaavien muuttujien avulla. Molemmissa malleissa on vakioitu taustatekijöiden ja yleisen eläkejärjestelmään luottamisen väliset yhteydet.

Mallit nostavat esille mielenkiintoisia havaintoja huolenaiheiden ja yleisen eläkejärjestelmään kohdistuvan luottamuksen välisistä yhteyksistä. Ensinnäkin ja odotetusti, mitä useammasta aiheesta oltiin huolissaan, sitä vähemmän eläkejärjestelmään luotettiin. Toiseksi huolestuneisuus kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalouden saatavuudesta eläkeaikana, poliittisiin päätöksiin liittyvästä epävarmuudesta, talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä sekä eläkevarojen sijoitustoiminnan riskeistä olivat yhteydessä siihen, miten luotettavana eläkejärjestelmää yleisesti ottaen pidetään. Mielenkiitoiseksi havainnon tekee se, että nämä ovat pääasiallisesti yleisempiä yhteiskunnan ja talouden toimintaan ja päätöksentekoon liittyviä huolenaiheita, jotka eivät varsinaisesti eläkevarojen sijoitustoimintaa lukuun ottamatta liity suoraan eläkejärjestelmän toimintaan tai sille asetettuihin tavoitteisiin. Toki nämä tekijät eivät ole irrallisia eläkejärjestelmän toiminnasta, ja näistä on kysytty eläkejärjestelmän kontekstissa. Samalla voidaan havaita, että varsinaisesti eläkeläisten toimeentuloon tai eläkkeelle siirtymisen ehtoihin liittyvät huolenaiheet eivät nousseet esille, kun tarkastellaan näiden yhteyttä eläkejärjestelmään kohdistuvaan yleiseen luottamukseen.

Tulosten herkkyyksianalyysin näkökulmasta huolestuneisuuden ja luottamuksen välisiä yhteyksiä tarkasteltiin myös siten, että en osaa sanoa -vaihtoehdon ilmaisseet eivät sisällyneet tarkasteluun. Tällöin tilastollisesti merkitseviä ja samansuuntaisia yhteyksiä havaittiin talous- ja työllisyystilanteen kehityksen ja eläkevarojen sijoitustoiminnan riskien suhteen.

Kokonaisuudessa kokemus eläkejärjestelmään luottamisesta näyttää riippuvan jossain määrin sellaisista tekijöistä, joihin ei eläkejärjestelmän sisällä voida vaikuttaa, vaikkakin edellisessä jaksossa nousivat myös esille

mielipiteet järjestelmän selkeydestä yleistä eläkejärjestelmään luottamista lisäävänä tekijänä. On myös mielenkiintoista, että huoli väestön ikääntymisestä ei ollut suoraan yhteydessä siihen, miten eläkejärjestelmään yleisesti luotetaan. Julkisuudessa on useiden vuosien ajan keskusteltu eläkejärjestelmän rahoitukseen liittyvistä huolista juurikin väestön ikääntymisen näkökulmasta. Ilmiö ei ainakaan näin sanoitettuna kuitenkaan heijastunut kokemukseen eläkejärjestelmän yleisestä luotettavuudesta samassa määrin kuin muunlaiset asiat.

Taulukko 7.2.1.

Huolien lukumäärän ja huolenaiheiden yhteydet yleiseen eläkejärjestelmään luottamiseen, järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi, (OR).

	Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava	Yleisesti ottaen Suomen eläkejärjestelmä on luotettava
Huolien summa (0–8)	0,79***	
Pienituloisten toimeentulo		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		1,01
Sos.- ja terv. palvelut		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		0,75*
Tuloerot		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		0,78
Pol. päätökset		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		0,66**
Muutokset ehdoissa		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		0,93
Väestön ikääntyminen		
Muut (ref.)		1
huolissaan		0,94
Tal. ja työllisyys		
Muut (ref.)		1
huolissaan		0,76*
Eläkevarat		
Muut (ref.)		1
Huolissaan		0,61***
Lkm	1 607	1 576

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

7.3 Eläketiedon merkitys

Edellä on todettu, että eläketurvaan kohdistuvaa luottamusta voidaan tarkastella useasta eri eläkejärjestelmän ja siihen kohdistuvien haasteiden näkökulmasta. Lisäksi on mielenkiintoista kysyä, onko eläkejärjestelmän ja sen yksityiskohtien tuntemisella vaikutusta siihen, miten luotettavaksi eläkejärjestelmän kokee. Seuraavaksi tarkastellaan eläketiedon yhteyttä eläketurvaan kohdistuvaan luottamukseen ja näkemyksiin eläkejärjestelmän nykytilasta ja tulevaisuudesta.

Subjektiiivinen ja objektiivinen eläketieto luottamuksen taustalla

Eläkeasioiden tuntemista voidaan lähestyä sekä subjektiivisen, omaan käsitykseen perustuvan tuntemisen että objektiivisesti mitatun eläkejärjestelmän yksityiskohtien osaamisen näkökulmasta. Mittaustavat antavat toisiaan täydentävää informaatiota siitä, miten hyvin eläketurvaa ja sen yksityiskohtia tunnetaan, onko jossakin asiassa vääriä käsityksiä, ja millaiseksi vastaajat kokevat oman tuntemisensa. Tässä kyselyssä oli mukana sekä subjektiiviseen että objektiiviseen mittaustapaan perustuvia eläketiedon mittareita¹¹.

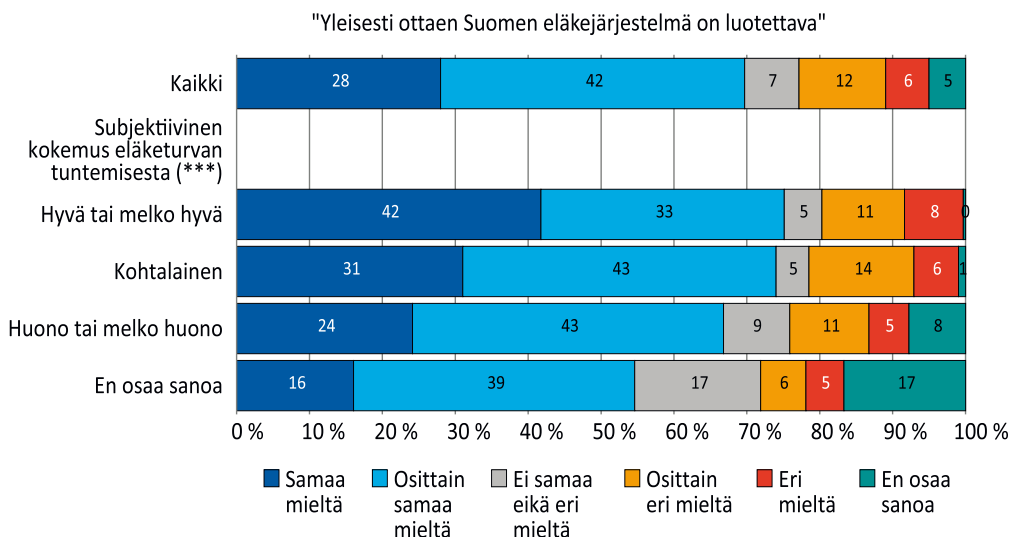
Yli puolet suomalaisista koki tuntevansa eläketurvaa huonosti tai melko huonosti. Hyväksi tai melko hyväksi tuntemisensa arvioi vain noin joka kymmenes. Miehet, vanhemmat vastaajat, korkeammin koulutetut, yrittäjät, eläkkeellä olevat ja korkeampia tuloja saavat kokivat tuntevansa eläketurvaa paremmin. (Tenhunen ym. 2020.)

Ne vastaajat, jotka ajattelivat tuntevansa eläkejärjestelmää paremmin, luottivat useammin Suomen eläkejärjestelmään (kuvio 7.3.1). Hyväksi tai melko hyväksi tuntemisensa arvioineista kolme neljästä piti Suomen järjestelmää yleisesti ottaen luotettavana. Huonoksi tai melko huonoksi tuntemisensa arvioineista näin ajatteli kaksi kolmesta. Vastaajat, jotka eivät osanneet arvioida eläketurvan tuntemistaan, kokivat eläkejärjestelmän luotettavaksi vielä tätäkin harvemmin.

11 Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn eläkeasioiden tuntemista tarkastelevia kysymyksiä ja niiden taustatekijöitä esitellään tarkemmin tutkimusraportissa Tenhunen ym. (2020).

Kuvio 7.3.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään, kaikki vastaajat ja subjektiivisen kokemuksen eläketurvan tuntemisesta mukaan, % (lkm=1 747).

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. merkitsevää,

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Objektiivisesta näkökulmasta eläketietoa tarkasteltiin viiden eläkejärjestelmää koskevan oikein/väärin-väitteen avulla.¹² Väitteet käsittelivät työeläkkeen kertymistä lastenhoidosta ja opiskelusta, vanhuuseläkkeen alaikäraja, työttömien mahdollisuutta saada osittaista vanhuuseläkettä, yrittäjien työtulon vaikutusta sosiaalietuuksiin sekä eläkemaksujen käyttöä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen. Parhaiten osattiin vastata väitteeseen ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama”; se ei pidä paikkaansa, vaan ikäraja vaihtelee syntymävuoden mukana. Lähes kolme neljästä tunnisti väitteen oikein. Hieman yli puolet vastaajista tiesi, että väite ”Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään” ja väite ”Suurin osa eläkemaksusta käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen” pitävät paikkansa. Kaksi viidestä tiesi, että väite ”Työttömät voivat saada osittaista vanhuuseläkettä” ei pidä paikkaansa. Eniten epätietoisuutta oli väitteestä ”Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta”. Neljännes tie-

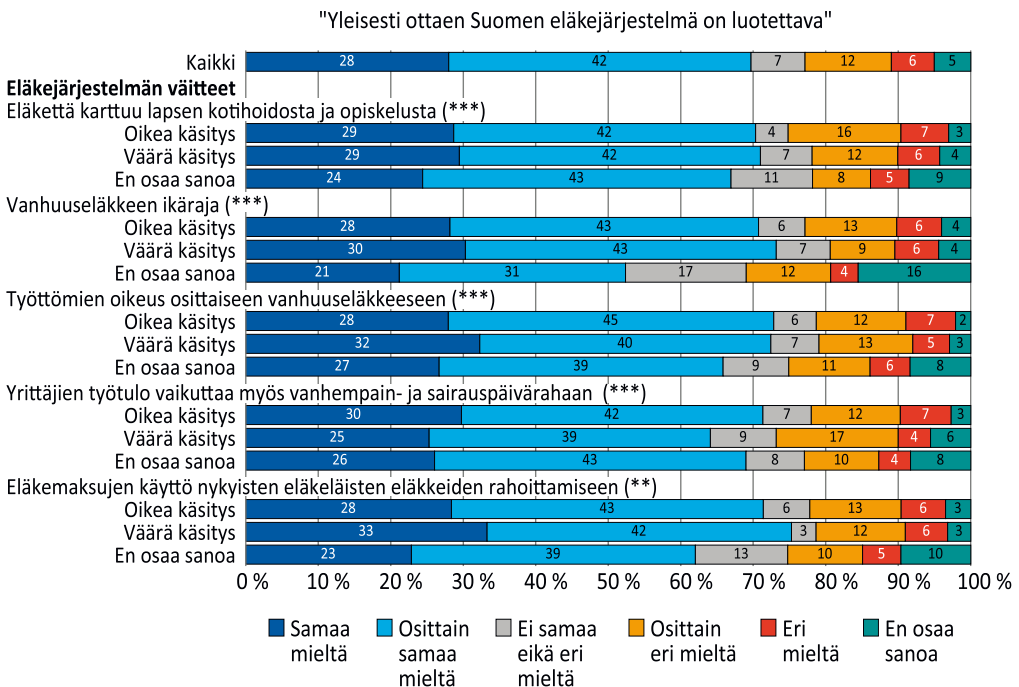
12 Osa väitteistä oli muotoiltu niin, että ne olivat totta (3 kpl), osa taas ei pitänyt paikkaansa (2 kpl). Katso tarkemmin Tenhunen ym. (2020) väitteiden muotoilusta, niiden oikeista vastauksista ja vastausten jakaumasta.

si tämän pitävän paikkansa, mutta yli puolella vastaajista oli asiasta väärä käsitys. (Tenhunen ym. 2020.)

Vastaukset yleisesti eläkejärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen vaihtelivat sen mukaan, olivatko vastaajat osanneet vastata eläkejärjestelmää koskeviin väitteisiin (kuvio 7.3.2). Luottamus eläketurvaa kohtaan jäi vähäisemmäksi niillä vastaajilla, jotka olivat vastanneet ”en osaa sanoa” eläkejärjestelmää koskeviin oikein/väärin-väitteisiin. Erityisen selkeä ero oli vanhuuseläkkeen ikärajaa ja eläkemaksujen käyttöä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen koskevien kysymysten kohdalla. En osaa sanoa -vastauksen eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskeviin väitteisiin valinneissa oli myös keskimääräistä enemmän niitä, jotka eivät osanneet myöskään arvioida sitä, pitävätkö eläkejärjestelmää luotettavana.

Kuvio 7.3.2.

Yleinen luottamus eläketurvaan, kaikki vastaajat ja eläkejärjestelmän yksityiskohtien tuntemisen mukaan, % (lkm=1 730–1 742).

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevä,

* p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Hieman yllättävää on, että luottamus eläketurvaan oli suurin piirtein samalla tasolla sekä niillä, jotka olivat tunnistaneet väitteet oikein, että niillä, joilla oli väärä käsitys väitteen paikkansapitävyydestä. Nämä tulokset voivat viitata siihen, että eläkejärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen heijastuu enemmänkin subjektiivinen käsitys eläkeasioiden tuntemisesta kuin itse faktojen tietäminen.

Objektiivisesti eläketietoa mittaavien kysymysten haasteena on se, että ne mittaavat vain tietoa kyseisestä yksityiskohdasta. Yksi tapa saada laajempi kuva eläketiedosta on laskea oikein tiedettyjen väitteiden määrä yhteen.

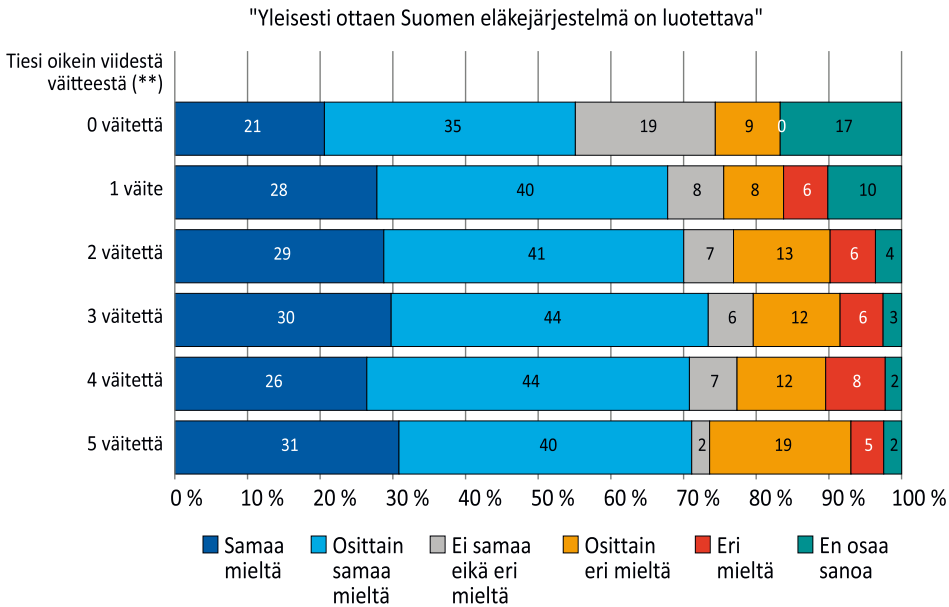
Oikein tiedettyjen väitteiden määrä heijastui luottamukseen eläketurvaa kohtaan. Kaikki väitteet tienneet pitivät eläkejärjestelmää luotettavana useammin kuin ei yhtään väitettä tienneet. Eläkejärjestelmän luottamusta koskevan väitteen kanssa samaa ja osittain samaa mieltä olevien osuusia katsottaessa erot eri määrän väitteitä tienneiden välillä olivat pienemmät lukuun ottamatta niitä vastaajia, jotka eivät tienneet yhtään väitteistä oikein. Ei yhtään väitettä tienneistä samaa tai osittain samaa mieltä eläkejärjestelmän luotettavuutta koskevan väitteen kanssa oli noin 55 prosenttia, 1–5 väitettä tienneistä näin tienneistä näin ajatteli 68–74 prosenttia vastaajista.

Toisaalta myös kriittinen näkemys eläkejärjestelmän luotettavuuteen oli yleisempi enemmän väitteitä tienneiden joukossa. Viidennes kaikki viisi väitettä tunnistaneista oli eri mieltä tai osittain eri mieltä luotettavuutta koskevan väitteen kanssa. Ei lainkaan väitteitä tunnistaneista kriittisesti luotettavuuteen suhteutui yhdeksän prosenttia ja yhden väitteen tienneistä 14 prosenttia. Myös kaksi, kolme tai neljä väitettä tunnistaneiden kohdalla kriittisesti suhtautuvia oli enemmän kuin ei yhtään tai vain yhden väitteen tunnistaneiden joukossa.

Suurin ero vastauksissa luottamusta koskevaan kysymykseen näkyi siinä, kuin suuri osuus ei ole osannut sanoa kantaansa. Ei yhtään väitettä tunnistaneista en osaa sanoa -vastauksen luottamuskyseeseen valinneita on 17 prosenttia, yhden väitteen tunnistaneissa kymmenen prosenttia. Sen sijaan kaksi tai useampia väitteitä tunnistaneista epävarmoja näkemykseltään eläketurvan luotettavuuteen oli vain muutama prosentti.

Kuvio 7.3.3.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään oikein tiedettyjen väitteiden summan mukaan, %.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan: n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Edellä huomattiin, että sekä subjektiivisesti mitattu kokemus eläketurvan tuntemisesta että objektiivisempi eläkejärjestelmän yksityiskohtien tunteminen näyttävät olevan yhteydessä eläkejärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen. Tietomittareiden vaikutukset voivat kuitenkin olla päällekkäisiä, tai taustalla voivat olla sosiodemografiset erot eläketurvan tuntemisessä, joten tarkastellaan seuraavaksi erityyppisten eläketiedon osa-alueiden yhteyttä luottamukseen ja niiden keskinäistä vaikutusta mallinnuksen avulla. Malleissa selitetään luottamusta taustatekijöiden lisäksi subjektiivisella kokemuksella eläkeasioiden tuntemisesta, oikein vastattujen väitteiden yhteenlasketulla määrällä sekä kunkin eläkejärjestelmää koskevan väitteen tietämisellä.¹³ Mallinnuksessa käytetään järjestysasteikollista logistista regressiomallia, joka huomioi luottamuskysymyksen vastaus-

¹³ Myös sukupuoli, ikä, koulutus, pääasiallinen toiminta, kotitalouden tulot ja kokemus terveydestä on huomioitu mallissa, mutta näiden ristitulosuhteita ei esitetä taulukossa. Niiden merkitys on samansuuntainen kuin taulukossa 3.1 esitetyt luvut: vanhemmat vastaajat, korkeasti koulutetut ja hyväksi terveytensä kokevat luottavat eläketurvaan useammin.

asteikon. Eläkejärjestelmän luottamukseen ”en osaa sanoa” vastanneet eivät ole mukana tarkastelussa. Edellä olevat kuviot osoittivat, että eläketieto on selkeästi yhteydessä siihen, onko valinnut en osaa sanoa -vaihtoehdon luottamusta koskevaan kysymykseen. Jättämällä nämä mallinnuksen ulkopuolelle voidaan arvioida tarkemmin eläketiedon yhteyttä luottamuksen tasoon.

Tulokset osoittavat, että eläkeasioiden tunteminen ei heijastu eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen (taulukko 7.3.1). Subjektiiivinen kokemus eläkejärjestelmän tuntemisesta ei selitä luottamusta yksin (malli 1) eikä yhdessä muiden eläketietomittareiden kanssa (mallit 4 ja 5). Aiemmin kuvioissa 7.3.1 ja 7.3.2 havaitut erot luottamuksessa subjektiiivisen tuntemisen ja eläkejärjestelmää koskevien väitteiden tietämisen mukaan selittyvätkin pääasiassa muiden taustatekijöiden yhteydellä luottamukseen. Poikkeuksena on tieto vanhuuseläkkeen ikärajan vaihtelusta. Mallissa, jossa huomioidaan subjektiiivinen käsitys eläketiedosta sekä objektiivisesti mitattu yksityiskohtien tunteminen yhteenlaskettuna ja erillisinä väitteinä (malli 6), vanhuuseläkkeen ikärajan vaihtelusta väärässä käsityksessä olivat kokivat luottavansa eläkejärjestelmään muita harvemmin.

Luottamus eläketurvaan ei siis näytä rakentuvan eläkejärjestelmän tuntemisen varaan. Sosiodemografisten taustatekijöiden lisäksi toinen tekijä, jonka vuoksi yksittäin tarkasteltuna kokemus eläkeasioiden tuntemisesta ja objektiivinen tietämys näyttivät heijastuvan luottamukseen, mutta mallinnuksessa yhteys näyttää katoavan, on luottamuskysymykseen en osaa sanoa -vastausvaihtoehdon valinneiden osuus. Niistä, jotka olivat epävarmoja eläkejärjestelmää koskevien väitteiden paikkansapitävyydestä, keskimääräistä useampi oli epävarma myös luottamuksestaan eläkejärjestelmää kohtaan. Mallinnuksessa nämä eläkejärjestelmän luottamukseen en osaa sanoa -vastauksen valinneet eivät olleet mukana, sillä en osaa sanoa -vastaus sopii huonosti mukaan muuten järjestysasteikolliseen luottamuksen tason mittariin.

Taulukko 7.3.1.

Eläketiedon yhteydet eläkejärjestelmään luottamiseen, järjestysasteikolliset logistiset regressiomallit (OR). Taustamuuttajat kontrolloitu.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Subjekttiivinen eläketieto						
Hyvin tai melko hyvin (ref.)	1			1	1	1
Kohtalaisesti	0,89			0,89	0,87	0,87
Melko huonosti tai huonosti	0,95			0,95	0,93	0,93
En osaa sanoa	0,95			0,94	1,10	1,10
Objekttiivinen eläketieto						
Oikein vastattujen väitteiden summa		1,00		1,00		1,20
Eläkettä karttuu lapsen koti- hoidosta ja opiskelusta						
Oikea käsitys (ref.)			1		1	1
Väärä käsitys			1,09		1,09	1,32
Ei osaa sanoa			1,07		1,07	1,29
Vanhuuseläkkeen ikäraja						
Oikea käsitys (ref.)			1		1	1
Väärä käsitys			0,85		0,84	0,70*
Ei osaa sanoa			0,76		0,75	0,75
Työttömien oikeus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen						
Oikea käsitys (ref.)			1		1	1
Väärä käsitys			0,92		0,92	0,76
Ei osaa sanoa			0,89		0,89	0,89
Yrittäjien työtulo vaikuttaa myös vanhempain- ja sairauspäivä- rahaan						
Oikea käsitys (ref.)			1		1	1
Väärä käsitys			0,88		0,88	1,06
Ei osaa sanoa			1,09		1,09	1,31
Eläkemaksujen käyttönykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoit- tamiseen						
Oikea käsitys (ref.)			1		1	1
Väärä käsitys			1,11		1,11	1,34
Ei osaa sanoa			0,83		0,83	1
Lkm	1 603	1 607	1 567	1 603	1 564	1 564

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Eläketieto ja mielipiteet eläkejärjestelmän nykytilasta ja tulevaisuudesta

Kuten luvussa 6 nousi esiin, eläkejärjestelmään kohdistuva luottamus voi rakentua moniulotteisesti käsityksistä sekä eläketurvan nykyisestä tilanteesta että sen tulevaisuudennäkymistä. Luottamuksen takana voi olla sekä omaan toimeentuloon ja eläketurvaan liittyviä näkökulmia että yleisemmin eläkejärjestelmän toimintaa koskevia näkemyksiä. Tarkastellaan seuraavaksi, vaikuttaako eläkeasioiden tunteminen edellä luvussa 6 esiteltyihin mielipiteisiin eläkejärjestelmän nykytilasta ja sen tulevaisuudesta. Mallinnuksessa on käytetty järjestysasteikollista logistista regressiomallia, jossa selitettävä muuttuja saa arvot 1 (eri mieltä) – 5 (samaa mieltä). Selitettävään kysymykseen en osaa sanoa vastanneet on jätetty mallista pois, jotta voidaan keskittyä eläketiedon ja eläkejärjestelmää koskevan mielipiteen yhteyteen. Eläketietoa kuvaavissa muuttujissa en osaa sanoa -vastaukset sen sijaan ovat mukana, sillä vastausvaihtoehtoja käsitellään kategorisina muuttujina.

Subjekttiivinen kokemus eläketurvan tuntemisesta osoittautui tilastollisesti merkitseväksi selittäjäksi useamman eläkejärjestelmän nykytilaan liittyvän mielipiteen kohdalla (taulukko 7.3.2). Huonommaksi oman eläketurvan tuntemisensä arvioineet olivat harvemmin sitä mieltä, että eläkevaroja hoidetaan luotettavasti, eläkejärjestelmä on oikeudenmukainen tai että eläkejärjestelmä on selkeä. Sen sijaan objektiivisesti mitattu eläkejärjestelmän yksityiskohtien tunteminen ei osoittautunut luottamuksen osa-alueita selittäväksi tekijäksi. Ainoastaan ne, jotka eivät osanneet sanoa, käytetäänkö eläkemaksuista suurin osa nykyisten eläkkeiden maksamiseen, olivat muita harvemmin sitä mieltä, että eläkejärjestelmä on selkeä.

Taulukko 7.3.2.

Eläketiedon yhteydet eläkejärjestelmän nykytilaan liittyviin mielipiteisiin, järjestysasteikolliset logistiset regressiomallit (OR). Taustamuuttujat kontrolloitu.

	Eläkejärjestelmä takaa kohtuullisen toimeentulon nykyisille eläkeläisille	Eläkevaroja hoidetaan luotettavasti	Eläkejärjestelmä on oikeudenmukainen	Eläkejärjestelmä on selkeä
Subjekttiivinen eläketieto				
Hyvin tai melko hyvin (ref.)	1	1	1	1
Kohtalaisesti	0,93	0,73	0,63*	0,61*
Melko huonosti tai huonosti	0,73	0,59**	0,65*	0,37***
En osaa sanoa	0,83	0,44	0,70	0,33*
Objektiivinen eläketieto				
Eläkettä karttuu lapsen koti-hoidosta ja opiskelusta				
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1	1
Väärä käsitys	0,87	0,85	0,92	0,84
Ei osaa sanoa	0,98	0,92	1,04	0,80
Vanhuuseläkkeen ikäraja				
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1	1
Väärä käsitys	0,95	0,95	0,84	0,82
Ei osaa sanoa	0,85	0,81	1,01	0,67
Työttömien oikeus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen				
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1	1
Väärä käsitys	1,20	0,78	1,00	0,94
Ei osaa sanoa	1,18	0,73	0,79	0,90
Yrittäjien työtulo vaikuttaa myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan				
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1	1
Väärä käsitys	0,83	0,97	0,89	1,13
Ei osaa sanoa	0,88	0,97	0,89	0,84
Eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen				
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1	1
Väärä käsitys	0,82	0,91	0,92	0,83
Ei osaa sanoa	0,84	0,94	1,18	1,40*
Lkm	1 595	1 360	1 517	1 478

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Myös tulevaisuuteen viittaavien osa-alueiden kohdalla tiedon yhteys luotamukseen jäi vähäiseksi (taulukko 7.3.3). Subjekttiivinen käsitys omasta eläketurvan tuntemisesta heijastui kuitenkin käsitykseen eläkkeiden maksumahdollisuuksista tulevaisuudessa. Huonommaksi oman eläketurvan tuntemisensä arvioineet uskoivat harvemmin, että eläkkeet pystytään maksumaan myös tulevaisuudessa.

Taulukko 7.3.3.

Eläketiedon yhteydet eläkejärjestelmän tulevaisuuteen liittyviin mielipiteisiin, järjestysasteikolliset logistiset regressiomallit (OR). Taustamuuttujat kontrolloitu.

	Nuoremmat sukupolvet joutuvat liiaksi eläkkeiden maksajiksi	Eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa	Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon myös tulevaisuudessa
Eläkejärjestelmän subjektiivinen tunteminen			
Hyvin tai melko hyvin (ref.)	1	1	1
Kohtalaisesti	1,35	0,70	0,94
Melko huonosti tai huonosti	1,02	0,64*	0,84
En osaa sanoa	1,41	0,90	0,80
Eläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja opiskelusta			
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1
Väärä käsitys	0,93	1,12	0,98
Ei osaa sanoa	0,82	1,29	1,19
Vanhuuseläkkeen ikäraja			
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1
Väärä käsitys	0,91	0,93	0,91
Ei osaa sanoa	1,07	0,95	1,01
Työttömien oikeus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen			
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1
Väärä käsitys	0,73	0,95	0,88
Ei osaa sanoa	0,95	0,82	0,75
Yrittäjien työtuolo myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan			
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1
Väärä käsitys	1,06	1,17	0,91
Ei osaa sanoa	1,07	1,09	1,11
Eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen			
Oikea käsitys (ref.)	1	1	1
Väärä käsitys	0,71*	1,07	1,02
Ei osaa sanoa	0,62***	1,11	1,01
Lkm	1 483	1 430	1 523

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Objektiivisesti mitatuista eläkejärjestelmän yksityiskohtien tuntemisista vain tieto eläkemaksun käytöstä nykyisten eläkkeiden rahoituksessa osoittautui tilastollisesti merkitseväksi tekijäksi. Käsitys siitä, joutuvatko nuoremmat sukupolvet liiaksi eläkkeiden maksajiksi, oli yhteydessä tietoon eläkemaksujen käytöstä. Vastajaat, jotka tiesivät, että eläkemaksuista suurin osa menee nykyisten eläkkeiden rahoittamiseen, ajattelivat muita useammin, että nuorille tulee eläkkeiden maksusta liian suuri vastuu.

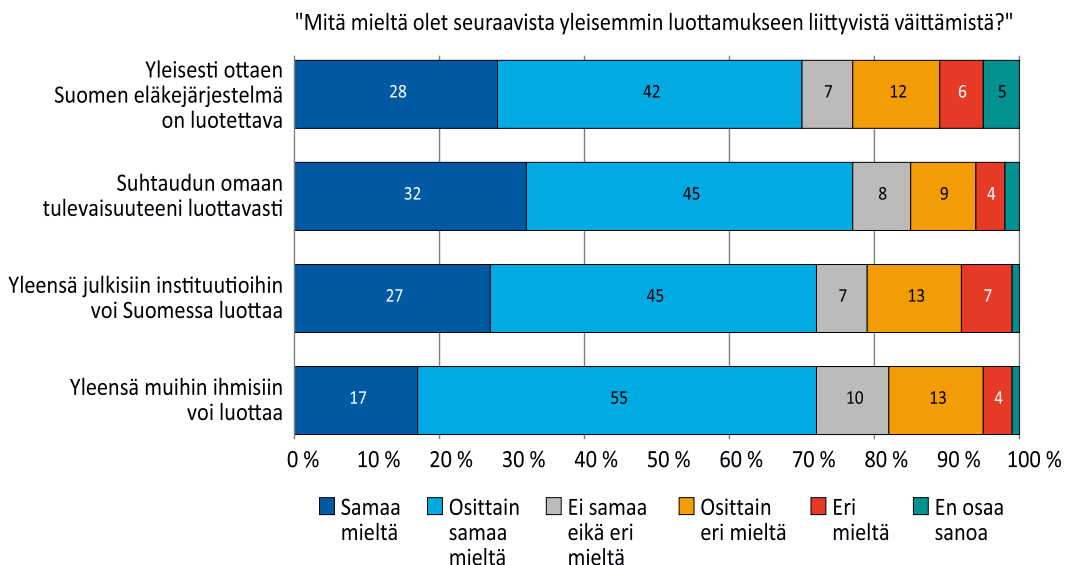
7.4 Luottamus instituutioihin, muihin ihmisiin ja omaan tulevaisuuteen

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään ei kuitenkaan ole oma luottamuksen ulottuvuus, vaan sen voi ajatella olevan osa tai heijastelevan enemmän tai vähemmän ihmisten muihin asioihin kohdistamaa luottamusta. Eläkejärjestelmän ohella Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyssä kartoitettiin vastaajien luottamusta yleensä julkisiin instituutioihin, muihin ihmisiin ja omaan tulevaisuuteen. Seuraavassa kuvaillaan, miten vastaajat luottivat näihin asioihin ja millaisia yhteyksiä muilla luottamuksen ulottuvuuksilla ja eläkejärjestelmään luottamisella on.

Muista luottamuksen ulottuvuuksista useimmiten vastaajat luottivat omaan tulevaisuuteensa (kuvio 7.4.1). Omaan tulevaisuutta koskevan väitteen kanssa samaa mieltä tai osittain samaa mieltä oli melkein neljä viidestä. Melkein yhtä yleistä oli luottamus muihin julkisiin instituutioihin. Huomionarvoista on, että luottamus muihin julkisiin instituutioihin ja eläkejärjestelmään näyttävät hyvin samantasoisilta mielipiteiden jakautumisen valossa. Noin neljännes vastaajista oli samaa mieltä luottamusta julkisiin instituutioihin ja yleisesti luottamusta eläkejärjestelmään koskevien väitteiden kanssa, osittain samaa mieltä oli reilut 40 prosenttia. Vastaavasti eri mieltä ja osittain eri mieltä oli yhtä moni. Myös muihin ihmisiin luotettiin yhtä usein, mutta hieman harvempi oli väitteen kanssa samaa mieltä, eli osalla luottamus muihin ihmisiin jäi jossain mielessä vähäisemmäksi.

Kuvio 7.4.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään ja muu luottamus, %.

Seuraavaksi tarkastellaan, miten julkisiin instituutioihin, omaan tulevaisuuteen ja muihin ihmisiin luottavat kokivat eläkejärjestelmän luotettavuuden (taulukko 7.4.1). Useampi kuin neljä viidestä samaa tai osittain samaa mieltä julkisten instituutioiden luotettavuutta koskevan väitteen kanssa olleista piti myös eläkejärjestelmää yleisesti ottaen luotettavana. Omaan tulevaisuuteen ja muihin ihmisiin luottavaisesti suhtautuvista noin kolme neljästä piti myös eläkejärjestelmää luotettavana. Samaa ja osittain samaa mieltä omaa tulevaisuutta ja muita ihmisiä koskevan luottamusväitteen kanssa olevista noin 15 prosenttia oli kuitenkin eri mieltä tai osittain eri mieltä eläkejärjestelmää koskevan väitteen kanssa.

Taulukko 7.4.1.

Yleinen luottamus eläkejärjestelmään muun luottamuksen mukaan, % & lkm.

	Yleensä julkisiin instituutioihin voi Suomessa luottaa	Suhtaudun omaan tulevaisuuteeni luottavasti	Yleensä muihin ihmisiin voi luottaa
Samaa tai osittain samaa mieltä	83	76	74
Ei samaa eikä eri mieltä	4	6	6
Eri tai osittain eri mieltä	9	14	16
En osaa sanoa	4	4	4
Kaikki	100	100	100
Lkm	1 256	1 332	1 221

8 Yhteenveto: Moni luottaa yleisesti eläkejärjestelmään, eläketurvan yksityiskohtiin suhtaudutaan kriittisemmin

Tässä tutkimusraportissa on tarkasteltu 25–67-vuotiaiden suomalaisten luottamusta eläketurvaan vuonna 2019 toteutetun Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyn perusteella. Luottamusta eläketurvaan lähestyttiin useista eri näkökulmista. Ensin tarkasteltiin mielipiteitä eläkejärjestelmän yleisestä luotettavuudesta. Tämän jälkeen siirryttiin yksityiskohtaisemmalle tasolle analysoimalla mielipiteitä eläkejärjestelmän eri osa-alueiden toimivuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta, eläketurvaan liittyvien asioiden huolestuttavuudesta ja eläkeläisten toimeentulon tasosta verrattuna muihin ryhmiin. Lisäksi selvitettiin millaisia yhteyksiä yksityiskohtaisemmillä eläkkeisiin liittyvillä mielipiteillä ja huolestuneisuudella sekä eläketiedolla on kokemukseen Suomen eläkejärjestelmän yleisemmästä luotettavuudesta. Lopuksi tarkasteltiin vielä sitä, minkälainen yhteys eläkejärjestelmään kohdistuvalla luottamuksella on yleisempään julkisiin instituutioihin, omaan tulevaisuuteen ja muihin ihmisiin kohdistuvaan luottamukseen.

Tulokset kertovat eläketurvaan luottamisen moniulotteisuudesta. Kolme neljästä luotti Suomen eläkejärjestelmään yleisellä tasolla, mutta yksityiskohtaisempien eläketurvan osa-alueita koskevien mielipiteiden valossa luottamus oli vähäisempää. Kriittisyys ilmeni erityisesti nuorten maksutaakkaa, eläkkeiden riittävyyttä tulevaisuudessa, eläkejärjestelmän taloudellista kestävyyttä sekä eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta ja selkeyttä koskevissa mielipiteissä. Erityisen huolissaan oltiin pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta, mutta myös kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta, eläkeläisten tuloeroista sekä poliittisiin päätöksiin liittyvästä epävarmuudesta ja eläkkeelle siirtymisen ehtojen muutoksista. Eläkeläisten sopivana toimeentulon tasona pidettiin useimmiten jonkin verran työssäkäyviä matalampaa toimeentulon tasoa. Lisäksi yleinen luottamus eläkejärjestelmään yhdistyi erityisesti kokemukseen eläkevarojen sijoitustoiminnan luotettavuudesta.

Eri tavoin luottamusta kuvaavat mielipiteet ja huolenaiheet käsittelevät osittain samoja aihealueita. Lukujen tulokset kootaan seuraavaksi eläke-

ajan toimeentuloa, eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuutta, järjestelmän selkeyttä ja muutoksia, eläkevarojen sijoitustoimintaa, yhteiskunnan poliittista ja taloudellista tilannetta ja yleistä eläkejärjestelmään luottamista kuvaavien aihealueiden alle.

Eläkeajan toimeentulo

Mielipiteitä eläkeajan toimeentuloon liittyvistä kysymyksistä tarkasteltiin yksityiskohtaisempien eläkejärjestelmää koskevien väitteiden, huolestuneisuuden ja toimeentulovertailujen kautta. Mielipiteet eläkkeiden riittävydestä olivat jakaantuneita. Vajaa puolet vastaajista piti nykyisiä eläkkeitä jokseenkin riittävinä ja vajaa puolet jokseenkin riittämättöminä. Noin neljännes vastaajista kertoi ajattelevansa, että eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa ja joka viidennen mielestä eläkkeet takaisivat kohtuullisen toimeentulon tulevaisuudessa. Huolta koettiin yleisimmin pienituloisten eläkeläisten toimeentulosta, vajaa puolet vastaajista oli erittäin huolissaan aiheesta. Suurempaa huolta koettiin yleisesti myös eläkeläisten välisistä tuloeroista, kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveystalvaiden saatavuudesta ja poliittisten päätösten epävarmuudesta. Näistä oli erittäin huolissaan noin joka kolmas. Enemmistön mielestä eläkeläisille sopiva toimeentulon taso olisi jonkin verran työssäkäyviä matalampi. Kuitenkin reilu neljännes ajatteli, että sopiva taso olisi vähintään samanlainen.

Väestöryhmittäisistä eroista nousi esille naisten kriittisemmät mielipiteet eläkejärjestelmän yksityiskohdista ja yleisempi huolestuneisuus erilaisista eläketurvaan liittyvistä aiheista. Nuoremmat ikäryhmät ajattelivat vanhempia ikäryhmiä harvemmin, että eläkkeitä pystytään tulevaisuudessa maksamaan tai että eläke takaisi kohtuullisen toimeentulon tulevaisuudessa. Nuoria huoletti myös muita harvemmin eläkeläisten toimeentuloon liittyvät aiheet.

Sosioekonomisista tekijöistä erityisesti koulutuksen merkitys korostui. Korkeammin koulutetut pitivät eläkkeitä matalammin koulutettuja huomattavasti useammin riittävinä ja olivat vähemmän huolissaan pienituloisten toimeentulosta, eläkeläisten välisistä tuloeroista tai kohtuuhintaisten palveluiden saatavuudesta. Korkeammin koulutetut näkivät matalammin koulutettuja useammin eläkeläisten sopivan toimeentulon tason työssäkävien toimeentuloa matalampana. Tuloryhmien mukaiset erot selittyvät pääosin muilla tekijöillä, mutta suurempituloiset kokivat muita harvemmin, että eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa ja he olivat myös mui-

ta harvemmin huolissaan eläkeläisten tuloeroista. Lisäksi suurempituloiset ajattelivat muita useammin, että eläkeläisten sopiva toimeentulon taso olisi työssäkäyviä matalampi. Pääasiallisella toiminnalla ei juurikaan ollut suoraa yhteyttä mielipiteisiin eläkeajan toimeentulosta.

Myös terveys oli merkittävä mielipiteisiin yhteydessä oleva tekijä. Terveystensä huonommaksi kokevat pitivät harvemmin eläkkeitä riittävinä sekä nykyisille eläkeläisille että tulevaisuudessa. He myös olivat paremmaksi terveytensä kokevia useammin huolissaan kaikista toimeentuloon liittyvistä aiheista.

Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuus

Mielipiteitä eläkejärjestelmän oikeidenmukaisuudesta tarkasteltiin eläkejärjestelmän nykytilannetta ja tulevaisuudennäkymiä koskevien väitteiden avulla. Puolet vastaajista suhtautui kriittisesti eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuteen, siinä missä myönteisesti suhtautuvia oli noin joka neljäs. Eläkejärjestelmää muita useammin oikeudenmukaisempana pitivät miehet, korkea-asteen koulutuksen suorittaneet ja terveytensä hyväksi kokevat.

Mielipiteitä oikeudenmukaisuudesta selvitettiin myös sukupolvien välisestä näkökulmasta. Noin puolet vastaajista koki nuorten maksutaakan liialliseksi, eri mieltä tai osittain eri mieltä asiasta oli noin joka viides. Liiallisena maksutaakkaa pitivät useammin nuoremmat ikäryhmät ja vastaajat, joilla on lapsia. Sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskeva mielipide heijastaa hyvin vastaajien elämänvaihetta.

Eläkejärjestelmän selkeys ja muutokset

Mielipiteitä eläkejärjestelmän toiminnasta selvitettiin eläkejärjestelmän selkeyttä koskevan väitteen ja muutoksia eläkkeelle siirtymisen ehdoissa koskevan huolen kautta. Joka neljäs vastaaja koki eläkejärjestelmän selkeäksi, mikä oli oikeudenmukaisuuden ohella alhaisin osuus eläkejärjestelmän nykytilannetta koskevissa eläkejärjestelmän näkökulmasta myönteiseksi tulkittavissa mielipiteissä. Muutoksista eläkkeelle siirtymisen ehdoissa oli huolissaan hieman harvempi kuin kaksi kolmesta, mikä oli huolien kirjon kokonaisuudessa suunnilleen keskimääräistä tasoa.

Väestöryhmittäiset erot mielipiteissä eläkejärjestelmän toiminnasta liittyivät erityisesti vastaajien elämänvaiheeseen. Eläkeläiset pitivät eläkejärjestelmää muita useammin selkeänä ja olivat palkansaajia harvemmin huolissaan eläkkeelle siirtymisen ehdoissa tapahtuvista muutoksista. Terveytensä huonoksi kokevat pitivät järjestelmää harvemmin selkeänä ja olivat muita useammin huolissaan ehtojen muutoksista. Terveysten yhteys kertonee siitä, että mahdollisuudesta siirtyä eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää terveydellisistä syistä ei ole tarpeeksi tietoa tai mahdollisuutta pidetään epävarmana. Myös naiset suhtautuivat miehiä kriittisemmin sekä järjestelmän selkeyteen että ehtojen muutoksiin. Muutoksista ehdoissa olivat huolissaan yleisimmin 45–54-vuotiaat, ylemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneita aihe puolestaan huoletti perusastetaustaisia harvemmin.

Eläkevarojen sijoitustoiminta

Mielipiteitä eläkevarojen sijoitustoimintaan liittyvistä asioista tarkasteltiin sekä eläkevarojen hoitamisen luotettavuutta koskevan väitteen että eläkevarojen sijoitustoiminnan riskeihin liittyvän huolen kautta. Eläkevarallisuuden hoitoon suhtauduttiin verrattain luottavaisesti, mutta mielipiteistä välittyi myös epävarmuutta, mikä ilmeni en osaa sanoa -vaihtoehdon yleisyydessä. Eläkevarojen hoitamisen luotettavaksi koki useampi kuin joka kolmas, ja kriittisesti suhtautui joka neljäs vastaaja. Eläkevarojen sijoitustoiminnan riskit oli vähiten huolta herättävä aihe mahdollisiin huolenaiheisiin liittyvässä kysymyspatteristossa. Harvempi kuin joka viides oli aiheesta erittäin huolissaan. Miehet, korkeammin koulutetut, eläkeläiset, suurituloiset ja terveytensä hyväksi kokevat olivat huolissaan sijoitustoiminnan riskeistä naisia, matalammin kouluttautuneita, palkansaajia, pienituloisempia ja huonommaksi terveytensä kokevia harvemmin. Nuoria sijoitustoiminta huoletti vähemmän kuin vanhempia ikäryhmiä.

Yhteiskunnan poliittis-taloudellinen tilanne

Mielipiteitä eläketurvaan liittyvistä laajemmista yhteiskunnallisista kysymyksistä tarkasteltiin sen kautta, kuinka paljon vastaajat kokivat huolta väestön ikääntymisestä, talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä sekä poliittisiin päätöksiin liittyvästä epävarmuudesta. Poliittisten päätösten epävarmuus oli eläkeajan toimeentulon ohella yksi eniten huolta aiheuttavista asioista. Kolmannes vastaajista oli aiheesta erittäin huolissaan, toinen

kolmannes melko huolissaan. Väestön ikääntymisestä sekä talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä oltiin kokonaisuudessaan yhtä usein huolissaan kuin poliittisista päätöksistä, mutta näiden aiheiden kohdalla erittäin huolestuneita oli vain noin joka viides.

Väestön ikääntyminen huolestutti muita ryhmiä enemmän naisia ja vastaa-
jia, joilla on lapsia. Huoli poliittisista päätöksistä yhdistyi puolestaan har-
vemmin korkeammin koulutettuihin. Tämä voi liittyä esimerkiksi siihen, et-
tä korkeammin koulutetut luottavat yleisemmin julkisiin instituutioihin.
Myös huonoksi koettu terveys lisäsi huolta sekä poliittisista päätöksistä et-
tä talous- ja työllisyystilanteen kehityksestä.

Luottamus Suomen eläkejärjestelmään

Kolme neljästä piti Suomen eläkejärjestelmää yleisesti ottaen luotettavana. Korkeampi luottamus yhdistyi korkeampaan ikään, parisuhteessa olemi-
seen, korkeampaan koulutukseen ja hyväksi koettuun terveyteen. Miesten
ja naisten luottamuksen tasossa ei ollut eroja.

Yksityiskohtaisemmat mielipiteet eläkejärjestelmästä ja eläketurvaan liit-
tyvät huolenaiheet olivat yhteydessä yleisempään eläkejärjestelmään luot-
tamiseen. Yleistä luottamusta lisäsi erityisesti kokemus eläkevarojen hoi-
tamisen luotettavuudesta. Vastaavasti eläkevarojen sijoitustoiminnasta ja
myös talous- ja työllisyystilanteesta huolestuneet luottivat vähemmän elä-
kejärjestelmään yleisellä tasolla. Yleistä luottamusta eläkejärjestelmään
edistivät myös muut myönteiset mielipiteet eläkejärjestelmästä, kuten
luottamus siihen, että eläkkeitä pystytään maksamaan myös tulevaisuu-
dessa, eläkejärjestelmän selkeäksi kokeminen sekä vähäisemmässä mää-
rin myös näkemykset järjestelmän oikeudenmukaisuudesta ja riittävästä
eläkkeistä.

Luottamusta eläkejärjestelmään on aiemmin tulkittu sen kautta, miten oi-
keudenmukaisena eläkejärjestelmää pidetään, miten riittäviksi eläkkeet
koetaan, ja pystytäänkö eläkkeitä maksamaan tulevaisuudessa. Tämän
tutkimuksen mukaan nämä näkökulmat rakentavat yleisempää kokemusta
järjestelmän luotettavuudesta, mutta kaikkein vahvimmin yleinen luotta-
mus eläkejärjestelmään yhdistyy mielipiteisiin yleisemmistä yhteiskunnan
ja talouden toimintaan liittyvistä asioista, kuten näkemyksiin poliittises-
ta päätöksenteosta, eläkevarojen hoitamisesta sekä talous- ja työllisyysti-
lanteesta.

Eläkeasioiden tuntemisen merkitys yleisessä luottamuksessa eläkejärjestelmään jäi heikoksi. Vaikka eläkejärjestelmän tuntemisen paremmaksi arvioivat kertovat useammin luottavansa eläkejärjestelmään, laajemmin taustatekijöitä huomioivassa mallitarkastelussa subjektiivisesti eläketietoa mittaavan koetun tuntemisen merkitys hävisi. Objektiivisesti mitattu tieto eläkejärjestelmän yksityiskohdista ei heijastunut lainkaan eläkejärjestelmää kohtaan koettuun yleiseen luottamukseen eikä suurimpaan osaan eläkejärjestelmää koskevista mielipiteistä. Ainoastaan tieto eläkemaksujen käytöstä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden maksamiseen oli yhteydessä kokemukseen, että nuoret sukupolvet joutuvat liiaksi eläkkeiden maksajiksi. Kun luottamusta tarkasteltiin yksityiskohtaisempien eläkejärjestelmän toimintaan liittyvien mielipiteiden näkökulmasta, myös koetulla eläkeasioiden tuntemisella oli yhteys osaan näistä mielipiteistä. Eläkejärjestelmän tuntemisen paremmaksi kokevat pitivät muita useammin eläkevarojen hoitoa luotettavana ja eläkejärjestelmää oikeudenmukaisena ja selkeänä, ja he ajattelivat useammin, että eläkkeet pystytään maksamaan myös tulevaisuudessa.

Lopuksi

Luottamusta kuvaavat mielipiteet eläketurvasta näyttävät heijastavan pitkälti vastaajien sosiaalista asemaa ja siitä kumpuavia arvioita esimerkiksi omasta toimeentulosta eläkkeellä. Esille nousi esimerkiksi naisten kriittisyys ja huolestuneisuus, mikä voi juontaa juurensa naisten ja miesten eläke-eroista. Naisten työuran aikaiset matalammat ansiot ja katkokset työssä johtavat keskimääräisesti matalampiin eläkkeisiin, ja tietoisuus asiasta saattaa lisätä naisten kriittisyyttä ja huolta toimeentulosta jo työikäisenä. Katkokset työssä ja siten matalammaksi jäävät eläkkeet voivat liittyä myös terveytensä huonoksi kokevien kriittisempiin mielipiteisiin. Nuoret olivat kriittisiä erityisesti eläkejärjestelmän tulevaisuutta koskevissa mielipiteissä, mutta nykyisten eläkeläisten toimeentulosta nuoret olivat harvemmin huolissaan.

Mielipiteet heijastelivat myös muulla tavoin vastaajien elämänvaihetta tai tilannetta. Erityisesti nämä näkyivät mielipiteissä eläkejärjestelmän selkeydestä ja muutoksista. Eläkeläiset pitivät eläkejärjestelmää muita useammin selkeänä, ja he olivat harvemmin huolissaan eläkkeelle siirtymisen ehtoissa tapahtuvista muutoksista. Tästä asiasta olivat muita useammin huolissaan 45–54-vuotiaat ja huonoksi terveytensä kokevat. Väestön ikäänty-

minen huolestutti useammin vastaajia, joilla on lapsia. Nämä eläkeajan toimeentuloon ja elämäntilanteeseen liittyvät selitykset mielipiteistä ovat hyvin käytännönläheisiä. Arviot omasta nykyisestä ja tulevasta tilanteesta heijastuvat luonnollisesti mielipiteisiin eläketurvasta.

Osalle tuloksista ei kuitenkaan löydy yhtä ilmeistä selitystä. Korkeammin koulutetut suhtautuivat muita myönteisemmin kysymyksiin eläkeajan toimeentulosta. Eläkkeet koettiin riittävinä ja tuloeroista tai pienituloisten toimeentulosta oltiin harvemmin huolissaan. Samalla kuitenkin tulojen yhteys eläkeajan toimeentuloon liittyviin mielipiteisiin jäi heikommaksi. Koska eläkettä kertyy tulojen perusteella, voisi tulojen ajatella selittävän toimeentuloon liittyviä mielipiteitä havaittua vahvemmin. Tutkimuksessa käytettiin tulojen mittarina kotitalouden nettotuloja, joissa kotitalouden koko oli huomioitu. Tämä voi vähentää tulomittarin ja oman tulevan eläketason välistä yhtettä. Koulutus näyttäytyy tässä tutkimuksessa erityisen merkittävänä mielipiteitä muokkaavana tekijänä, mikä voi liittyä siihen, että taustatekijöiden merkityksen tarkasteluissa ei huomioitu vastaajan henkilökohtaisia tuloja tai sosioekonomista asemaa tarkemmalla tasolla. Koulutuksen mukaiset erot mielipiteissä saattavat osittain kuvastaa eroja vastaajien sosioekonomisessa asemassa ja henkilökohtaisissa tuloissa.

Tutkimuksen tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että luottamus eläketurvaan rakentuu monista eri osatekijöistä. Yksityiskohtaisemmat mielipiteet eläketurvasta liittyvät, mutta eivät selitä kokonaan luottamusta eläkejärjestelmään yleisellä tasolla. Yksityiskohtaisempi ja yleisempi luottamus eläketurvaan tai eläkejärjestelmään vaikuttavat erillisiltä, mutta osittain päällekkäisiltä luottamuksen ulottuvuuksilta. Tulosten perusteella yleinen luottamus eläkejärjestelmään yhdistyy usein yleisempiin näkemyksiin yhteiskunnallisesta kehityksestä ja siihen, kuinka paljon poliittiseen ja taloudelliseen päätöksentekoon luotetaan. Tästä kertoo se, että yleinen luottamus eläketurvaan on usein yhteydessä näkemyksiin eläkevarallisuuden hoidosta, poliittisesta päätöksenteosta sekä talous- ja työllisyyskehityksestä. Tämän lisäksi eläkejärjestelmään kohdistuvaan luottamukseen saattavat vaikuttaa myös mielipiteet eläkejärjestelmän varmuudesta ja jatkuvuudesta, eläkejärjestelmän läpinäkyvyydestä sekä yleinen luottamus suomalaiseen hyvinvointivaltioon (Liukko 2016). Tiivistäen voidaan ajatella, että ihmisten sosiaalisella asemalla on merkitystä yksityiskohtaisempiin mielipiteisiin eläketurvasta ja että näiden ohella yleisempi yhteiskunnallinen konteksti muokkaa käsitystä eläkejärjestelmän luotettavuudesta.

LÄHTEET

Ahonen, K. & Liukko, J. (2016) Yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten – mahdollisuus vai tarve? Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 03/2016: Helsinki.

Ahonen, K. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (2018) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 03/2018: Helsinki.

Airio, I. & Blomberg, H. & Kangas, O. & Kroll, C. & Niemelä, M. (2013) Täyden kansaneläkkeen saajien tulot ja kokemukset toimeentulosta. Teoksessa Airio, I. (toim.) Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa: Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Kelan tutkimusosasto: Helsinki.

Airio, I. & Kangas, O. (2017) Mielenpitoet eläkkeiden järjestämistavoista ja määräytymisperiaatteista Suomessa vuosina 1994 ja 2016. Yhteiskuntapolitiikka 82(6): 617–629.

Airio, I. & Tenhunen, S. (2017) Huolestuneisuus eläkesioista. Teoksessa Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.) Eläketiedon merkitys. Suomalaisten mielenpitoet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2017: Helsinki.

Eläketurvakeskus (2017) Eläkebarometri 2017. Helsinki.

Eläketurvakeskus (2018) Eläkebarometri 2018. Helsinki.

Eläketurvakeskus (2019) Eläkebarometri 2019. Helsinki.

Eläketurvakeskus (2020a) Eläkebarometri 2020. Helsinki.

Eläketurvakeskus (2020b) Työeläkeindikaattorit 2020. Eläketurvakeskuksen raportteja 09/2020: Helsinki.

Eurofound (2018) Societal change and trust in institutions. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Gelissen, J. (2000) Popular support for institutionalized solidarity: a comparison between European welfare states. *International Journal of Social Welfare* 9(4): 285–300.

Godenhjelm, P. (2005) Julkisten palvelujen laadun haastava arviointi ja mitaaminen. Hyvinvointikatsaus 2/2005: 43–47.

Hanifi, R. (2010) Luottamusta mittaavat kysymykset ovat turhan monitulkintaisia. Hyvinvointikatsaus 3/2010: 40–44.

Hellstén, H. (2017) Kysely yrittäjän eläkejärjestelmästä. Suomen yrittäjien selvityksiä. Viitattu 9.12.2020. [Kysely yrittäjän eläkejärjestelmästä \(yrittajat.fi\)](https://www.yrittajat.fi).

Kahma, N. & Takala, M. (2012) Luottamus eläketurvaan. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2012: Helsinki.

Kallio, J. (2008) Kansalaisten asennoituminen hyvinvointivaltion uudelleenmuotoiluun. Sosiologia 45(1): 3–20.

Kangas, O. & Airio, I. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. & Tenhunen, S. (2020) Information and legitimacy: Results from an experimental survey on attitudes to the 2017 pension reform in Finland. *Journal of Pension Economics and Finance* (Käsikirjoitus hyväksytty).

Kangas, O. & Sikiö, J. (1996) Kunnan kansalaisia vai laiskoja lurjuksia? Suomalaisten käsitykset toimeentulotuen saajista. Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Stakesin tutkimuksia 65: Helsinki.

Levi, M. & Stoker, L. (2000) Political trust and trustworthiness. *Annual Review of Political Science* 3(1): 475–507.

Liukko, J. (2016) Mikä lisää ja mikä vähentää luottamusta eläketurvaan? *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3): 313–322.

Muuri, A. & Manderbacka, K. (2014) Suomalaisen hyvinvointivaltion kannatusperustan ulottuvuudet. Teoksessa Vaarama, M. & Karvonen, S. & Kestilä, L. & Moisio, P. & Muuri, A. (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos*: Helsinki.

Orton, M. & Rowlingson, K. (2007) *Public attitudes to economic inequality*. Joseph Rowntree Foundation: York.

Palomäki, L.-M. (2013) Suomalaisten mielipiteet eläkkeiden ja sosiaali- ja terveystalouden riittävydestä eläkeaikana. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 04/2013: Helsinki.

- Rantala, J. (2020) Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuuden ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa 1995–2014. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2020: Helsinki.
- Rantala, J. & Riihelä, M. (2017) Eläkeläisten käytettävissä oleva tulo. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.
- Roex, K. L. A. & Huijts, T. & Sieben, I. (2019) Attitudes towards income inequality: 'Winners' versus 'losers' of the perceived meritocracy. *Acta Sociologica* 62(1): 47–63.
- Roosma, F. & Gelissen, J. & van Oorschot, W. (2013) The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. *Social Indicators Research* 113: 235–255.
- Rothstein, B. (1998) Just institutions matter: The moral and Political Logic of the universal Welfare State. Cambridge University Press: Cambridge.
- Sihvo, T. & Uusitalo, H. (1995) Attitudes towards the welfare state have several dimensions. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 4: 215–223.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2020) Tulonjakotilasto. Tilastokeskus: Helsinki. Viitattu 9.12.2020. [Tilastokeskus – Tilastot aiheittain – Tulonjakotilasto \(stat.fi\)](https://www.stat.fi).
- Svallfors, S. (2011) A Bedrock of Support? Trends in Welfare State Attitudes in Sweden, 1981–2010. *Social Policy and Administration* 45(7): 806-825.
- Sønderskov, K. M. & Dinesen, P. T. (2016) Trusting the State, Trusting Each Other? The Effect of Institutional Trust on Social Trust. *Political behavior* 38: 179–202.
- Takala, M. (2015) Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2015: Helsinki.
- TELA (2007) Työeläkeasenteet 2007. Helsinki.
- TELA (2010) Työeläkeasenteet 2010. Helsinki.
- Tenhunen, S. (2012) Varautuminen eläkeikaan – vapaaehtoisen säästämissen laajuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2012: Helsinki.

Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.) (2017) Eläketiedon merkitys. Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2017: Helsinki.

Tenhunen, S. & Ilmakunnas, I. & Kuivalainen, S. & Liukko, J. & Mustonen, J. & Palomäki, L.-M. (2020) Miten hyvin eläkeasiat ja vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan? Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2020: Helsinki.

Tenhunen, S. & Nivalainen, S. (2018) Eläketietous, taloudellisten kannustimien vaikuttavuus ja eläkeaikeet. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2018: Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Perusturvan riittävyden arviointiraportti 2015–2019. THL:n työpapereita 06/2019: Helsinki.

Vaalavuo, M. (2018) Sosiaali- ja terveystalouden merkitys eläkeläisten toimeentulolle. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2018: Helsinki.

Van Oorschot, W. (2006) Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions Among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy* 16(1): 23–42.

Vickerstaff, S. & Macvarish, J. & Taylor-Gooby, P. & Loretto, W. & Harrison, T. (2012) Trust and confidence in pensions: A literature review. DWP Working paper 108.

LIITTEET

Liite 1: Aineiston painottaminen

Vastanneista keskimääräistä useampi oli naisia. Vastanneista heitä oli 54,4 prosenttia, kun otoksessa naisten osuus oli 50,6 prosenttia. Vastanneet olivat myös hieman otoksen jakaumaa vanhempia. Nuoremmissa ikäluokissa vastanneiden osuudet jäivät otoksen osuuksista, ja vanhummissa ikäluokassa osuudet menivät toisin päin. Vastauskadon myötä vastanneiden ja otoksen demografinen jakauma sukupuolen ja iän suhteen erosivat hieman toisistaan (taulukko L1.1). χ^2 -testin merkitsevyyttä kuvastava p-arvo sekä sukupuolen että iän suhteen oli alle 0,001, eli erojen voidaan todeta olevan tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko L1.1.

Vastaaajien ja otoksen painottamaton sukupuoli- ja ikäjakauma.

	Vastanneet		Otos	
	n	%	n	%
Sukupuoli				
Mies	792	45,1	2 472	49,4
Nainen	955	54,4	2 528	50,6
Muu*	4	0,2		
Ei vastannut	6	0,3		
Ikä				
25–29	127	7,2	552	11,0
30–34	119	6,8	532	10,6
35–39	141	8,0	546	10,9
40–44	137	7,8	599	12,0
45–49	149	8,5	498	10,0
50–54	219	12,5	599	12,0
55–59	275	15,6	645	12,9
60–62	200	11,4	365	7,3
63–67	390	22,2	664	13,3
Yhteensä	1 757	100 %	5 000	100 %

*Otoksen poiminnassa ja painojen laskennassa on käytetty rekistereissä olevaa sukupuolta (mies tai nainen).

Otos vastaa väestön jakaumaa iän ja sukupuolen kohdalla valitussa ryhmässä. Koska naiset ja vanhemmat vastaajat ovat vastanneet useammin, vastauskadon korjaamiseksi käytetään painokertoimia. Ne on laskettu kullekin ikäryhmälle sukupuolittain siten, että

$$\text{Paino} = \text{aineiston koko} \times \frac{\text{ryhmän osuus otoksessa}}{\text{vastanneiden lukumäärä ryhmässä}},$$

missä aineiston koko on kaikkien vastaajien lukumäärä, eli 1 757.

Taulukko L1.2.

Ikä- ja sukupuolijakauma otoksessa ja vastanneissa ja painokertoimet.

	Osuus otoksessa (%)	Osuus vastanneissa (%)	Painokerroin
Miehet			
25–29	5,5	2,9	2,0220
30–34	5,7	3,3	1,6851
35–39	5,2	3,4	1,7030
40–44	6,1	3,9	1,4571
45–49	4,6	3,5	1,4821
50–54	5,9	5,6	1,0731
55–59	6,6	7,9	0,8011
60–62	3,3	4,7	0,7878
63–67	6,4	10,2	0,6101
Naiset			
25–29	5,5	4,3	1,2901
30–34	5,0	3,5	1,5203
35–39	5,7	4,6	1,1981
40–44	5,8	3,9	1,4089
45–49	5,3	5,0	1,0189
50–54	6,1	6,8	0,8717
55–59	6,3	7,7	0,8190
60–62	4,0	6,7	0,5603
63–67	6,9	12,0	0,5486

Liite 2: Kyselylomake

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Näkemyksiä eläketurvasta -tutkimus

Tutkimuksen yhteydessä kerättävien henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (2016/679). Tietosuoja-asetuksen mukaan tarvitsemme lupasi, jotta voimme käyttää antamiasi vastauksia. Lomakkeen lopussa pyydämme lupaasi käsitellä tietojasi tässä tutkimuksessa.

Lomakkeen täyttöohjeet

Vastaa merkittävällä rasti oikean tai sopivimman vaihtoehdon mukaiseen ruutuun tai kirjoittamalla kysytty tieto sille varattuun tilaan. Mikäli vahingossa teet merkinnän väärään ruutuun, niin mustaa väärä ruutu kokonaan ja merkitse rasti oikeaan ruutuun.

OSA I: TAUSTAKYSYMYKSET

1. Minä vuonna olet syntynyt?

--	--	--	--

2. Sukupuolesi

- ¹ Mies
² Nainen
³ Muu

3. Mikä on siviilisäätyysi?

- ¹ Avoliitossa
² Avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa
³ Eronnut tai asumuserossa
⁴ Leski
⁵ Naimaton

4. Minkälaisessa asunnossa asut?

- 1 Omistusasunnossa
2 Vuokra-asunnossa
3 Asumisoikeusasunnossa
4 Vanhempien, sukulaisten asunnossa
5 Muu

5. Onko sinulla lapsia? Laske myös aikuiset lapset mukaan.

- 1 Kyllä
2 Ei

6. Kuinka monta jäsentä kotitaloudessasi asuu? Lapset ja aikuiset yhteensä, laske myös itsesi mukaan.

7. Mikä on korkein koulutuksesi?

- 1 Peruskoulu, kansakoulu, keskikoulu tai vastaava
2 Ammattikurssi, oppisopimus tai vastaava
3 Toisen asteen ammatillinen tutkinto
4 Lukio tai ylioppilas
5 Ammatillinen koulutus (opistotaso)
6 Ammattikorkeakoulututkinto
7 Yliopisto- tai korkeakoulututkinto

8. Mitä teet päätoimisesti tällä hetkellä?

- 1 Opiskelen
2 Työskentelen palkansaajana yksityisellä sektorilla
3 Työskentelen palkansaajana julkisella sektorilla
4 Olen yrittäjä tai maatalousyrittäjä
5 Olen työtön
6 Olen eläkkeellä
7 Olen muusta syystä pois työelämästä

9. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin

- ¹ Hyvä
² Melko hyvä
³ Kohtalainen
⁴ Melko huono
⁵ Huono

10. Kuinka paljon kotitaloutesi yhteenlasketut nettotulot (tulot verojen jälkeen) ovat kuukaudessa? Jos et tiedä tarkkaa lukua, voit kertoa arvion.

Laske yhteen kotitaloutesi jäsenten saamat palkka-, yrittäjä- ja eläketulot, sosiaali- ja eläketulot sekä omaisuustulot (vuokra-, korko- ja osinkotulot sekä yksityisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet).

☐ ¹ alle 1 000 €/kk	☐ ⁶ 3 500–4 499 €/kk
☐ ² 1 000–1 499 €/kk	☐ ⁷ 4 500–5 499 €/kk
☐ ³ 1 500–2 499 €/kk	☐ ⁸ 5 500–6 499 €/kk
☐ ⁴ 2 500–3 499 €/kk	☐ ⁹ 6 500 €/kk tai enemmän

11. Kun kaikki kotitaloutesi tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?

- ¹ Suurin vaikeuksin
² Vaikeuksin
³ Pienin vaikeuksin
⁴ Melko helposti
⁵ Helposti
⁶ Hyvin helposti

14. Huolestuttavatko seuraavat eläketurvaan liittyvät asiat sinua asteikolla yhdestä viiteen, siten että 1 = ei lainkaan ja 5 = erittäin paljon?

	Ei lainkaan					Erittäin paljon	En osaa sanoa
Väestön ikääntyminen	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Talous- ja työllisyystilanteen kehitys	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävyys	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Eläkeläisten väliset tuloerot	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Muutokset eläkkeelle siirtymisen ehdoissa	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Poliittisiin päätöksiin liittyvä epävarmuus	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Eläkevarojen sijoitustoiminnan riskit	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	
Kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus eläkeaikana	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	

15. Mikä olisi mielestäsi sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna seuraaviin väestöryhmiin?

	Paljon matalampi	Hieman matalampi	Samanlainen	Hieman korkeampi	Paljon korkeampi	En osaa sanoa
Työssäkäyvät	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Työttömät	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Opiskelijat	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Lapsiperheet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐

OSA III: TALOUDELLINEN VARAUTUMINEN ELÄKEAIKAAN

Tässä osassa haluamme selvittää arvioitasi eläkeajan toimeentulosta, eläkeikaan varautumisesta ja siitä, millaiseksi arvioit säästöjesi merkityksen eläkeaikaisessa toimeentulossa. Jos olet jo eläkkeellä, vastaa sen mukaan, miten varauduit eläkeikaan ennen eläkkeelle jäämistä.

16. Miten arvioit tulevasi toimeen eläkeikanasi, kun kaikki kotitaloutesi tulot ja varallisuus otetaan huomioon?

- ¹ Hyvin
- ² Melko hyvin
- ³ Kohtalaisesti
- ⁴ Melko huonosti
- ⁵ Huonosti
- ⁶ En osaa sanoa

17. Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeikaa varten? (Esimerkiksi yksityinen eläkevakuutus, talletukset, pitkäaikaissäästötili, osakkeet, rahastot, sijoitusasunto.)

- ¹ Kyllä
- ² En

18. Jos et ole säästänyt eläkeikaa varten, onko syynä se, että Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ¹ uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä.
- ² minulla on jo varallisuutta, josta uskon olevan minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä.
- ³ uskon saavani aikamani perintöä, josta on minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä.
- ⁴ aion aloittaa säästämisen eläkeikaa varten myöhemmin.
- ⁵ minulla ei ole taloudellista mahdollisuutta säästää.
- ⁶ haluan käyttää rahani tämänhetkiseen kulutukseen.
- ⁷ en ole tullut ajatelleeksi säästämistä eläkeikaa varten.
- ⁸ minulla on muita säästökohteita.
- ⁹ Muu syy.

19. Jos aiot tai olet jo varautunut eläkeikää varten omilla säästöilläsi, mihin arvelet ensisijaisesti tarvitsevasi säästöjäsi eläkkeellä ollessasi?

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ¹ Jokapäiväiseen elämiseen, esim. asumiseen, ruokaan, puhelimeen, internetiin, liikkumiseen
- ² Harrastuksiin, esimerkiksi liikuntaan, kulttuuriin, ravintolaan, mökkeilyyn
- ³ Lomamatkailuun
- ⁴ Hoito- ja hoivapalveluihin
- ⁵ Lasteni ja/tai muiden läheisteni taloudelliseen tukemiseen
- ⁶ Yllättäviin menoihin
- ⁷ Mahdollisuuden lopettaa työelämässä jo ennen eläkeikää
- ⁸ Muihin asioihin, mihin _____

20. Kuinka suureksi arvioit omien säästöjesi ja varallisuutesi osuuden muodostuvan eläkeaikaisessa toimeentulossasi?

- ¹ Olematon tai erittäin pieni
- ² Pieni
- ³ Kohtalainen
- ⁴ Merkittävä
- ⁵ En osaa sanoa

OSA IV: ELÄKEASIOIDEN TUNTEMINEN

Tässä osassa kysymykset käsittelevät eläkejärjestelmän tuntemista. Aluksi kysytään, miten itse koet tuntevasi eläkeasioita. Tämän jälkeen kysytään tarkempaa tietämystä eläkejärjestelmästä.

21. Kuinka hyvin sanoisit tuntevasi eläketurvaa?

- 1 Hyvin
 2 Melko hyvin
 3 Kohtalaisesti
 4 Melko huonosti
 5 Huonosti
 6 En osaa sanoa

22. Kuinka hyvä käsitys sinulla on (tai oli ennen eläkkeelle siirtymistä) siitä, kuinka suuri eläkkeesi tulee olemaan siirtyessäsi eläkkeelle?

- 1 Hyvä
 2 Melko hyvä
 3 Kohtalainen
 4 Melko huono
 5 Huono
 6 En osaa sanoa

23. Seuraavassa esitetään väitteitä eläkejärjestelmästä. Osa niistä pitää paikkansa, osa ei. Ovatko väitteet mielestäsi oikein vai väärin?

	Oikein	Väärin	En osaa sanoa
Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen.	1 ☐	2 ☐	3 ☐

24. Kuinka suuri on keskimääräinen ansioista tai yrittäjän työtulosta maksettava eläkemaksu (työntekijän ja työnantajan eläkemaksut yhteensä)?

- 1 Noin _____ %
 2 En osaa sanoa

OSA V: NÄKEMYKSET VUODEN 2017 ELÄKEUUDISTUKSISTA

Tässä osassa keskitytään vuonna 2017 voimaan tulleeseen eläkeuudistukseen. Aluksi käsitellään uudistuksen tuntemista, seuraavaksi näkemyksiäsi eläkeuudistuksen mahdollisista vaikutuksista eläkkeelle siirtymiseen.

25. Tiesitkö, että	Tiesin	Olen kuullut asiasta jonkin verran	En ole aiemmin kuullut asiasta
Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus vuonna 2017.	☐	☐	☐
Eläkeuudistuksen myötä eläkeikä nousee ensin 65 vuoteen, ja sen jälkeen eläkeikä muuttuu eliniän odotteen kehityksen perusteella.	☐	☐	☐
Jos siirtyy eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen, eläkkeeseen saa lisäkorotuksen.	☐	☐	☐
Uudistuksen myötä iästä riippuvat kartumat poistuvat ja kaikille kertyy eläkettä 1,5 % vuosiansioista tai yrittäjän työtuloista.	☐	☐	☐
Osittaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä jo ennen eläkeikää.	☐	☐	☐

26. Jos siirtyä eläkkeelle alimman vanhuuseläkeiän jälkeen, jo kertynyttä eläkettä korotetaan 0,4 % jokaista lykättyä kuukautta kohti.

Esimerkiksi 1 500 euron kuukausieläkkeessä se tarkoittaisi, että jokainen myöhennetty kuukausi korottaisi eläkettä 6 euroa. Myöhentämällä vuoden, kuukausieläke olisi 72 euroa suurempi.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen korotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä?

- 1 Ei lainkaan
 2 Jonkin verran
 3 Selvästi
 4 En osaa sanoa

27. Osittaista vanhuuseläkettä voi ottaa 25 % tai 50 % kertyneestä kuukausieläkkeestä. Sen voi aloittaa aikaisintaan 61-vuotiaana. Jos eläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa, nostettua osaa eläkkeestä pienennetään pysyvästi 0,4 % jokaista varhennettua kuukautta kohti.

Esimerkiksi nostamalla 1 500 euron eläkkeestä 50 % osittaisena vanhuuseläkkeenä, kuukauden varhennus pienentäisi eläkettä 3 euroa ja vuoden varhennus 36 euroa.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen vähennys siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä aloitettaisi ennen eläkeikää?

- 1 Ei lainkaan
 2 Jonkin verran
 3 Selvästi
 4 En osaa sanoa

OSA VI: AVOIMET KYSYMYKSET

Halutessasi voit vielä kertoa, mitkä asiat lisäävät ja mitkä vähentävät luottamustasi eläketurvaan?

Luottamustani eläketurvaan lisää: _____

Luottamustani eläketurvaan vähentää: _____

Halutessasi voit vielä perustella, tarkentaa tai kommentoida vastaustasi/vastauksiasi mihin tahansa kyselyn osaan tai kysymykseen.

TIETOSUOJA

Tutkimuksen yhteydessä kerättävien henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (2016/679). Tietosuoja-asetuksen mukaan tarvitsemme lupasi henkilö-tietojesi käsittelyyn.

Henkilötietojen käsittelystä kerrotaan kirjeen liitteenä olevassa tietosuojaselosteessa. Tietosuojaseloste on nähtävissä sähköisenä myös Eläketurvakeskuksen internetsivuilla www.etk.fi osoitteessa <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/Tietosuojaseloste-nakemyksia-elaketurvasta.pdf>. Kaikkia vastauksia käsitellään täysin luottamuksellisesti, eikä yksittäistä vastaajaa koskevaa tietoa raportoida missään.

- Annan suostumukseni henkilötietojeni käsittelyyn Näkemyksiä eläketurvasta -tutkimuksessa.** (Laita rasti tekstin vieressä olevaan ruutuun)

KIITOS!

ELÄKETURVAKESKUKSEN
TUTKIMUKSIA

Luottamus eläketurvaan vuonna 2019

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä

Tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten luottamusta eläketurvaan moniulotteisesti. Tarkastelun kohteena ovat yleinen luottamus Suomen eläkejärjestelmään, yksityiskohtaiset mielipiteet eläkejärjestelmän, huolestuneisuus eläketurvaan liittyvistä aiheista ja toimeentulovertailut eri väestöryhmiin.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN